

2^{dk} Negyed.

Április, Május, Június.

1826.

J e l e n t é s

a' Felső Magyar-országi Minervára nézve.

XXXXXXXXXXXXXX

Folyó-írásunk' ez idei 2-ik Negyedje rendes idejénel később jelent-meg — nem miatunk, hanem Iga az Sámuel Urnak Bécsben történt meghalálózása, 's a' második Negyed' előtt álló kép' érkezésének e' szomorú esetből származott elkésése miatt.

Sajnálva kell itt megvallanunk a' Közönség előtt, hogy Elő-fizetőink' száma ez idén felette kicsiny. Mikor mi a' kérdésben forgó Folyó-írás' kiadásához fogtunk, minket nem egyéb mint a' Hazai Nyelv' és Literatura' szent ügye elő-mozdításának kívánása buzdított. Nagy esmeretlenséget árultunk volna el Hazánk' jelen állapot-jával, ha egy Magyar Folyó-írás' kiadásánál, hasznot remélnék vala. Szomorúan tudjuk azt mindnyójan, 's csak rajtunk magunkon áll, hogy e' vallomány' szégyene, annak lételével együtt elenyészsen, hogy Honunkban a' Magyar könyvek — Magyar Folyó-írások' kiadói szerencséseknak tarthatják magokat, ha annyit vesznek-bé, hogy a' nyomtatás és egyéb költségek' ára vissza-pótolassék. De ennyit legalább kívánni, nem csak lehet, de kell is. Honunknak több mint egy útra van szüksége, mellyen a' Tudományok 's a' Hazai Nyelv' terjesztődjék. — Minden Magyar Folyó-írás' ügye, Nemzeti ügy tehát — 's mindenki a' ki a' Honi Nyelvnek, 's következésképpen a' Nemzeti becsületnek és dísznek barátja, közelről illet. Ugyan, akkor fognánk e' a' szép pályán elmaradni — mikor 50 esztendei tusakodás után egy szép nap' dicső reggele derül? — mikor az út már félig erva van, 's mikor Hazánk' Kép-viselői az Ország-gyűlésén nemes törekedések és áldozatok által igyekeznek maradandóvá tenni azon dísz, 's győzhetlenné azon erőt, melly ránk csak Nemzeti Nyelvünk' és Literaturánk' művelése által hárámolhat?

Ezen érzeményekkel hívunk mi meg minden Hazait Folyó-írásunk' elő-mozdítására! — ezen szempont alatt kérjük e' tárgyat tekinteni. Méltóztassanak azok, kik bennünket elő-fizetésekkel megtiszteltek, de tartozásaikat, még a' tavalyi esztendőre se tették-la, ezeket minél előbb vagy a' Posta' útján, a' Kiadóhoz küldeni Kassára, vagy Pesten Könyváros Eggenberger, Pozsonyban Könyváros Schwaiger Uraknál letenni — azon elő-fizetést beszédo' Urak pedig a' kinek a' tavalyi vagy ez idei Summák letéve hevernek, nekünk ezeket minél előbb beküldeni; megmondván ezen utolsó, hogy azon nemes ügy, mellyben fáradoznak, megérdemli hogy elő-segíttessék, 's hogy ezen Intézet elenyészése' esetében, ők fognak a' Hazá elött nagy résztint okozhatni.

Mi részünkről, azoknak kik eddig elé, készséggel és pontossággal felelték-meg kéréseinknek, hálás köszönetünket nyújtjuk — 's ígérjük, hogy — ha csak az utolsó szükség el nem tilt szándékunktól, állhatatosan fogunk igyekezni, azon úton mellyel választánk, Hazánk' — ezen szeretett és közös Anyánk' — szolgálhatni.

Kassán, Júliusz' 20-dikán 1826.

A' Redakció és Kiadó.

FŐ MÉLTÓSÁGÚ
ÜRMÉNYI ÜRMÉNYI JOZSEF,
ORSZÁG BÍRÁJA
Ő EXCELLENTZIÁJA.
SZÜLETETT MDCCXLI. DEC. VI.

Felső Magyar Országi

POÉYÓ-IRÁS.

1826.

Opto tibi valtem multa et praecleara miscuitis. Hor.

2^{ik} N e g y e d.
APRÍLISZ, MÁJUSZ, JÚNIUSZ.

A Felsőszék Kir. Magyar Helytartó Tanács' kegyes engedelmével.

KASSÁN,

ELLINGER ISTYÁN, CS. KIR. PRINT. KÖNYV-NYOMTATÓ ÉS ÁROS' BETŰVEL 'S KÖLTSÉGEN.

Él Magyar, áll Buda még!

KISFALUDY KÁROLY.

Alsóbb Iskolájában Tanítója 's Nevelője Molnár János, később Szepesi Kanonok, vala. Nagy-szombatban, a' felsőbbekben Makó Pál, és Reviczky. A' Törvényeket Bécsben hallgatá Martini, Riegger, Banniza, Schmid alatt, a' Hazait az Egri Fogláriánumban. Eggy czéla valának intézve mindég szemei; de tudván hogy a' tudományok felbonthatatlan rokonságban állanak egymással, és hogy hasznát annak is vehetjük, 's olykor igen nagyot, a' mi útunkon kívül látszék feküdni, mindent tanult, a' mire alkalma volt. Így történt, hogy még öreg napjaiban is előmondható Homérnak nem kevés sorait, mellyeket gyermeki esztendőjében, talán Molnár által buzditva, tanult vala meg, és hogy ifjainkat a' Görög-nyelv' gyakorlására oly tüzzel buzditgatá, a' hogyan azt sokan, mint vagy haszontalant vagy szűk-ségtelent, még tiltják is.

Polgári pályáját Királyi Fiscusságon kezdette 1766. életének huszonötödik évében. Három eszt. mulva azután, 1769. Itéző-mesternek neveztetett; 1773. Referendáriusnak az Udvari-Kamaránál, de onnan a' következendő eszt. a' Magyar-Cancellária mellé méne-álta. Repülve emelkedék egyik méltóságából a' másikába, mert magát mindenikénél nagyobbnak bizonyította.

Therésia most már tapasztalásai, nem csak dicséretei után, ismeré az ifju férfi ritka érdemeit, tudományát, ügyességét, ki nem fárasztható szorgalmát, 's vezérlte azon dolog' elintézését, hogy a' nagy-kiterjedésű Esztergomi Megyéből új Püspökségek szakasztassanak. A' Munka 1775. végre vala hajtva, 's tellyes megelégedésével mind a' Fejedelemnek, mind VI. Pius Pápának.

Az 1773. elhunyt Jézuita-szerzet' Tanítóji meghagyatának székükben, de az idők új tanítási szert kívántanak. Ennek kidolgozása is Ürményire vala bízva. Megfelelt a' nagy reménynek, 's munkája: *Ratio educationis, totiusque Rei Literariae per Regnum Hungariae, Provinciasque eidem adnexas.* (Bécsben, 8. 1777) megjelent; nem úgy, hogy a' dolgon később bővíteni, javítani, nem kellett volna; mert lehetett e, lehet e, olyat válni? de úgy, hogy abban az 1806. megjelent újabb Munka is keveset változtathata. *)

*) Therésia azon Jelentésére Ürményinek, mellyel ez a' munkát bémutatá, ezt írta tulajdon kezeivel: „Diese Ausarbeitung des Ürményi, welche dem Krösel, Martini, und einem andern noch; in Vertrauen communicirt, finden alle sehr wohl und gross geachtet, und auch wohlfeil; nur ist zu sehen, wie selbe chestens hönnte zu Stande kommen. So möchte er Kanzler, der auch mit diesem Plan in generali verstanden, wegen der vorgeschlagenen Localitäten und Fonds, den Primas, Judex-Curiae, Berchtold, Klobasitzky, nicht kommen lassen, um mit selben das weitere auszumachen, und bis 20-ten dieses, mir die Sache vorzutragen. Wollte der Kanzler den Balassa und Astalay noch dartzu berufen,

Az Ország' legfőbb Iskolája annak egyik szögében állott, hová azt a' Török hatalom toltá vala fel. Therésia azt középbe akará leszállítani, Nagy-Szombathól Budára. Ezer szózat emelkedék a' szándék ellen: kedves vala a' múltak' emlékezése; amott készen álla a' temérdek épület: itt azokról még gondoskodni kellett; amaz ajánlani látszott a' magány' csendje: ettől a' Fő-város' zaja ijesztgetni, és a' haszontalanságok' sok neumeire sikamlóbb ösvény. Ürményinek szeméit semmi nem fordíthatá-el azon pontról, hol Hazájának látá javát, 's az Universitas elébb Budára, tovább Pestre méne által.

E' szolgálatjai a' Vél Fejér-Vármegyei Mező-város' és az Agárd' birtokára 1775. Decemb. 15-d. költ Adomány-levél és a' Szent-István' Rendjének keresztje által valának megjutalmazva, és azon szép szerencsével, hogy Therésia fijának Maximilián Fő-Herczegnek, ki később Colóniai Választó-Fejedelem leve, Ürményit tevő Vezérévé a' Magyar-országi Alkotmány' és Törvények' tanulásában; Albert Sax-Tesseni-Herczeg és Lengyel-Királyi 's Magyar-országi Helytartó pedig; Pest Vármegyének kormányzására 1780. Junius' 19-d. ötöt nevezte-ki.

II. József is bizonyítá eránta kegyeit, 's 1782. Bihar Vármegyének Fő-Ispáni méltóságára állította, meghagyván egyszer'smind Referendáriusi hivataljában. Tovább, midőn 1785. az Ország' minden Vármegyéjít tíz kerületekre vonta-össze, a' Nyitrai Kerületben Ürményi leve Királyi-Commissáriusa, és ez által Nyitra-Vármegyének Fő-Ispánja, Pozsonynak, Trencsinnek, Barsnak, Administrátora, 's ezen legújabb méltóságaival, az Ország' Belső-Titkú-Tanácsosa. Három-éssat. múlva, 1788. Decemb. 18-d. Magyar-Ország' Thesauráriusnak neveztetett, 1789. August. 24-d. Personális székébe lépe-bé, 's 1790. Febr. 12-d. ismét Pest Vármegyei Administrátorrá leve.

II. Leopoldnak csak két esztendői országlása alatt a' Királyi kegyelemnek nem veheté egyéb jeleit azon-felül, hogy 1790. Mártyus' 18-d. Bács Vármegyének Fő-Ispánságával, 's tovább a' Szent István Rendének Commendátori-keresztjével tiszteltetett-meg.

„so lasse ich es selbem Gutbefinden über. Diese so heilsame Sache, die seinem Kanzler-Amt, nebst andern vielen, gewis viele Ehre macht, wäre zu betreiben, damit diese wahrere und einsichtige Nation auch jene Hilfsmittel bekommt, die so viel andere seit einigen Jahren vor sich schon haben, und sie dadurch auch gegen selbe das Gleichgewicht erhalte, und uns der Trost, dass wir die erste Anleitung darzu gegeben, auch in unseren finstern Gräbern erfreulich seyn kann. Wien, den 5-ten July 1776. Maria-Theresia. m. p.“ — Így ítelt, így érzett egy Asszony-Fejedelem, és mint pirit-mag ez által sok férfiakat.

Mostani Uralkodónknak koronázása alatt (Budán 1792. Június' 6-d.) mint Personális kormányzó a' Követek' Tábláját, javallva 's szeretve mind az Udvar mind a' Haza által, mely a' nagy férő' bölcsességét 's tántoríthatatlan hűségét csudálva tisztelte. Eggyike vala Ürményi is azon sok Magyaroknak, kik szeretett Fejedelmünknek Frankfurti koronázásán (1792. Júl. 14-d.) megjelenének, a' mi Zemplényünknek pedig egy hónappal később (Aug. 13-d.) az a' szerencse jutott, hogy kedves Fő-Ispánunkat, Báró Orczy Józsefet, Ő iktatá-be székébe. A' Personális hivatalt viselte 1795. Júliusáig.

Hat esztendei pihenése után, 1801. Halicz- és Ladomér-országoknak Gubernátorságát vette-átal, 's ennek viselése alatt neveztetett-ki, 1802. April. 3-d. Fejér-Vármegyének Fő-Ispánjává. Sirva váltak-el tőle a' szereteire-méltó Lengyelek, midőn őket elhagyá, hogy 1806. Septemb. 6-d. honjának Ország-Birói méltóságát által-végye. 1808. Január. 24-d. a' Szent-István' nagy keresztjével 's csillagával tiszteltetett-meg.

Annyi esztendei igen munkás szolgálatai után szemei gyengélkedni kezdének, és végre egészen elhomályosodtanak, Ő azonban el nem csüggedhető lélekkel és szorgalommal folytatta hivatalának kötelességeit; mint midőn még éjszakai álom nélkül múltak-el; álmélást-érdemlő nyugalomban hallgatá-ki, a' ~~legérthetenebb~~ fájdalmaik között, a' felek' elő-adásaikat, 's ítéletei bizonyították, hogy a' Biró, mint az Egyiptiek, nem látva is jól ítélhet. Eggyik legkedvesebb foglalatossága, most, mint mindég, az vala, mellyel a' Pesti Tudományos-Egyetem' dolgait, mint annak Védje és Előtűzője, kormányozta.

Hazánknak sok egyéb jótételei mellett egyedül ezért is örök hálát érdemlő Szem-orvosa, Orvos-Doctor Tóth-Pápay János Úr, Rima-Szombathban, kiragadta ugyan örök éjjeléből, 's Ürményi ismét látá, olvashata, dolgozhata. De a' nagy öregség és a' nappali 's éjjeli szünetlen munka által elgyengült erőt, semmi szer nem adhatja-viszsa; 's az őtet szerető Fejedelem kegyelemből adá-meg neki 1825. Január. a' nyugodalmat, mellyet ő egész életében soha nem keresett, és még most sem keresett. Fizetése csonkúlás nélkül hagyott-meg, 's Miniszteri czímet kapa a' Királyi kegyelem' bizonyóságaképen. Ürményinek a' munkás élet vala nyugalma, 's az az üresség, melly másoknak még ép napjaikban is óhajások, neki halála lett. Megholt Váiban azon eszt. Június' 8-d. életének 84-dik, szolgálatainak 59-dik esztendejében.

Növése középbén állott a' hosszúak és rövidek között; termete csontos és inas, de nem kövér; hajai ifjú esztendejében szőkék, szemei elevenek; arca igen szép, mind vonásokban, mind színekben; tartása szabad, módja nemes és komoly, felszélidítve szívének szelid, lelkének vig volta által; szállása folyó, keresett piperék

nélkül, hangja kedves. Érzette nagyságát, de ezen érzése soha másoknak terhére nem vált, hanemha azt megkelle éreztetni a' gögösökkel, nagyok és kicsinyek köz't mindég azon-egy, mert soha sem vala gondja a' külsőre; az érdemnek igazi becsü-lője, barátiban, ellenségiben, a' maga feléa, vagy a' másokén. Becsülte a' fényt, a' birtokot, mert ismerte hasznait; de azt nyugtalanul, annál inkább alacsony vagy titkos úton, soha nem kereste; 's bátor, sőt merész, védeni az ártatlant, a' nyomtatt, bár veszélyek retteggették; lelke álnokság, erkölcsi mocsok nélkül. A' kitől valamit megtagada, mert kérése tellyesedést nem találhatott, bár szerencsétlen-ségét kesergé, felejté buját annak érzésében, hogy egy nagy embert látá, és egy egyenesen szállót, míg mások a' lehetlent is ígérík, hogy a' kérőt vagy elámíthas-sák, vagy magoktól eltolhassák.

Temetése Jún. 13-d. az általa épített Váli Basilicában tartatott, 's ott Fejér-vári Kanonok és Petúri Apát, Mészáros József, Júl. 11-d. mondá-el Magasztaló-be-szédét, Pesten Aug. 20-d. Prof. Schédius Lajos deák nyelven, Aug. 22-d. egy más Tudós magyarul, de a' ki magét munkója' cím-lapján meg nem nevezte. Tele-meit a' tiszteletes Nestornak a' Fejér Vármegyei - Rendek vitték egymást váltogatva, szinte örök nyugvása' helyéig.

Hazánk' szeretett Nádora ezen Levelével vigasztalá bánatha sülyedt Özvegyét, Nagy-Mélt. Komjáthi Komjáthi Anna Aszszonyt:

„Nagy-Méltóságú Aszszonyaság! Érzékeny részvétellel olvastam Excellenciának „Gyász-levelét, melyben nagy-érdemű férjének, Nagy-Mélt. Úrményi Úrményi József Úrnak, „Ó Cs. Kir. Felsége Status-Ministerének az örökkévalóságba lett által-költözését jelenű. E' szerettel házas-társnak 's tiszteit' atyának kiműltése mely nagy-bánatot 's szívbeli fájdalmat okozott légyon, kivált drága hozzá-tartozójának, azt ugyan igen is átal-láiom: e' szomorú-ségekben mindazáltal méltó vigasztalást nyújthat az Istenben-boldogulnak ama' valóban ritka szerencséje, mellynél fogva a' Mindenható' különös kegyelme által elért tellyes hosszú életben Királya 's Hazája eránt való tündöklő érdemeit annyira tetárhette, hogy elhunytával is ezeknek mindenkor fennmaradandó emlékezetét hagyta maga után. Nem is csak elna-radott kedvesül érdekli ezen vesztésig; részt, és igen nagy részt veszen ebben az egész Ha-za, mellynek javát és boldogságát a' Megboldogult több uralkodó Fejedelmének híven tel-lyesített szolgálataiban 's egymást felváltó országos főbb hivatalok' és méltóságok' viselésében, hathatótán eszközölte. Megismerte ezt most dicsőségesen uralkodó Fejedelmünk is, midőn eránta való felséges bizodalmanak jeleit több ízben adni méltóztatott; nagy tekintelen és becsben tartja a' háladatos hazáig; én pedig az Ország' élő dolgai folytatásában 's az igazság' kiszolgáltatásában mellettem való munkálkodásán, elmébeli nagy tehettségét, igazság szeretetét, bölcsességét, a' köz jónak elő-mozdítására való buzgóságát, mellyet utolsó nap-jaiban is szívén hordozott, közelebbről is tisztelve tapasztaltam. Áldásban nyugodjanak te-ghát hampai a' nagy-érdemű férjének, ki ily dicsőséggel vígste pályá-jutását. Excellen-

FELSŐ MAGYAR-ORSZÁGI

MINERVA.

XXXXXXXXXXXX>>>>XXXXXXXXXXXX

Negyedik Füzet. Aprilisz 1826.

Egy futó tekintet a 'Tudományok' állapotjára.

Ha vissza-tekintünk az elmúlt időkre, 's a most folyó XIX-dik századot az örök semmiségben már vissza-tért' ezredekkel összehasonlítjuk, — ha az Európai Nemzetek' mostani pallérozódását, lelki tehetségeik' eddig lett kifejtődéseit, és annak minden tudományokban tett óriási lépéseit megvizsgáljuk 's gondolóra vesszük azokat a felsőes találmányokat, mellyekkel mintegy büszkélkedni látszik a lelkesült agyag; első tekintettel úgy tetszik, mintha nemünk a mindenhatósághoz már közelítene, mert már ma az ember nem csak az, hogy gondolatjait, érzéseit és kívánságait előszóval közölheti a közel lévőkkel, tehátokra adhatja azokat a távol-valóknak, és nyomtatásával megsokasítva hirtelen közönségesítheti, 's Telegraphussal több mint szél-sebességgel közölheti is azokat; hanem arra is ment már, hogy egy kis fekete porral a kő-szirtketek is széllyel tudja vetni, és egy pár darab üveggel ugyan azokat; sőt a legkeményebb érczeket is a naptól kőcsönözött meleggel folyóságra hozza, 's hamuvá égeti. Felfedezi azoknak az apró állatoknak lételet, 's tagjainak csíneműségeit, a mellyek közül ezen is elakhatnánk egy varró-tó' hegyin. Megméri nem csak a földünk 54,000 mérföldnyire lévő hold' messzeségét, annak hegyeit, völgyeit és téreit; hanem még a Sirius' távolságát is, hová a mi földünkön a 33. minúta alatt egy mérföldet haladó ágyú golyóba egyformá sebességgel menve 618. ezer esztendő alatt érhetne-el. — Sérelem nélkül leereszkedik a tenger' fenékre, és majd feltrepül tetszése szerint a Mongolir aszekerén a földet körül-ölelő gőz-környék' felső részeire. Egy kis össze-szorított gőz által a föld' egy részéből másíkba toltja hajóját, világosítja 's melegíti szobáit, Dening' és Jumellé' Aszszonyságok' példájára, — kocsiját, vitorlák' segedelmével, szertelen messzeségre hajtja, 's agynehány percek alatt a roppant várakat Perkins' lévő szerezivel össze-töretti. — A' forró

olajjal, vagy olvasztott ónnal sárelem nélkül megmosdik, és az égő kemenczébe sétálhat a' nélkül, hogy csak egy hója' szálát is leperzselné. — A' roppant égi testek' járásának útját kikémleli, a' ménekvek' útját kiszabja, 's' meghatározza lecső pontjokat — a' nap' és hold' setétüléseinek nem csak okát fedi-fel, hanem századokkal elébb megmondja az ő elkövetkezéseinek 's' tarthatóságoknak minútáját is 's' a' t. — Úgy hogy ha ezeket a' szép és felséges találmányokat, azoknak az élet' kényvei szaporítására és a' közönséges gondolkozásra tett befolyásait jól megfontoljuk, örülhetünk annak: hogy sem nem a' Posták' arany idejében születtünk, hogy merő gyümölcsökkel elég csak a' zöld gyepen vagy a' szarvak' barlangjaiban hevernénk; sem pedig a' még csak nem régen elmúlt XVII-dik Században élünk, a' mely még a' tudós Galileit azon állításáért, a' mit már ma a' gyermek is tud: hogy a' föld forog a' nap körül, mint a' mi még akkor a' Sz. Irással ellenkezni látszott; három észteidei tömlőczre, állításának esküvéssel való vissza-húzására büntette. De noha már sokra, igen igen sokra ment is az emberi elme; még is, ha egy józan pillantatot vetünk akármelyik tudományunkra is, mindjárt által-látjuk: hogy még igen sok lehet hátra, és hogy még minden tudománynak csak a' küszöbén állunk, mert még mindenikben megfejtellenül állanak a' legfőbb kérdések, — ugyan is tudakozd-meg csak a' Theologusokat vagy Filozofusokat, hogy ha valamely más plánétából, ide vetődne történetből egy minden földi elő-ítéletektől üres okos valóság, 's' azt kérdezné tőlök: hogy az Isten létele, a' mit minden becsületés szív érez, egy ember-séges ember sem tagadja, és a' Sz. Irás mindjárt az első sora' ezen szavaiban: *Kezdésben ítélték az Isten a' mennyt*, mint kérdésen kívül való dolgot felfesz; mitsoda ellenmondhatatlan okokkal vagy erősségekkel tudnák úgy megmutatni: hogy azt minden okos valóság kéntelenítettne elhinni: majd meglátnád: hogy minden okozódásoknak a' lenne a' summája, hogy semmi esines ok nélkül, — kell hát a' világ létele' 's' az abban szemben tűnő, szép rend okának lenni, ez az ok az Isten, és így tehát van Isten: de ha te erre azt felelnéd: hogy ha a' világ' alkotmányja és az abban uralkodó rend ok nélkül nem lehetnek, minthogy az okozó éppen úgy több az oknál, mint az órás az óránál, hát a' világ' oka hol vette magát? miért kell inkább egyiknek örök létét bennem, mint sem a' másiknak? majd meglátnád, mint fogának akadozni, 's' mitsoda ki nem elégitő felelettel tolnának - el nyakokról. — Vagy tudakozd csak ő tőlök, mivel mutatják-meg ellene-mondhatatlanul a' lélek' halhatatlanságát, mit felelnek ezen ellen-vetésekre, hogy miért nem tud semmit az én Jellem az én testi születésem előtt való dolgokról? vagy a' kemény alvás alatt való lételeéről? Ha a' lélek, mint *ens simplex* részekre oszthatatlan, és így a' miatt, a' mint halhatatlan, úgy szükségesképpen változhatatlan is, miért nem tudja az igen előregedett vagy valamely betegség által elgyengült testben, avagy valami szerencsétlen ütés, vagy erős indulat miatt az egy-velejében megromlott emberben a' lélek mind aat, a' mit az ifjú és ép egy-velejé emberben tudott? — hogy eshetett ezen részek nélkül lévő valóságban az a' változás? tapasztalni fogod, hogy ezekre sem fogsz kielégítőbb feleletet kapni, mint a' legelső kérdésedre kaptál. Tudakozd-meg tovább a' Fizikusokat, a' magnes', a' galvanismus', az elektricitás' erejének, és a' testek' gravitációjának 's' a' t. okairól, már ezek majd világosan is megfogják neked azt vallani: hogy ők azt nem tudják. Kérdezd-meg, a' legműesebb Astronomusokat,

Hogy azon sok millió csillagoktól, a' mellyekkel a' felettünk lévő két ég boltoztatja mintegy behintve látszik, mit tudnak? mondják-meg, hogy számszerint hányan vagynak azok? mitsoda távolságra esnek mi hozzánk? 's miből áll az ő azokról való tudományok' sommája? — meglásd: hogy ezt fogják felelni: ők a' csillagok' számát meg nem határozhatják, mert pusztá szemekkel csak keveset, sőt a' legjobb üveg-csőn sem lát-hatják mindnyadjokat, távolságokat sem határozhatják-meg; mert a' pusztá szemekkel látásó *Venus, Mars, Jupiter, és Saturnus* 's a' többi egynehány később felfedezett, csak csöveken látható plánetákon kívül, a' többiek mind álló csillagok lévén, a' miket ők mind napoknak gondolnak lenni, a' legközelebb lévő álló-csillag a' *Sirius* távolságán kívül a' többinek messzeségét az ő által-mérőjök' (*diameter*) kicsinysege, 's paralaxisok' miatta nem lehet felmérni, és így tehát voltaképpen többet azokról nem is tudhatnak. — De kérdésd-meg legközelebb csak a' Geografusokat is, hogy mondják-meg néked igazán, hogy a' mi földünk' déli vagy északi szélessége 80-dik grádusán túl, mitsodások a' hegyek és völgyek? ki, és mit látott ott valaha? 's a' t. — vagy az Afrika 's Amerika' közepén, avagy belső részeiben ki járt-el közülök mindenütt, 's ki téhet a' felő igaz reláziót, majd meglásd: hogy senkit sem fognak tudni nevezni. — Tudakozd-meg tovább a' leghíresebb új vagy régi-Historikusokat is, hogy a' Chinsiak, Égyiptombeliek, Faenicziaiak, Indusok 's a' t. legelső Királya ki volt, és mellyik esztendőben élt? mikor kezdődtek ezek az országok? mikor és mellyik osztotta-fel a' Nemzetet Kastokra? *) ki és mikor építette azokat az Égyiptomiakénál is nagyobb Piramisokat, mellyeket Ázsiában nem rég' találtak-fel az Anglusok? meglásd: hogy bizony itt is aat a' feleletet kapod: hogy ők nem tudják, mert az emésztő idő régisége miatt azoknak neveiket feltalálni nem lehet, 's a' Lethe mosta-el azokat. De tudakozd-meg végtére a' Doktorokat is, hogy mondják-meg igaz lelkekre, hány nyavalyából tudják már az embert csalhatatlanul gyógyítani: tapasztalni fogod, hogy az emberi nemzetet sanyargató nyavalyák' lajstromáiban, tized rész is az, a' mit az Orvosok minden esetben elháríthatnának 's a' t. mert úgy tapasztaljuk: hogy csak a' legközönségesebb nyavalyák is, mint az úgy nevezett, *frász, nekris, és fog-tájs,* még akkor is, midőn a' Doktor tudomány minden mesteriségét kimerítette, — körülöttök a' szenvedőt többnyire a' sirig kísérik.

Igyekezünk tehát a' lefolyó századok' és ez'redek' hasznos tapasztalásainak óriási vállalról széllyel-tekintve tovább-tovább menni; mert sokra, igen sokra, ment ugyan már az emberi nemzet, de még sok van hátra. —

*) *Lásd Boday Ágost Kéziratos Historiáját 1811. lap. 65.*

2.

PERSIUS' ÉLETE.

Egy régi író által.

Aulus Persius Flaccus Kristus' születése után 34. esztendőben született Dec. 3-ikán Fábius Persicus' és Lucius Vitellius' Consulságok alatt Hetruriának Volaterrae' nevű Városában 's oly jeles familiából származott, hogy az első rangú fő-emberekkel rokonságban volt. Az atyát Flaccust 6. esztendő korában elvesztette. Tizenkét esztendő koráig Volaterraeben tanult, 's azután Rómába ment', hol Rhemnius Palaemon' és Virginius Flaccus' voltak a Grammatikában és Rhetorikában tanítói. Tizenhat esztendő korában elválhatatlan barátja lett Annaeus Cornutusnak, kitől a bölcselkedést tanulta.

Első ifjúságától fogva barátságban élt Caesius Bassussal és Calpurnius Satorával, ki fiatal korában meghalt. Servilius Novianus' atyja gyanánt tisztelte. Cornutus' által megismerkedett Annaeus Lucánussal, ki vele együtt Cornutus' tanítványa volt. Cornutus' akkor időben szomorú játékokat írt, mint bölcselkedő 's Stoikusoktól tanult 's Filozófiai munkákat is hagyott maga után. Lucánus' anyira kedvelte Persius' írásait, hogy egykor azok előtte felolvasztatván, így kiáltott fel: ezek valóságos Poétai darabok! későbbben Senecával is megismerkedett, de annak lelkével az övé nem egészen egyezett. Cornutusnál barátságosan társalkodott még két más tudós és derék férfival, kik a Filozófiát nagy buzgósággal örvendették, Claudius Agatarnussal egy Spártai orvossal és Magnesiai Petronius Aristocrátesselel, kiket nagyon szeretett, 's kik vele egy idősek, Cornutusnál pedig fiatalabbak voltak. Halála előtt tíz esztendővel igen megszerette ötöt Paetus Thrasea, kinek feleségé fokoná volt; 's kivel gyakran útazott is. Erköleseire nézve nagyon szelíd és szűz leányi szemérmességű volt, az anyjához, testvér-nénjéhez 's egy másik néniéhez példás szeretettel viseltetett. Takarékosan élt 's a magánosságot szerette. Az anyjának és testvér-nénjének többet hagyott 75,000 ezüst forintnyi értéknél, 's testamentomában arra kérte az anyját, hogy Cornutusnak adjon mintegy 5000 ezüst forintot és 700 darab költeményt. De Cornutus csak a könyveket vette-el, a pénz pedig az örökösöknek engedte. Persius ritkán írt és lassan. Szatirait nem késáttette-el tökéletessen; az utolsóhoz néhány verseknak kellett volna jönni, 's hogy az csonkának ne látszanék, Cornutus a végén egynehány verset kitörölt. Az egész munkát Cornutus némely helyeken megjobbitotta 's kiadás végett Caesiusnak adta. Persius fiatalabb korában egy ilyen című költeményt: *Practica*, egy ilyen című könyvet: *Odoportica* 's egynehány verseket is írt Thraseának Napára, arra az Arriára, ki magát férje előtt megülte; melly munkák Cornutus' tanácsára Persius' anyja által elégettettek. Mihelyt Persius' Szatirái napfényre léptek, azonnal nagy kevésséget nyertek. Ő maga huszon-nyolcz esztendő korában halt-meg gyomorbeli nyuvalyában.

Bévezetés a' Persius' 3-^{ik} Szatirájára.

Persius itten egy Stoicus Bölcs' képében feddődik az akkori ifjúság' lustasága, tanulástól való idegensége, nemességben való kevélykedése és feslett erkölcei ellen.

Hogy ezen feddést jobban meg lehessen ítélni, nem lesz' haszontalan Meinersnek egy becses munkájából *) a' következő rendeket, mellyekben Sulla' idejéről van szó, ide-tenni: „A' két Nem' romlottságának következése volt a' gyermek-nevelésnek elmulasztása 's az ifjúságnak, kivált a' főbb-rendű 's azon ifjúságnak idején korán való elfajlása 's megvesztegetődése, mellynek minden módja' volt vétke kívánságait kielégíteni, 's melly személyes érdemek nélkül, 's csupán elcinek dicsősége 's familiájának tekintete által is fő-fő méltóságokra juthatni remélhetett. Cicero' idejében még nagyobb ritkaság volt, mint az előtt, hogy az első házból származott' ifjak magokat a' nagy tapasztalású tisztviselőkkel való társalkodás és a' híres hadi-vezérekkel háborúkba való menés által kimivelték és alkalmas polgárokká 's egyes hadi vezérekké formálták volna. 'S minthogy ekképpen a' nagy emberektől magokat félre-vonták 's a' hadi munkákra és veszélyekre nem szoktak, úgy elpübáltak, hogy az ellenségnek csak látására is megijedtek. Nagy részént még a' békeségnek kevesebb veszélyességgel járó mesterségeire is alkalmatlanok és erőtlének lettek. Az ékes-szóllás 's a' törvény-tudomány szintén úgy alá kezdettek szállani, mint a' hadakozás' mestersége. A' munkálkodás, mértékletesség, 's haza-szeretet annyira elenyészték, hogy Cicero nem állotta azt mondaní: hogy ezen virtusokat nem csak a' maga idejébéli ifjak között nem lehetne találni, hanem még az akkori könyvekben sem. Ellenben a' tobzódás, a' legesztelenebb tékozlás és fájtalankodás uralkodó erkölcsökké váltak. Ha Cicerot, Kátót és Brútust kivesszük, egy sem volt az ezen időbeli polgári és hadi híres fő tisztviselők között, ki ifjúságát feslettséggel nem mocskolta 's az ifjúi vétkeknek nagy részét idősebb korára is által nem vitte volna.“

Ha meggondoljuk, hogy ezen időből fogva Rómának szabad köz-társasága egészen felfordult, 's abban jó darab ideig a' leg-megromlottabb Fejedelmek uralkodtak: könnyen meg lehet ítélni, milyen lehetett Persius' idejében az ifjúság, 's melly igen megérdemelte ezen feddődést.

PERSIUS' III-^{ik} SZATIRÁJA.

Es szép szorgalom ám! a' fényes reggel az ablak'
Rostélján béhat, 's nyiladékein ontja világot; 1)
Es mi Palernumi bor göszlővén, kába fejünkből,
Most is hortyogatunk; bár jár tízenegyen az óra. 2)

*) Geschichte des Verfalls, der Eitten und der Staatsverfassung der Römer.

Talpra, barátom, ugorj, mit vársz? a' szomju mezőket.
 Déli nap égeti már, 's csordák árnyékra sietnek.
 „Úgy van e? nem tréfálsz velem?“ így szólamlík az alvók'
 Eggyike, „jöjjön hát az inas. Hej! Hallod e? Hol vagy?
 Eggy sincsen! Lánosz!“ *Dagad és majd pattan epéje,*
Lármáz, sőt ordít Arkádiabéli számárként.

Most már könyv 's két szint ragyogó sima pergamen 3), ókes
 Toll 's papiros van előtte; de mennyi panaszra nyíl ajka!
 Majd a' ténta nagyon sürű, majd ismét ha vegyíti
 Visszel, igen halavány, 's a' toll kettőzve folytatja.

Oh nyomorúlt 's mindég nyomorúltabb, annyira mentél?
 Már csak adass rágott étket, mint gyenge galambkák,
 'S olly pépet, mint a' nagy urak' csecsemőji, magadnak,
 'S rivj, mikor a' csecsnél dajkad dalolással elaltat.

„Mert illy gaz tollal ki tud írni?“ De kikre boszongodsz?

'S kit csal mentéséd? Magadat, buta; vesztet idődet,
 Mások megvetnek. — Siketen maga kongja hibáját,
 Csak megkocczantsák, a' bögre, ha jól ki nem égett.
 Illik rád e' kép: most légy és nedves agyag vagy.

A' kerekét sebesen most, most forgassa gerencsér,
 Hogy szép formát nyerj. — De maradt rád tisztos örökség,
 Megterem éleiméd, szép sólartód van ezüsből,
 'S van, molly Istenidet gyakran megkérleli, csészéd.

Kedveznek neked ók, mit felhatz tőlök? — Elég ez?

'S illik nagy széllél csak azért felfájni tudódet,

Hogy valamelly Thuscus törzsoökből ezredik ág vagy,

'S Censort bátyádnak czifrán öltözve köszöntesz?

Pérhoz arany-szerszámodat! én lelkedbe befátok.

Nem szegyenled e, hogy lett korhely Natta 4) belőled?

Ez büntől tompult, lelkét körül-ölte kövérség.

Hája, tudatlan' vét, nem sejtí mi kára, lesüllyedt

Olly mélyen, hogy már nem hány buborékot is a' víz,

Istenek' atyja, 5) ne vonj oh más lakolásra kegyetlen

Lelkü tyrannusokat, hanem a' mikor a' fene kénynek

Mérge soká forrott bennük, végtére dicsőben

A' virtust lássák 's magok' érte halálra busulják.

Valhyon az ércz-bika 6) kínt dühösebbet okozni tudott e,

Vagy gyötrőbb ijedést az arány-bolt' fegyvere függve

Ször-szálon, 's fenyegetve — *DEKÉK, DEKÉK* — a' koszorús főt;

Mint mikor a' halavány 's 'elrémult' lelkeket olly vád,

Mit feleségnek sem mernek vallani, gyötri.

Míg gyermek voltam, (?) sokszor, futt eszembe; betegnek

Tettettem magamat, há tanálnom kellé halászó

Kátó' felséges szavait, hogy mesterem őket
 Gyúlva dűsérné-meg, 's több vendégekkel atyám is
 Mélyen bímulsz. Tehetém est gyermeki fővel.
 Akkor fő gondom vala szemmel tartani, mit nyer
 Kockánál a' hat 8) 's mit vesz a' vak; vagy igen szük-
 Száju köcsögbe diót hajtván nem véteni célt el;
 'S szorgos ügyességgel sebesen kergetni csigámat.

Már te tanultabb vagy, megsejted az Istenes erkölcs'
 Félre-csavargását, érted, mint oktat Athéné'
 Medus-képekkel festett-böles-pitvara; 9) mikben
 Fárados éjénként amas-olly tükárcósan-élő
 És piperét kerülő fataltság, 's látni tanultad
 Két ágokra nyuló betűjén a' Sámosi Bölcének 10)
 A' szép hie' halmára vivő tündökletes ösvényt.
 Még is fél-délben hortyogsz; fejedet könyököddel
 Támasztod 's ásitva húzódoasz tegnapi részeg.
 Szólj igazán, ivedet figyelemmel trányzod e' czélra,
 Vagy honyo gyermekként, hollókat ide 's tova kergetsz.
 Vaktában tekeregaz 's óránként változik elméd?

Késő már, mikor a' bőr puffadoz, élni hunyorral. 11)
 A' nyavalyát idején megelőzni siessetek; akkor
 Nem saukséges arany-hegyet orvosoknak-ígérni.
 Oh ne halaszszátok, gyávák, vi'sgálni, mi honnan
 'S mind támad, mi nemünk' alkotja, mi végre születünk,
 Melly rangunk adatott, hogyan érjük könnyen el a' czélt,
 Melly mértéket kell a' pénz' 's más földi szerencse'
 Kívánásában tartnunk, ~~mi-e hasznos az értele,~~
 A' haza 's a' rokónok' számára belőle mit illik
 Adni, ki vagy 's melly helyt foglalsz-el az emberi nemben.
 Ezt vi'sgáld, 's szokjál nem irigyleni, 12) hogyha szerencsésbb
 Szomszéd' pinczejét sok hordó tölti, mivel dús
 Umbereket védelt, 's ha nyerő Marsussa beszózott
 Halból sódarból 's borsból nem hagyja kifogyni.

Erre talám így szól a' bak-szagu-Centuriók közül 13)
 Némelly: nékem elég a' mit tudók; én nem akarnék
 Lenni sem Arcesilas, 14) sem aszott ábrázatu Sólón;
 Kik lesütött szemmel 's merevített nyakkal alá 's fel—
 Járván mormolnak, mint kit bánt néma dühösség,
 Duzzadt ajkaikon szókat süttögvá latolnak,
 'S holmi bohó vénnek 15) rágódnak es esztelen álmán:
 Semmi csak ad semmit, nem enyész-el semmire semmi.
 'S ez tesz' sárgává, 's ezekért hagyssz félben ebédet?

Illyest már ma nevet minden, 's a' vérszemés ifjak
Rajta magas hangon 's orr-fintorgatva kaczagnak.

Halljad válaszomat. Sinlődvén egy beteg 16) egykor
Orvost hív 's így szól: vírgáid, kérelek, nyavalyámat,
Szívem erősen ver, nehezen lélekzem, egészen
Lángol szám; mond-meg, magamat mint tartsam. Az Orvos
Fekvést 's rendtartást javasol. Harmadnap erében
A' vért csendes'ben sejtőtven folyni, hatalmas
Ó Surrentumi bort kér 's megfared a' beteg. Ekkor
Toppan az Orvos bé. „Nillyen halavány vagy! Ugyan mit
Tettél? —“ Semmi bajom. — „De vigyázz, rossz vége lehetne,
Nem kell tréfálnunk: bőrod puffad 's színe sárga. —“
Sárga biz' a' magadé. Mit te nem vagy tútorom, egy volt,
Azat rég ettemetém, most már te következel. — „Egyget
Sem szólok többet, tégy, a' mint tetszik.“ Ezentúl
A' fal-halványságu magát vendégli, foreszti,
Ross' szagu lélekzést bár kinnal fáj-ki tüdője.
Vendégség' közepén hamar a' hideg elleti: borral
Tölt poharat keze közt megráz, fogait köczogatja,
Szájából őllig megrágva kifordúl az étel.
Végre halotti harang kondúl sok fáklya világol,
A' bébalzsamozott test pompás ágyra kitéve
Lábsait ótsza felé készülve kinyújtja merediten.
'S tegnapi polgárok 17) vállon temetőbe kivitték.

„Esztelen, így felel egy, 18) mit akarsz e' banga regével?
Nézzd eremet 's szívemet, forróság nem ver ezekben.
Nem hidegek kezeim sem lábaim.“ Ugy de ha fénylik
Itt arany, ott szép lány mosolyog rád: csendes e' véred.
Dercze-kenyért 's elhült tél-lencsét tesznek elődbe:
Úgy e' legott torkod fáj 's szád' padlása kelése,
'S azt felsérteni kár 's dörzsölni parasz cledellel.
Most fialat, (hajad is borzad bele,) félelem, ismét,
Fáklya gyanánt meggyújtja harag sűrű véredet, égnek,
Mint villám; szemeid. Minden tetted 's szavad olyan,
Hogy maga bódultnak tart bódult fővel Orestes. 19)

J e g y z e t e k.

1. Persius, mint Tacit^{us} és Stoicus bölcs, tanítványának háld-szóbjába megy, 's öket az égből kitérőngatja.

2. Régi Római-szokás szerint kiki nap költével felkelt 's dolgozha látott; feléltig aladni nagyon rátnak tartatott. — Quinta linea: ha az órákat a Rómának szokása szerint a nap kezdetével, és így a mi midánk szerint hat órák kezdjük számolni, a quinta linea a mi számolásunk szerint a délfelől tízedik vagy tizenegyedik órát teszi.

3. A pergamenek vagy membránok, melyekre irni szoktak belől fejtérre, kívül pedig pírora festettek meg, minékván rálok a szőr lesimlított. Sepia, vagy Sepiae succus tanta helyett van téve, mely egyéberánt koromból is készítették. A tanulás azt a mi nekik diktáltatott papíroira írták először, amtdn pedig pergamenra tisztították.

4. Natta talán előbb valamelly helyet korhelynek neve volt; itt minden korhelyek és semmirevalók helyett tétetik. A tógát öv nélkül viselni elaszonyosodott puháságnak 's elfajultságnak jelöl vétetett. — De ex a Natta, ugymond a költő, nem látja-dítal vétének 's romlotságnak nagyságot; ti ellenben, kik a bölcsesség tanítványi vagytok, által-ítéljétek, 's megtudjátok ítélet a ti romlotságotokat.

5. Itt az által-melés igen kártelen esik, 's nincs jól elhészitva: a maga vétét által-ítél 's ebben még is mélyebben-süllyednek rettenetes dolgot, 's a legnagyobb büntetés, melyet Jupiter valahit illelhet. Látni, mely szép a virtus, 's azt még sem gyakorolhatni, mely kün!

6. Phalaris ökre és Damoskles története melyekre itt eselődés van, esmeretesek.

7. Hogy az iskolai declamatióktól kimaradhasak, gyakran szemeimet előjól megkentem, 's magamat betegnek tettettem. Az efféle declamatióbéli gyakorlásokra a többek közt ilyen themákat is szokták akkor a Mesterek feladni: Mit mondhatott ez vagy amas ebben vagy amokban az esetben; mit mondhatott Cato, mikor magát meg akarta ölni. Igen hősnépszerű gyengeség volt a tanítók részéről tanítványaik gyakorlásait azoknak szüleik előtt igen magasztalni, 's az atyák részéről ezen magasztaltat betű szerint elhinni, 's azért néha több barátjaikkal együtt az iskolába bemenni, 's 's fiaik declamálásait vagy csudálkodással halgatni. L. Quintil II. 7. X. b.

8. Ha a kocskának azon oldalra esett-felvül, melyhen hat pont volt, és Senionak hivattatott, 's az ilyen vétés legserencsésebb volt; ha ellenben mind a két kocskán egyenlő szám esett-fell az Canianak hivott és a legserencsétlenebbi vétés volt. Egy másik gyermek-játék, melyet a Görögök Trójanak vesztése alkalmán állított, hogy egy keskeny szűz edénybe diók vagy apró kőszemek hajgáltattak, 's a mesterség a keskeny szűznek eltalálásában állott.

9. Athens pitvarán a Stoa értetik, hol Zenó tanított, mely Polygnostus által különbféle képekkel, kiindul a Marathoni üthözet' lefestésével díszkedett. Mósus képek tehát annyit tésnek, mint Persa katondok képei.

10. A Sámosi Bölcs Pythagoras jelentő, ké Sámos szigetében született. Ennek betűje az Y, Pythagoras az emberi életet az Y betű formájára osztotta-fel, vagy is inkább öhis hasonlított; minthogy a gyermeki kor bizonytalan 's még sem a vétéknek sem a szünetnek néma szolgálatjában; az ifjúi korban pedig az élet kétféle oszták, az az, hogy hal két fél tért a vétéknek, vagy jobb két féld a vizsznak hővetésére. Az emberi élet kétfős utjának ezen jellel való kifejezéséről 1316 régi Irok emlékeznék. Lucet vette Prodius is Herkulának a kétfős utján való választásról szóló elmélet költségyét.

11. A húnycs, (halloborus) a vízi-betegség gyógyítására hasznosnak tartatott.

12. Tanuljátok bölcseséget, így szól a költő az ifjúsághoz 's tisztelet-el irigység nélkül, ha gondok a fő jót a gazdagodásban keresik. Az utólsók között a Prohibitorokat és Törvénytudókat nevel, mert az akkori tanult Rómának csak a Törvénytudás és Prohibitorok által gazdagodhatott meg. Az Orvosok tudására Görögök voltak, 's a tulajdonképpen való tudósok kevére mentek a külső gyarapodásban.

F. M. Or. Minerva 2. Negyed. 1826.

L. Juvenal. Sat. VII. 94. 's a' t. De azon ajándékok is, melyeket itt Persius a' gazdag Umbriai és Marcus Ciliának által a' Práktoroknak adat, sokat elcsatolnak becsükből, ha azokat jól megfigyeljük, mert nagy-részt csak ócska borból, halból, sódarból és boriból állottak. L. Juvenal. VII. 119. 's a' t. Mindasáltal, minthogy ezen Urak az efféle ajándékokból nagyon sokat és mindig újabbakat kaptak, cum prima nondum defecerit oras ut ajándék sokasága csak ugyan figyelmet gerjesztett.

15. A' Centurión, az az: a' nemesebb rendből való katona-tisztek általjában a' Filozofia' megvetőji és gyűlöltői helyett vannak itte. Ezek dicsőségnek tartották a' szép-mestereket 's tudományokat megvetni, 's a' költő cinoszággal sem gondolták; hogy külsőjek annál inkább vitéletget mutasson.

14. Arcesilas, híres Bölcselkedő 's az Akademia Medláknak szerzője volt.

15. Helmi sokkó v énnék, az az: valamely régi észlelő Filozofusnak álma, veselkedésén.

16. A' Bölcselkedés' megvetőjének és kinevetőjének azt mondja itt a' költő, hogy úgy jár, ha meg nem észleli, mint az a' beteg, ki az orvos' tanderőt megvetvén halál' prédájává lesz.

17. Tegnap polgárok, az az: a' kik nem régen lettek szolgálkából szabad emberekké.

18. A' Bölcselkedés' csöföltje nem akarja elérteni, hogy a' hasznatosság ő róla száll, 's azt mondja, hogy azt nem lehet ő red alkalmastatal, mert ő egészséges. A' költő ezt feleli rá: tesszetre néve ugyan egészséges vagy, de lélkedre néve nem: mert vallyon nem szenvedes e a' fűvészségnek, bajságnek, puháságnak, gyvaszágnak és mérges haragnak nyavalyájában.

19. Orrelet' megtöbbszörzése és a' Fűriáktól való gyűrtettetés ismeretes a' Mythológiából.

A Persius' 5-^{es} Szatirájára Bévzetés.

Az a' hírfű, kihez Persius ezen Szatiráját intési, a' szerint ítélvén, a' mit költőnk róla mond, egy volt azon kevesek közül, kik a' magok idejének ragadó nyavalyájától megmenekedvén, boldogságukat az igaz Filozofiában keresték.

Lehetetlen, hogy a' figyelmes olvasó ezen Szatirából Persius ersüt tiszteletet ne tanuljon, midőn látja, melly szeretetre méltó nyílt-zívúsággal 's melly forró indúlattal bizonyítja Tanítója eránt szives háládatosságát. Te Barátom (ez a' gondolatok' folyamata) nem jársz a' nagy sokaságtól kedvelt ország-úton; a' te mulatságid és foglalatoságid nagyon különböznek ezétől; te a' Filozofiának tanításában és tanulásában találd örömdödet. Vajha minden ifjak és öregek példátat követnék! De melly egészen másképp' van a' dolog! az ilyen tanulást az emberek' nagy része egyik napról a' másira halogatja, míg az idő egészen el nem jár. Honnét van ez? Onnét, hogy az emberek rabjai az indulatoknak. A' Lélek' szabadságára kell tehát mindenkének előtte szert tennünk. 'S itt bővebben megmagyarázza, miben áll az ember' belső szabadsága.

Azon erkölcsi rabok, kik ellen a' költő feddődik, a' nyereség-kívánásnak, pompázásnak, szerelemnek, nagyra vágyásnak és a' babonáságnak rabjai, a' millyenek még ma is elegendő talákoznak.

Azon össze-hasonlítás, melyet, 'Persius itten a' rab-szolgaságból felszabadítottak és a' szabad emberek között tesz', annál nagyobb elkeseredést okozott neki, minthogy az ő idejében sok olyan rab-szolgák szabadítottak-fel, kik előbb mindentféle alacsony vétkekben torkig úsztak 's felszabadíttatások után nagy gazdagságokat gyűjtöttek, a' Császári Udvarnál fő-tisztségekre emeltettek 's a' Császárok' és Nagyok' kedveltjeik lettek, a' mik előbb csak a' Lovagi-rendből származottak szoktak lenni.

V. SZATIRA.

Beszélgés Cornutus és Persius között.

Cornutus. A' költők száz száj, száz nyelvet, 's szózatot annyit 1)
 Szoktak munkájk' készítésére kívánni,
 Hogyha regét adnak Játszónak epedve zokogni,
 Vagy sebesült Parthust, ki nyilat maga híz-ki hasából.
 Ugy de mi végre valók a' roppant verszetekből
 Vett oly nagy falatok, hogy kell száz gége lenyelni.
A' Játszó, ha magas szókat szeret, ám Helikonnak 2)
 Gőzét szedje, mikor neki főzé Prokne vagy Atreus
 Étkét, melyből kell sokszor vacsorálni Glykonnak.
 Így te nem írsz. Te ha már érczed lángolva kohodban
 Ég, szeleket sebesen nem fujtatsz-össze; nem őrizz
 Utófényt 's utzánt mormolt szót fogad' közt,
Mintha nagy országos munkád fogadná, poszdat
 Nem fujod úgy fel, hogy gőg elpattanva csufítson.
A' köz-nyelven szólsz, de szoros rendezsz szabad a' szók'
 Állását 's tellyes, (noha nincs daganatja,) beszéded.
 Tudsz víz-képi-fajult erkölcsöt' etetni csipősebb
 Szerrel, tudsz apróbb vétkeket kímélve gunyolni.
 Ilyen tárgyat végy, **hisz mást Mycenai tablát**
Lábokat és kezeket: készítsz kor-rendnek ebédet.
Persius. Ugy van, nem célom, buborekzó semmiket össze-
 Hordani 's a' gőznek fontos színt adni. Magunk közt
 Szólunk mostan: azért (Múzsám úgy akarja) kiöntöm
 Te ly: s egész szívemet kebeledbe; mi nagy, mi jeles részt
 Bírsz lákemből, azt neked édes, drága Barátom,
 Cornutus, tudtokra szefefélném adni. Tapintsad
 Mellyem mint dobog. A' kongást 's tele hangot, az ékes

Mázat 's tiszta valót, ha ki, megválasztai te bölcs vagy.
Itt oh száz nyelvet 's szájt óhajtnék, hogy egészen
Megmagyarázhatnám, mint van bévéve szívemnek
Rejtékiben képed 's kifejezhetném azon érzést,
Melly bennem titkon lángol, 's kibeszélni lehetlen.

Ifjantam, mihelyest a' félénk gyenge kor' órjét,
A' bársony tógát, 3) letevém 's a' gyermeki bullát
Áldozatul Lároknak adám, mikor a' buja társak
'S férjfi-fejér-köntös-just adnak enyelgni Suburra' 4)
Pajkos lyányaival, 's mikor a' még élni tudatlan
Lélek az elváló kettős uton 5) áll, haboz és olly
Könnyen tévelyedik: magamat rád bízam: ülelni
Szoktad az ifjat, mint áldandó Sokrates, oh bölcs
Cornutus; nyájás szíved észre-vetetlenül érti
Tenni sínór-mértéked' az erkölcsökre 's erányba
Hozni, ha hol görbék. Ész lévén czébra vezéred,
Győzz a' kény' erején, bár mennyit küszködik; és így
A' lélek remek arcz lélesen művészi kezében.
Ah, jut eszembe, veled, mely sokszor egész napom eltölt,
'S hény éjet tettünk együtt vacsorálva röviddel
Fáradtság 's pihenés egykép' volt osztva közöttünk,
'S asztalnál vegyesült fontos tárgy 's tisztas enyelgés.—
Elhidd, össze-köté mind kettőnk' napját egy frigy,
Egy vezető csillagzat. 6) Akár az igankerü Párka
A' szent fonttal mért' kettőnk' számára szerencsés
Éltet, akár az igaz hűséget védeni rendelt
Óra közös sorsunk' ikereknek bízta kezére,
Vagy Jupiter' kegye, hogy tudjuk gyengíteni Saturnus'
Kártékony sugarát, bizonyos, hogy minket erősen
Össze-fűz egymással valamely csillagzat örökre.
Száz ezer emberi kép, 's ugyan olly sokféle szokás van,
Minden akar valamit 's a' sok nem vágyakoz egyre.
Egyik Olasz portéka helyett Kelet-India' földén
Vér-gyújtó borsot 's gyömbért nyereségre cserél-be,
Más jól lakta heveg 's fél-délig nyujtja-mag álmát.
Ez Márs' sík-mezején örvend vig testi gyakorlást;
Az koldussá lesz kocskán. Más Vénus' ölében
Elrohad félig; de ha majd ólom-sulya kézzel
Tagjait a' köszvény, mint vén tölgy' ágait össze-
Tördeli, mint fog azon későn keseregni, hogy élte
Vastag ködbe borulva 's örümtelen' éri határát.
Tégedet éjken is sárgítanak Bölccak' irási.

Mert ifjak' művelője, Cleanthes' 7) tiszta buzáját
 Hintod azoknak jól munkált lelkekre. Sietve
 Jöjjetek, oh vének 's ifjacsák tőle tanulni
 Léteiteknek igaz czélját, és gyűjteni nála
 Állandós uti-pénzt a' gyámtalan őszhaju kornak
 „Holnap tenni fogom!” 8) Mondásod holnap is ez lesz.
 „Oly nagy ajándék hát egy nap?” Bizony az. Mikor eljő
 A' holnap, már egy napod elvesze, 's akkor idődből
 Majd új holnapozás lop 's mindig odább megy az a' nap,
 Milyen tenni fogadsz. Yedd vizsgálóra szekernek 9).
 Hátulsó kerekét, az az elsőhez közel és egy
 Rudnak utána forog, hozzá még-sem jut-el: a' te
 Mád is hátra-marad, 's azt a' más nap megelőzi.

Tenni szabadság kell, 10): de nem olyan, millyet akármely
 Szolga szereshet, hogy név.-változtatva Velinus-
 Czéhbe 11) bevétessék 's hitván gabonára tegyen szert.
 Oh ti csatódottak, kiknek egy pördület egyben
 Római polgárrá tehet! Imhol Dama, nem adnál
 Egy fillért érte, lovász és csalfa gaz-ember,
 Még is Urától csak pördítették-meg azonnal
 Már szabad ember leszs 's uri Marcus Dama belőle.
 'S melly jeles ember már! Hogy-hogy? Kétkedel adni
 Kőcsőn pénzt e' helyre? holott Marcus kezes? a' vagy
 Félted e' még ügyedet? hiszen abban Marcus ítélőd.
 Marcus mondja, tehát szent. „Kérlek, Marcus, ez alkun
 Irjad-alá nevédet.” Gyönyörű kalap-adta szabadság!

„Az szabad, a' ki mikép akar élni, 's élnék én úgy,
 Mint akarok: Bntus sem volt hátt' olyan szabad, a' mint
 Én vagyok.” Oh lassan! te hibásan okoskodol, így szól
 A' Stoa' Bölce, kinek megtisztított füle jól hall,
 Állításod igaz, mihelyest ezt: „élnék én úgy,
 Mint akarok” kivesszem. „De mivel Polgári jusom van,
 A' Praetortól van lehetőség úgy cselkednem
 Mindent mint akarok, valamit nem tilt homi törvény.”
 Mért nem volnék hát szabad is? Hadd, megmagyarázom
 A' dolgot, de szemöldöködöt ránczokra ne vonjad;
 Míg vén dajkáktól beszopott bal ítéletid' irtom.
 Nem Praetort illet finom érzést eszteleneknek
 Adni, vagy őket bölcs' élet' módjára vezetni.
 Könnyebb is számarát muzsikára-tanítani, mint ezt
 Véghez vinni. Ne véd, bár lett polgári szabadság
 Részed, hogy mindent, mit akassz, van tenni jusod már.

Ellened áll 's így szól tükön hozzád az okosság
Tenned nem szabad azt sehol, a' mit tetteled elvont.
 Arra tanít minket természet 's emberi törvény,
 Hogy megtiltsa, ki mit nem tud jól tenni magának.
 A' gyógyító szert ha vegyíteni nem érted, az Orvos'
 Mestersége magát maga tiltja neked; ha hajókat
 Csillagok' utjában járatlan béres akarna.
 Kormányozni, bizony Melicerta 12) haragra gyuladna.

Tudsz e 13) helyes 's egyenes lépéseket életed' utján
 Tenni? valót álnok szintől, aranyat megaranyozott
 Réztől pengésén már megválasztani tudsz e?
 Megjegyztetted e jól, a' mit cselekedni vagy óvni.
 Tartozol, e' végsőt szénnel, krétával az elsőt?
 Nem sok e vágyásod? házad pompátlan' e? kedvet
 Lelsz e barátid előtt? kamarád jókor van e nyitva,
 Jókor e zárva? ha látssz sárban fillért, lehajolsz e
 Értte? 14) 's akár milylen nyereségért nem foly e nyálad?

Mind ezeket ha való hogy jól érted 's bírod, akkor
 (Mert sem Praetor, sem Jupiter nem bánja) szabadnak
 Állítlak 's bölcsnek. De ha most is megvan előbb
 Bőröd 's róka lecselkedik a' lárván belől: akkor
 Vissza-vesszem mind azt, a' mit mondék vala. Rab vagy,
 'S akkor már tenned semmit nem légy az okosság,
 Csak kezdet mozdítsd (s mi kevés ez?) vettéked egyben.
 'S nem viheted véghez soha bár melly áldozatiáddal.
 A' Bölcsnek rajtad hogy vagy, morzsája maradjon.
 Azt ne reméld, hogy légy egyszeremind eszelen és bölcs.
 A' keverés itt bűn vallyon várunk e Bathyllus' 15)
 Tánczából három lépés a' csonka paraszttól?
 Mint volnál te szabad, vagy bölcs, képek oly sok urad van?
 Vagy te, ki polgártá-tett, azt tartod csak uradnak?
 Terhes szolgálát, 16) ha-hogy ekkép' szólnak: erődj, menj,
 Vidd, inas, e' vakarót hamar a' ferédőbe, ne késél:
 Hol vagy akasztófára való? Már tégedet ilyen
 Nem nyom; kívülről nem ijeszti illy Ur, de ha benned
 Szinlő lelkedben ha naponként több Ur erőltet
 Mint volnál szabadabb annál, kűt szidva fenyttnek?

Álmodban hortyogsz reggel: 12) Nosza kelj-fel, imígy szól
 Fősvénységed, ugorj. „Alhataám még.“ Hamar áitözz!
 „Mért?“ Azt kérded e még? Menj hozz bort Cos' szigetéből
 'S Pontus' tájáról Castor-bőrt tengeri hallal,
 Tömjén, lent 's első légy bossot venni tyeékről,

'S hogy nyerhess sokat, adj, végy, mondj hamis ceket is. „Ugy de Hall Jupiter.“ Te számár, köss csak szoroson frigyet azzal. Holtig gyáva szegény 's koldus léssz. Felver az ágyból A' fősvénység 's már a' bőr-zsák 's pincze-tok elvan Jól készltve. Hajód indúlna; de félre csál édes Hangokon a' gyönyör, így szállítva: Bohó, mit akarsz te? Merre rohansz? Mi veszélyt kergetsz? Ugy feldagadt e Benned' epéd, 's nincs mód nagy tébolyodásodat orvos-Szerrel meggyógyítani? Hajóra sicsz e, kötélén Ülni, kemény deszkán vassorááni 's az' ócska veres hort Ronda szuroknak még rosszabbá tenni szagával? És hova vágysz? egyedül oda, hogy pénzed, ne mikép' itt Tisztes öföt tudjon szaporítani, hanem, tiseneggyet? Élj kényedre, szakaszd az örm' rózsáját az' illen Élet az egy nyereség. Nem más fog lenni belőled, Csak feje, por, 's árnyék, ha ki-szulsz. 'S véged mi közel van? Szárnyon jár az idő, 's tűnik' még szőlök is egygre.

Mit téssz? Itt kettem húznak két részre horoggal. Kettő közt mellynek fogsz már engedni? Hol egyék Hol másik téssen nyomorult 's mindenkori rabbbá. Azt se reméld, 18) ha talám ellent állsz eggyszer Uradnak, Hogy már nincs lánczod, hogy már végétére szabad vagy. A' kutya küzködván eltudja szakasztani lánczát. Néha; de bár fusson, függ annak vége nyakáról.

A' Játékban ama' szerető boszuságban imigy szól: Davus, hidd, akarom mingyárt hidd-el, ma lerázom Minden kinjaimat. Rokosimra bocsitnak e szegényt? 'S Ósima' örökségét rossz név 's rút hír-keresésben Egy buja ház' küszöbén pazaroljam e Chrysis előtt dalt Oltott faklyával 's részeg fővel nyikorogván? 19) „Szentül van, bárányt áldozzál, Urú, hogy illy nagy Bajtól megmentek 's ész adnak az Istenek.“ Ugy de Nem fog e sírni szegény, mit gondolsz? „Tréfa-beszéd, sőt Kapja piros papucsát, kiver és ellenzi, hogy ismét Hálójában nyögi. Most bátor vagy, de csak egyet Füttycsen, tüstént az övé léssz.“ Hát, mikor ő hív 'S kér, akkor se fogadják e szót? „Illa valóban 'S teljesen elváltál, akkor se“ Szabadnak im est, est, Nem pedig-aat tartom, kit üt azz' Lictóri veszszó!

Hát kit polcz-keresés háranként lesni kegyelmet 20) Hó-szinü köntösben hürceol, szabad ember e? Kelj-fel, A' góg így serkentü, siess a' népnek adatni

Sok borsót, hogy utóbb a' vének gyermekeiknek
Áldják inepidét; szép a' nép' kedvese lenni.

Hogy ha pedig babonák' szolgája vagy: ima Herodes'

Innepe 21) van, színesen bémázolt ablakaidból

Sok koszorús mécsék ködöt ontnak, az asztalon a' rész-

Tálban nagy hal uszik, poharid borral tele vagynak,

'S némán mormolván innepled sírga halál-váz

Környül-metszettek' szombatját! Vagy hogy ijesztenek

Rút kísértetek 22) és gyászos háadásu tojások,

Vagy Gallus 23) 's Isis' sandal Papnéja 24) körülített

Csörgettyőt rázván rémit, hogy az Istenek egyben

Felfujják hasadat daganattal, hogyha naponként

Reggel foghagymát nem eszel, 25) mint rendelik. Ilyen

Vak létre mered magadat még tart'ni szabadnak?

A' Belsőn kívül — — de tovább ne. Ne halljanak 26) izmos

Centuriók, máskép' nagy szál Vulfenius egyben

Meszse kitar' száznak harsány kacszájával imígy szól:

Száz Bölcsért, ha Görög, száz-filéet én is ígerek.

J e g y z e t e k.

1. *As út előfordulás puffadt kifejezések által az akkori Trágikus költők gányoltatnak. — Hogy Froene az ő férjének Tereszának a' maga fiút Ilyet és Atreus Mycenében hasonlóképpen Thyesteinek a' maga fiuját ételül elkészítve eleibe tettek 's az asztalra feladták, esmeretes a' Mythologidából. Ezen tárgyak ugy látszik, az akkori szomorú játékokban igen gyakran elő-fordultak. — Glykon azon időben híres Theatromi játszó volt.*

2. *Helicon' gőzén a' költők olyan virágokat és virágos szállításokat ért, melyekkel sok akkori költők éltek, 's melyek magokban semmi valóságot nem foglalván, göszes vagy ködös hasonlítotnak — Cornutus enyhit akar mondani: Te nem szoktál a' mostani Trágikus költők szokása szerint puffadosó irással élni. Az egy puffadt és faldagadott szállításokat nagy fatalkához hasonlítja, melyeket nehéz lenyelni.*

3. *A' bérszony Toga' letvétele a' főrendi ifjaknál esmeretes, nevezetes szokás volt a' Rómáknál. Ez rendszert tizenhat ezteadús korokban történt. Ilyenkor az ifjak a' bukkát, melyeket babonaszógból a' boszorkányság' érthetése ellen a' főbb rendűek aranyból, a' szegényebbek, bőrből nyakokon függve hordostak, a' Lároknak vagy hási Isteneknek szokták szentelni 's felakasztani. Ezen bukkák vízi baborék forma-ké-ükatuldasok voltak.*

4. *Subarra, Róma városának kiültképpen a' fajtalan személyek' ett leós rohaságról híres külső városa vagy utasója volt.*

5. *A' hettős út Herkulet' azon vállasításra céllos, melyet akkor tett, midn egy felől a' virtus, más felől a' vétek édesgették magokhoz.*

6. *A' csillagutóknak már a' legrégibb időben is tulajdonítottak az emberek erőt és hatóságát az emberi sor' bejűtésében. A' Római Császárok' uralkodása alatt a' Mathematikusok' tulajdonképpen való foglalatossága a' csillag-magyarási volt. Persia' idejében az Astrologia vagy csil-*

Iag-magyarizás sok Rómli nagyoknak legkedvesebb tudományok volt. Hogy Perius a' csillag-magyarizás' dicsőségét hitte volna, nem kéthető; kéthetőbb az, hogy magát irásában a' maga idejébőlnek hatoflekedéséhez alkalmaztatta, 's anyivól is inkább alkalmaztathatta, mint hogy az által igen szép postai béjre tett szót. — Az *Astrológiában Jupiter' és Venus'* csillagatajai szerencsétleneknek, *Mars'* és *Saturnus'* csillagatajai szerencsétleneknek tartattak; az első az ő állásoknak módjához képest, az utolsónak ártalmas voltát említhették vagy éppen elvették.

7. *Cleanthes* Zeno' tanítványa 's *Chryppus* tanítója volt.

8. A' gondolatok folyamataja itt ez: által-látják ugyan az emberek, hogy a' bölcsesség tanulásánál boldogok nem lehetnek; de a' jelen való örömtől elcsábítván, annak tanulsát utóbbra halasztják. 'S mint hogy ezen halasztást sütemelen vizionozák és ímett előbb véget vet életnek a' halál miutsem habzásnak meg-szánnak.

9. Halogatással vagy holnaposítással toka sem érde-el est a' holnapot, melyen feltételen teljesítettét kéred, nem még oly közel van is az hozzád.

10. Ettől fogva megmondja a' költő, miért tart a' bölcsesség tanulásának halogatója sünet nélkül? — azért t. i. hogy az ilyen halogatók nem szabad emberek, hanem kívánságok' rajjai.

11. A' rab-szolgának törvényes felszabadítása követhetendőkép ment véghez. A' szolgt az *Ura* a' *Practor* elejébe vette, ott kezdél fogva egyet pöröltett rajta, ~~mint a' szolgt ezen szók-kal: hunc hominem liberum esse volo.~~ *Asután a' Practor* egy vessőt (viadicta) tartott a' szolga' fejére, 's így szólott: *alo te liberum more Quiritium.* E' meglátva a' szolgt a' *Liktornak* adta által, ki annak fejére még egynehéyat állott. Végre a' felszabadított ament *Feronia'* templomába, 's ott kalapot, mint szabadság' jelet tett fejébe, minakutána haja lenyírtetett. — A' rab-szolgának a' Rómaioknál nem volt vezeték-nevek, hanem az: ezek akkor kapták, mikor felszabadítottak, 's az ő *Uroknak* nevével szokták vezeték-nevül felvenni; egy által azon *Tribus* is, melyhez ettől fogva tartoztat, nevek után szokták lenni p. o. ha a' szolga neve *Dama* volt, felszabadulása után *Marcus* *Damanak* hivattott, és mint hogy egyik *Tribus*, *Velina* *Tribusnak* nevezetett, és ő ehaz tartoztat, azért az egész neve ez lett: *Marcus Dama Velina.* Ezen szokásokra csatlóznak az itt elő-forduló szok és szállások. A' szabad polgároknak az ország néha gabonát szokott osztogatni.

12. *Mellicerta*, *Juno'* és *Athamas'* fia, egy tengeri Isten, minden tengeri Istenek helyett tétetik.

13. Itt *Perius* az igaz szabadság' mivoltát röviden leírja. Az élet ömvénye egyenesen mánni, arról félre nem térni, a' valót a' szótól megkülönböztetni, a' jót és a' rosszat emerni, kívánságaiban mértéket tartani, his pompára nem vágyóni, a' bardságban hiének lenni, jótör lakarlítani, jtkor költetni, nem minden nyereség-álla' ártóni — ebben áll az élet bölcsesége, az a' megbecsülhetetlen szabadság, melyet semmi *Practor* sem adhat.

14. A' sárban levő fillértől lehajoldson a' nagy fővénység értetik.

15. *Bathyllus* egy volt a' legkiválóbb pantomim játékos 's tánczolké közel *Augustus'* idejében.

16. Külösképpen ugyan nincs valamely *Ürnak* rajzdó hatalma. Est a' költő egy parancsot által fejei-ki, mely szerint az *Ür* az inandól egy vakarót vagy is fordékor a' bór' simlósádra 's megkenésére használtálni szokott szerződöt vitt a' feredőbe.

17. Itt a' költő bővebben kifejési azt a' gondolatot, hogy az, 's hi kívánságának rabja, nem hovebbé szolga mint az, a' ki valamely *Ür*tt fagg; mint hogy a' kívánságok sokszor egymással ellenkeznek. E' végre a' fővénység irattatik le, miképpen östönöz az valakit a' munkára, azután a' pudasz, mint csabát az a' helyére és gyönyörködésére.

18. Erre az ellenvetésre: én nevé' vagyok a' kívánságok rabja, mert a' bujarság' indálatján tudok győzedelmeskedni, azt feleli a' költő: hogy senkike tartza magát győzedelmesnek, a' ki taldon kívánságának egyszer vagy kétszer ellent állott; 's ezen gondolatot egy olyan szerelmes ifjának példájával világosítja-meg, a' ki megharagudón szeretőjére, feltelni trójának, hogy toka sem nagy jeleje, de ezen feltételt láttént megváltoztatja. A' szerelmes ifju *Chorestratus*, ennek szótólje *Chrysis*, szolgája pedig *Davus*.

F. M. Or. *Minerva* 2. Negyed. 1826.

19. *A Görögökül és Rómáiakul a szavalmas ifjaknak igen költséges szokások volt szerest-jük' háza előtt effél sárkondok mu'stka vagy énekés által meghalgtattásért könyörögni. Ha a szép engesztelhetetlen 's a szerető ifju valamelyre beros volt, gyakran az ojtáknak 's ablak-tábláknak kellett miattok szenvedniük.*

20. *Míg Róma szabad volt, 's a Fő-tiszteiselőket a nép választotta, addig a pár-sereg között ajándékokat osztani igen jó mód volt, annak kedvét meggyezni 's magának felekezést szerezni. A lakások alatt az ily ajándékozás csak drányka volt a régi szokásnak. — Sokas volt pedig rész-szerint gabondt és húslyas-betemetnyét rész-szerint hást, olajat és pénzt ajándékozni 's kiosztogatni. Efféle ajándékokat a Fő-tiszteiselők minden innepék' alkalmatosságával is kintelenek voltak osztogatni, ha a nép előtt kedvességben akártak maradni.*

21. *Ha mástól szabad volnál, a babonásd' rabja vagy. — Rómában korán szokásd' vált az idegen népeknek, p. o. Zsidóknak és Egyiptombelieknek vallásbéli ceremóniáikat 's innepjüket elfogadni. Ez későbbben a Császárok alatt annál természetibb dolog volt, minthogy Rómában minden nemzetbéli gyülekezésig üszre-seregltek. Augustus alatt ugyan Agrippa, mint praefectus urbis a: Egyiptomi Isteni tiszteletet elültette, 's Tiberius, mind az Egyiptomi, mind a Zsidó vallást el-törölte. De az efféle tilalomnak nem soká volt fogantatók. Niclaeyanokézt Isis és Serapis, egészen bevétezték a Római Istenek közé, 's csak-nem minden külföldi Istenégek és Vallások meghonosítottak — Herodes' innepén némely Magyarok olyan innepet értenek, mellyet a Zsidóknak egy felekezete Herodes' tiszteletére innepelt; mások pedig az áltoldában minden Zsidó-innepék helyett veszik. Egy-berdnt esméretes dolog, hogy az innepék' alkalmával gyertyák gyújtattak, az Istenek' áltóljal, álló képei, templomai 's a házak virágokkal megkoszorúttak, vendégségek tartattak 's a t.*

22. *Kiszértették, a megholtak' lelkei, mellyekről azt hitték, hogy az élőknek megjelennek, 's azokat háborgatják. — A tojásból jövendölés a papok' csabárdásd' háud tartozott. Ezek a tojást parásba toharték, 's arra vigyáztak, ha felül fúhad e még az, vagy alul, ha a tojás dőn elcsúsz-tant, az rossz jelnek tartatott, 's rosszat jövendölt.*

23. *A Gallusok, Cybele' Pappai 's külföldiek voltak, kik mindenféle babonát és szem-fényvesztést gyakorlattak.*

24. *Isis, Egyiptomi Istené, melly Rómában szőlőben tiszteltett. Papanál Öreg ledányok vagy rát terméti amony szeméket szoktak lenni; esügettyűjökkel, melly vésből, vagy más ércből volt, vagy kőből csináltak, 's annak különbözőféle babonás erőt tulajdonítottak.*

25. *Reggel thomsra, foghagyomát enni jó orvosigaok tartatott a beszorkányd'ok' általmai ellen.*

26. *Eszel esnyit okar a kültő mondani; Tudom, hogy a Filozófót és a Filozófia' hardtít a tudatlanok és bárdolatlanok hi szokták nevezni. A tudatlanok helyett a Centuridok tess.*

S. K. J.

3.

A 'Világ' alkotmányáról egy lépéssel feljebb, mint Cartész és Neuton.

(Folytatás.)

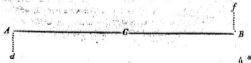
A csillagok forgásáról 's kerengéséről egymáshoz-képpest.

37. Mitsodás helyzetet a' forgásra határozó, mitsodás a' kerengésre — az égi testek' mozgása' dolgában? Vagy is: Minő körülállás az, melyben forognia kell a' golyóbisnak természeti örök által; 's minő, melyben kerengnie? Mert a' kerengés és a' forgás nincsen megától úgy kapcsolva egybe egymással, hogy az egyiknek keletével természetesen következék a' másik. En valamint két egészen különb 's egymástól független: úgy két különbözőféle helyzetettől függő mozgás. A' székér-kereknek, melyet ökör húz, vagy az emberi kéz által hajtott lapdának haladása közben keletkező forgás' példájából a' kérdésben lévő érdemhez képest okoskodni, egy pimasz egygyűség lenne. Másképpen kell itt hozzá látni a' kérdéshez.

Melly fontos legyen ezen kérdésre való felelet; azt csak azután látjuk majd, ha resultámára jutandunk. Tartsuk hát mind addig méltónak a' figyelemre.

En, hogy ezen unalmas materiában rövidebb lehessenek, a' forgás' mivőlét nyomozom nevezetesen — annál inkább, hogy Neutonék csak vaktában (precarie) veszik azt fel mint kerengés közben lehető — minden kidolgozás, minden mélyebbi vi'sgálás nélkül; sőt a' Mathematikuskok is általjában majd egész parlagon hadják ezt a' nagy fordítást szűhető Theoristá! — A' forgásra határozó helyzetből önként következik és jön ki a' kerengésre szolgáló helyzetet, mint két ellenző folyamány, minthogy azon két rendbeli mozgás is egymással ellenkező arra nézve, hogy az egyikben azon egy helyen marad a' szék-pont (centrum); a' másikban halad.

38. Hogy maga szempontjából nézhessük a' dolgot: először is el kell itt választani a' forgást minden mellék mozgásoktól, 's nevezetesen a' haladástól, vagy kerengéstől, mindenestül, és csak magát a' forgást tisztán vi'sgálni. Hogy pedig e' féle vi'sgálatunk könnyebb szerrel mehessen véghez; ne vegyük fel képeletre az egész golyóbit, mint tömött gömbölyt; hanem annak általóját csak, mivel úgy is az általó képviselője a' golyóbisnak a' forgás kelletének tekintetében, — a' mint már a' 10-dik §-ban érdekeltem. Legyen hát ez az általó e' következő A B linea:

39. Valamint a' mágnes-töben maga a' természet megkülönbözteti a' két Sarkat 's o' közt lévő köz-pontot: úgy az A B általónak C körül fordultában maga az e' féle mozgás' munkája három különössel tünteti-első magát a' nézésnek, u. m. két ellen-tájék felé való indulással az általó' két végében, és egy se ide, se oda nem tartó — tehát, indifferens — középpel, a' C-vel. Ugyan is, Általónak azon egy teste a' forgáskor mint egy ketté válik, mert mozgására nézve két felé egyszerre hasonlik — az egyik fél egyik a' másik fél másik arány után indulván, még pedig úgy, hogy ha A kelet felé indult. B szükséghképpen nyugot felé indul; a' C pedig mint szabad, játékhely marad. Tehát itt nevezetes és különös a' két arány, mely két ellenkező tájék felé tartván, az általót két helyen végja keresztül bizonyos szöglet alatt; mely két arányt én azért *Ellen-aránynak* neveztem, a' köz'tök lévő köz-helyt pedig *Köz-pontnak* (Punctum indifferentiae.)

A' Forgás' lehetőségét képzelné se lehet ellen-arányok nélkül; mert csak az által a' forgás az, a' mi — különb minden más mozgásoktól. Ugy de azon két ellen-arány lehetetlen köz-pont nélkül; mert azon egy testben történik ama két ellen-arány után való indulás, 's o' miatt a' meghasonlás. Tehát az egyik szélsőtől átmenve a' másikra, kell olyan köz-helynek lenni valahol az általó' közepe táján, hol a' nyugoti arány átváltozzon keletire, 's megfordítva; tehát a' holszínjün az egyik, 's a' másik kezdődjek. Ez a' köz nem arány, mert itt vége 's kezdete is az aránynak; hanem tehát csak harmadik mi — csak pont. És ez a' köz-pont — a' közép-ponttól, vagy centrumtól (mellyet én *Szék-pontnak* fogok ezen-től nevezni) az által különb, hogy ez nyugalomkor is közepet tart; ama' meg csak mozgáskor észre-venni való, 's köz-pontnak marad, ha nem közepét foglalja is az Általónak.

En által a' forgás' művöltárol való értelmény ki van merítve nagyjából: Két ellen-arány 's egy köz-pont — mozgás közben. Próbáljon mást adni, a' kinek ez nem tetszik — ha bízik magában. A' Matematikusok, az én tudomra, legalább ennyit se próbáltak.

40. *Hogy a' Forgás csak forgás legyen csupán, elválasztva minden mellék mozgástól; szükség, hogy a' C, vagy is a' köz-pont ne mozduljon-ki helyéről;* hanem csak az A 's B forduljon körülette, mint álló-pont körül. Mert ha C mozdul: úgy kerengés, vagy haladás is bele elegyedik, 's így megszűnik a' tiszta forgás.

Ezt nem úgy kell érteni, mint némely mesterséges masinákban, p. o. *esztergályban*, hogy t. i. a' C oda legyen szegerve valamihöz, 's ennél fogva ne mozduljon; hanem hogy a' két erőnek viszátkodó küzdéséből támadott mértékleténél fogva a' C maradjon mozdulatlan. Ha egy rúd a' C-nél fordulhatóképpen oda van függesztve valami álló oszlophoz; akkor három erő dolgozik ott: egyik A mint cselekvő, másik B mint szenvedő, 's tehát mint terhe az A-nak; a' harmadik C, mint letartoztatója a' kettőnek. De mi nélkülözhet képest másképpen van a' dolog. Itt égi testek' foroghatások' módját fejtegetni kell a' természet' munkájából, a' hol tehát szabadon van a' C, és két erőből származik minden mozgás. Több nem kell, kevesebb nem elég. Sőt a' C nehétségét se vesszük itt számba; mert a' nehétség már benne foglaltatik valamelyik erőben.

41. *Hogy az általó' fordulásokor mozdulatlanul maradjon a' C; szükség hogy a' két mozdító erő egyenlő legyen a' C bántásához képest, különben, az erősebbnek hatása után megmozdul a' C, 's így szűnik a' tiszta forgás.*

Ha tehát az A egyenlő erejű a B-vel magában is, nem csak a C bántására nézve, akkor mind A mind B egyenlő távolságnyra légyen a C-től; mert ha az A közelebb, akkor a B erősebb, tehát ennek hatása után megmozdul a C. Ha $AC = CB$ mint távol-lét, és az A a C helyén van; akkor az A-ban két annyi erő kívántatik ez egyenlőség megtarthatása végett; mert egyik felével CA-t indítani kell, másikval B-vel ellenkedni. Így az A kialsja a köz-pont' hely-tartását, 's így történnek a forgások akár a természetben, akár a mesterségben.

42. *Hogy a két egyenlő foganatú mozgó erő A és B egyenlő távol-létkor a C-től megtartva a C bántására képest szükséges egyenlőséget, a két ellen-aránynak egy forma szeglet alatt kell vágni az általó két végét.*

Mikor e két ellen-arány egy az általó' fokvésével, az az: mikor az általó p. o. víz-fektőleg áll, és a két erő is csak víz-fektőleg jön egy más ellen azon egy általóban, vagy szelad egymástól; akkor semmi határozás nem következhetik a mozgásra nézve — ha egyenlő a két erő, sőt ha egy tájék felé indul is a két arány; akkor is csak haladásra ut-ki a határozás — a miről nincs itt kérdés. Hogy forgás keréködjék-ets, két ellen-aránynak kell lenni és az általót bizonyos szeglet alatt bántani két különös helyen; különben hibázik a köz-pont; 's e nélkül a forgás. (§ 38.) Most hát:

1) Mikor az A erő derék szeglet alatt húzza az általó' egyik végét A d arányon, és a B szintagy derék szeglet alatt a' másikat B f arányon; akkor semmi hatás nem érdeklí a C-t; mert az egész hajtó erő mind a' két részről egyenesen csak az általó' két végének két ellen-tájék felé való hajtására függesztetik egészen. Tehát a C mozdulatlan marad; és ekkor legnagyobb divatjában van a' tiszta forgás; (ha t. i. egyenlő a' két erő.) — Innen következik, hogy mennél inkább hajlik az arány erre, vagy-arra az oldalra, — az általó' lapjához; annál több erő költődik az általónak hosszszában való mozdtítására, és tehát annál kevesebb marad a' forgatásra. Tehát ferde szegletek alatt csügged a' forgató erő. Mind az általó:

2) Még akkor se mozdtul-ki helyéből a' C, ha tompa vagy éles szeglet alatt esik az említett két vágás, csak hogy mind a' két szeglet egy forma legyen. Ekkor ugyan csak egy rész erő fordítódik az általó' hajtására, a' másik rész pedig a' C ellen; és ennél fogva a' forgás már nincsen oly divatban, mint az előbbeni esetben, már csügged se-bességére nézve, de azért csak tiszta forgás az most is; mivel a' mennyi erőt az A fordított a' C ellen; szint annyit fordított a' B is, és ez a' rész erő el van vesztve a' C-ben fogamat nélkül; mert a' két erő egymás ellen dolgozik azon egy pontban — a' miből semmi a' következés. Nevezetesen, ha tompa a' két szeglet, két erő két ellen-tájék felé egyenlően húzza, és ha éles, egyenlően nyomja össze a' C-t. Tehát egy egy része a' két erőnek egyaránt vész-el maga ellen — a' C mozdtítása nélkül; és a' forgatásra dolgozó erő maradék egyenlően marad.

3) De ha az egyik szeglet tompa, a' másik derék; akkor már bántódik a' C, a' tompa szeglet alatt dolgozó A erőttől, és pedig magához való húzás képpen, tehát C határozatodik az A felé haladásra; mert az A erejének egy X részét a' C ellen fordítván 's tehát csak maradékkal hajtván az általó' végét, — éppen azért, a' B-vel tartandó egyaránt-lathó kiesik, az az: gyengébb — vagy is idevalóképpen szólván — lassóbb lón a' B-nél,

tehát a' B-nek akadályára válik, a' mi miatt a' B is annak mint terhének bírására éppen annyi rész erőt fordít (tehát vesz) a' forgásra szolgáló való hathatóság rövidségével; következésképp a' B is csak akkorányi maradékkal dolgozik a' forgásra; azonban az A-nak a' C bántására való X része bántatlanul marad, és éppen ezzel erősebb a' B-nél, maga után hódítja a' C-ét; tehát a' C indul az A után.

4) Ha az egyik szeglet tompa, a' másik éles, a' forgásra nézve még több a' veszteség; mert akkor mind a' két erő summájának fele fordítódik a' C ellen és pedig azon egy tájék felé tartó arány után való hajtására a' C-nek. Tehát csak fél erő (az egész summából) marad a' forgásra; a' többi fél a' haladásra jön. És így az általó felében haladni, felében forogni fog. A' mi hogy szembetűnőbb legyen: vágjon az egyik erő A-t tompa, a' másik B-t éles szeglet alatt: az A erejének egyik része húzni fogja a' C-t az A felé, vagy CA arányon; és a' B erejének szint' olyan része taszítani fogja ugyan arra felé, t. i. BA arányon: tehát a' két erő felényire egyezik az arányban. Hogy ez a' fél éppen fele az egész summának: kitetszik abból, hogy a' tompa és az éles szeglet együtt véve két derék szeglettel érnek-fel; a' mi felit teszi egy Egésznek. Tehát itt egy fél erő a' C-nek egyenes lineában való hajtására fordítatik, 's egy fél a' forgásra marad. Így hát felibe a' forgásra, 's felibe a' haladásra van a' határozat.

43. Már feliben benne vagyunk az egyvelített forgásban. Tiszta forgástól kezdve léptenként jutottunk ide. Folytassuk a' sort egész fogytáig az arra dolgozó határozásokat vizsgálván, míg végtére meg nem szűnik minden forgás, hogy-egy-están a' két szélből keressük-ki a' közepet, az az: esmerjük-ki mind a' forgásra, mind a' haladásra szolgáló helyzetet.

Maradjunk a' felvett figura mellett; maradjon B f arány, a' mint volt, A B lapjához éles szeglet alatt hajolva; az A d arányt pedig nyújtsuk gondolattal kifelé az A B lapjával azon egy lineába való fekvésig, míg t. i. az A d arány nem válik eggyé az A B-vel. Mi lesz e' ebből? az A d elenyészik és támad helyébe a' B A arány, a' mi általó is egyszerűságnind. Tehát egyik erő—A—már az általó lapjának arányával dolgozik. Most már az A erő magához húzza a' C-ét, C A arányon egész erejével; úgyde a' B is éles szeglet alatt, tehát B C lapja felé hajolva, vagy is B f arányon hűz ugyan arra felé és pedig fél erejével; tehát csak a' negyed rész erő marad a' forgás' határozására (ha még is marad és nem elidállatik a' 41. §. 3-dik szám alatt kijelölt környülmény miatt;) a' többi mind halasztásra fordítódik. Hajoljon most a' B f arány még jobban az általóra: a' forgásra alig marad valami erő; mert ha egészen reá fekszik az általóra: akkor vége van minden foroghatásnak. Miért? Mert a' két ellen arány, melly a' forgásra okvetetlen szükséges, elenyészett, 's helyébe állott egy üszvesített új arány, melly szerént ha mind a' két erő dolgozik; tapinthatni való dolog, hogy csak csupa haladásra van az egész határozás, és a' forgásra semmi.

44. Következésképpen: a' forgásra az ellen-táj, a' haladásra az azon-táj parólsát határoza.

Mikor a' két arány párosan fut versent egymás mellett, úgy, hogy minden pontban egyenlő távolságra egymástól: az a' két arány egymásra nézve parolás (patellels) és maga az e' fele dolog, parolás. A' két parolás arány vagy azon egy (p. o. déli) vagy azzal szem-

köt ellen-álló (észak) tájk felé tart. Az első esetet én *azon-táj* — a másodikat *ellen-táj* Parolízatnak nevezem. (Parallelismus idem-polaris, et contra-polaris.)

Akkor kelete van a forgásnak, mikor a két erő két ellen-arány szerint egyforma szeglet alatt vágja keresztbe az általó két végét. (§ 41.) Ugyde mikor azon két szeglet egyforma; akkor a két ellen-arány, mely szerint a vágás esik, egymáshoz képest paroláz; és éppen ez a parola az ellen-táj parolízat; tehát az ellen-táj parolízat, a forgásra szolgáló vagy is határozó helyzetet. Tehát, hogy az általó — vagy, a mi mind egy — a golyóbis tetemesen forogjon, megkívántatik: hogy a két erőnek, mellytől forgásra határoztatik, aránya az általóhoz keresztben és egymáshoz képest parolában jöjjön egymás ellen — ha általóba végezve ~~taszítás~~, vagy ~~szökjön~~ egymástól — ha általóban kezdve húzás-képpen esik a hajtás.

A forgásnak ellen-játéka a haladás; mert forgáskor egy helyen marad a C, nem indul ki sehová; haladáskor pedig indul és tovább tovább megy. Ellenkező okozatnak ellenkező az oka; tehát ha a forgásra ellen-táj parolízat szolgál, bizonyos: hogy haladásra azon-táj parolízat fog lenni a határozó. Ugyde a kerengés ~~egy~~ az-ki a haladással; tehát a kerengésre is azon-táj parolízat a határozó.

45. Meg kell jegyezni ~~2-ór~~, hogy mikor a forgásra vagy haladásra határozó helyzetnek felkeresése eránt van a szó; két szélsőképpen kellett felvenni a dolgot — a tiszta forgást és a tiszta haladást szem-ügy előtt tartván, a mi szükséges vala, hogy mind kettőjöknek maga tulajdon határozóját találhassuk. Egyébaránt foroghat a golyóbis, ha bár nincsen is azon fent kijelölt tiszta helyzetben, t. i. a csupa ellen-táj parolízatban, — csak hogy ahhoz inkább közelítőleg legyen mint sem annak ellenzőjéhez, t. i. az azon-táj parolízathoz; és már akkor a haladás is melléje férhet a forgásnak. De ilyenkor esztén a forgásnak nagyobb helye 'a több divatja léssen, mint a hozzája mellékelt haladásnak. Ugyan ezt kell tartani a haladásról 's kerengésről is, csak hogy megfordított fogásban. 2-ór. Ha parola a forgásra határozó (§ 43.) bizonyos, hogy tehát két ellen-arány nem azon egy pontban ellenkezik egymással, hanem két különbség egymástól távol-tévő pontjaiban az általónak; hogy t. i. egy köz-pont is kerekedhesék köztök — a mi nélkül lehetetlen a forgás.

Innon sikeresen tekinthet vissza az Olvasó — ha tetszik arra, a mit 10, 11, 12, §§-ban beszéltem Newton hibájáról. Én pedig tovább folytatom a forgásról és kerengésről való fogásokat; és már az applicaturához közeledék.

46. Arról volt a beszéd oda fel (§ 24.) mellyet itt be kell fejeznem, hogy a Drabantnak székes forgó-körében való indultakor a két arány — az egyik, mely szerint a székes forgó-körének ereje vissza-sugárképpen dolgozik; a másik, mely szerint illy környülményben menését folytatja a székesbe rohanni indult, de örökös elütetését szenvedő Drabant — mindenkor egy bizonyos szeglet alatt vágja keresztül egymást, mellyet én *Futó-szegletnek* neveztem. Az is említve volt (§ 21.) hogy ez a szeglet nálam nem mindenkor derék, mint Neutonnál, hanem hol éles, hol tompa. Ezt meg kell mutatnom, minekelölte alkalmaztatását lássuk.

A Székes forgó-körének hathatósága nem véghetetlen, hanem csak bizonyos határig terjedhető (§ 34.) és ezután egészen megszűnő. Ez a megszűnés, hogy termé-

szetesen menjen véghez — ugrás nélkül — nem egyszerre szakad-el, mintha elválnák, de tehát gyengülő lépésekben ahhoz közelebb — annál inkább, hogy közelebb a' csillag' testéhez sűrűbb, 's tehát hatalmasabban ellent-álló levegő égnök kell lenni (§ 33.), távolabb erőtlenebbnek. Következésképpen, a' külső kerülettől fogva, a' hol megszűnik, be felé menve gondolattal, mennél beljebb a' székes' testéhez közeledvén, annál hatósabb a' vissza-rugó erő. Osszszuk-el ezt a' nevedekést a , b , c , határookra, 's tegyük-fel — megérthetés végett — hogy a' drabant most indul először valami x távolságról betérni a' székes' forgó-körébe. Jön hát a határba, a' hol még gyenge az elűtetés (a' vissza-rugó erő). Itt is már a' fellejebb mondottak szerint, kezdi szenvedni félre-törését az arányának (§ 22.), de még itt nem jutott azon határ-pontra, hol a' hatás egyenlő foganatú a' vissza-hatással; tehát még beljebb nyomul azon megmáslut' aránya szerint, a' b határba. Itt még nagyobb félre-törést szenved, mert itt még hatásabbak a' ferdén vissza-csapó sugárok, a' C -nél még annál inkább. — Ha már a' b -nél megállapított a' drabant' helyzete, és itt derék szeglet alatt vagják keresztül egymást az egybe-ütközés arányok; látni való, hogy akkor a' a -nál tompa, és a' c -nél éles szeglet alatt kell történni azon keresztül-vágásnak. Hol állapítsák a' drabant' helyzete b -nél e , vagy c -nél? az függ az o nehézségtől (huzó erejének summájától) és egyszer'smind területétől (volumon.) Ha a' kisebb terület mellett nagyobb a' nehézség, beljebb merül a' forgó-körbe; ellenben kiljebb marad — mint a' külső nehézség 's területű golyóbisok a' vízben, mert, mivel az én Felvételem szerint az egyik mozdító erő csak a' felületet illeti, (forgó-kör' hatósága — a' szél § 19. 21.) bizonyos hogy a' terület sokat tesz a' bemerülhetőség oránt való számolásban.

Igy hát: mennél beljebb a' forgó-körben, annál élesebb a' futó-szeglet; — mennél kiljebb vagy messzebb a' székes' testétől, annál tompább. A' derék ezen két szélsőnek valahol közepe táján létszen.

47. *Állítás.* *Tompá futó-szeglet alatt sebesen forog a' drabant, és lassan kereng, éles szeglet alatt sebesen kereng és forog lassan, derék szeglet alatt a' kerengés és a' forgás egymáshoz proportionális.*

Ákár kereng az égi golyóbis, akár forog akár kereng is egyszer'smind: minden esetben, azon két erőnek munkája együtt-véve eszközli azt ki, melly szerint az egyik oda-hoz, a' másik vissza-rüg. (§ 39.) Több és más mód nincsen, nem is lehet — de nem is kell az égi testek' mozgására. Tehát mikor a' golyóbis forog is kereng is egyszer'smind; csak azon egy summája szerint a' két erőnek esik-meg ez is, mind az: mikor vagy csak csupán forog, vagy csak csupán kereng. Ugy hát lehetetlen, hogy annyi erővel forogjon a' golyóbis mikor kereng is egyszer'smind, mint mikor csak forog egyedül — kerengés nélkül. Mert egy rész az erő' summájából oda költődik a' kerengés munkájára, és tehát annyival kevesebb jut a' forgásra. Miért? mert a' kerengés és a' forgás két külömbféle dolog, két egymástól elválható, mert egymásnak ellenére járó, mert ellenkező-helyeztetől függő mozgás. (§ 43.) Tehát azon két erő' hatóságának summája is két külömbféle foglalatosságra egyszerre oszlik-meg, mikor mind a' kettőt egyszerre eszközli azon egy golyóbisban. Következésképp, a' golyóbis kevesebb erővel — 's tehát lassabban — forog, mikor kerengése is kell egyszer'smind, és sebesebben forog, mikor kerengés nélkül

forog. Ugyan ezt kell tartani a kerengés voltáról mikor együtt esik a forgással. Tehát a kerengés hátrálására van a forgásnak; és a forgás hátrálására a kerengésnek: egyik akadályozza a másikat: ha sebesen forog, lassabban kereng; és ha lassan forog, sebesen kereng. Mellyik legyen pedig a kettő közül sebesebb, mellyik lassabb: az attól függ, hogy mellyik részre — a forgásra é, vagy a kerengésre esik több erő azon summából; e pedig attól, hogy mi csoda helyzetben van egymáshoz képest a két aránya azon két erőnek? Mennél közölebben esik az ellen-táj parolázathoz az a helyzet: annál több erő esik a forgásra: mert ez a helyzet csak a csupa forgásra határozó; tehát ekkor a golyóbis sebesebben forog, mint kereng — ha kerengnie is kell egyszer'ámind. Ellenkező esetben ellenkező a történet; tehát ha a golyóbis helyzete közelit az azon-táj parolizathoz: akkor megfordítva, sebesen halad (vagy kereng) és lassan forog; mert ez a parolázat csupa haladásra szolgál. Ugye a tompa futó szeglet az ellen-táj, és az éles, az azon-táj parolizathoz közelit; tehát a golyóbis az első esetben sebesen forog, lassan kereng, a másodikban lassan forog, sebesen kereng.

A tompa és az éles futó szegletnek két szélsőlépben való felvételéből természetesen következik egy közbeni állapot — az t. i. hogy tehát a derek szeglet alatt a forgás proportionalis a kerengéshez.

48. Végső van a száraz szemlélménynek! A tapasztalástól független útjain az okoskodásnak mentem én eddig, és mi csoda resultatúra jutottam az által; láthatni most végzett állításomban, (§ 47.) melly mennyire hasznos, mennyire nem, az ki fog tetszeni a tünemények magyarázatjára alkalmatos, vagy alkalmatlan voltából. Noha pedig még itt nincsen annak helye, hogy azon resultatum igazságát a tapasztalásba való beecelyítéssel vitsassam; mert előbb a világ alkotmányának rendét kell leírnom azon theoriam segédelmével, és én eddig nem tettem egyebet, csak a felvett hypothesisem fejtődését terjesztettem-elő, — mellyet hát még applicálni kell a szután látni, mi csoda hasznú, s mi következtetésű; — még is azért én most is kirándulok mellesleg a tapasztalás dátumai közé egy két pár kinézéssel — részént, hogy eddigi lépéseim helyes voltáról bátorítsam magamat, — részént, hogy az Olvasónak is annyi mennyi reményt nyujtsak magam felől, hogy csak lesz valami belőlem.

Es abból fog állani, hogy az applicálni való gondolkodásom resultatumát egybevetem (próbára) az égi testek járása felől több századok elfolyta alatt tett astronomiai felfedezeményekkel, és az ezek eránt való mathematicai calculusokkal. Ha ezekkel a eszerek névze szépen út-ki az én gondolkodásom; nincs annyi sok, hogy én ne ígérjek theoriamnak a Neutonéé felett. Lászuk hát:

49. Nevezetesen, tellyes tapasztalás után bizonyos, hogy

1) Mennél meszezebb esik a Drabant székesé testétől, annál kevesebbet halad pályaköri futásában (lassabban kereng.) *Mercurius*, székesének — a Napnak — legközelebbik szomszédja, 400 mértföldet fut-be egy percz alatt; *Vénus*, 294-et, a *Föld* 246-et; *Mars* 204-et, és így tovább. *Urania* — az eddig ismeretes csillagok közül legmeszezebb lévő polgár a Napunk országában — csak 54-et. — De az is bizonyos, hogy

2) Mennél meszezebb esik székesétől a drabant; annál sebesebben forog — lassú kerengése mellett. Mikor a *Mercurius* sentője (radius) forgásakor egy percz alatt 1 mért. F. M. Or. *Mincera* 2. *Negyed*, 1826.

földet ír-le: akkor a *Föld* 3-nál többet; a *Jupiter* pedig 103-at. És ez így megy sorban mennél tovább, annál inkább. Igaz ugyan, hogy az általó nagysága nagyjára a forgás sebességét, mert annál messzebb csapnak egymástól az általóba az ellen-arányok, tehát annál bővebb játékok hagynak a köz-pontnak — melytől a forgás kelete függ; (§ 38.) de ebből csak annyi következik, hogy mikor a *Föld* fentője 3 mérföldet seper; akkor a *Jupiter* 36-atot legfeljebb — 11 részzel nagyobb lévén az általója; — hát a' 67 honnan van?

50. A' mi ezen két rendbeli nagy Tünet' magyarázatját illeti; a' másodikra semmit se felelnek Neutonék; nem is felelhetnek, mert soha se fogtak hozzá érdemesen a' forgás-theoriájának fejtéséhez, hanem többnyire halgatva mellőzik-el azt, mintha az Isten (az ő dialectusokhoz képest szólván) csak vaktában társasította volna azt a kerengéssel; holott amaz ettől különb actusa a' mozdító erőnek — a' mint láttuk § 47.

Az elsőre felelnek, de szűrný gyáván. Azt mondják, hogy a' Napnak a' plánetát magához rántogató ereje gyengül a' távol-lét' kocka' lapja szerént — az az: kétszer messzebb, négyszer gyengébb; háromszor messzebb, kilencszer gyengébb, 's i. t. Cifra számolás! — És ez nékik meglehetősen sült-ki a' csak egygyik, a' húzó erőre néve, de bezeg a' másikkal mit csinálunk? Erről világért se szólnak valamit olyankor. Ez az a' híres — az egyenes lineában véghetetlenbe futni elindult erő, melyet az Isten, még teremtetekor, beléje nyomított a' drabantnak. Mit csinál ez az erő; mikor a' bajvívó társa gyengül? Vagy azon eredeti húzomosságában (intensio) állandóul marad meg vagy változik. Az első esetben hatósabban dolgozna elgyengült társánál, ebből pedig a' lenne a' következés, hogy Jupiter sebesebben halad Mercuriussal — éppen a' tapasztalás ellen. Ha pedig változik — a' mi második eset volt, — tehát vagy gyengül ő is; vagy erősebbedik; az elsőre lehetetlen felelni, miért, — haneha valami titkos sympathiából a' gyenge társa eránt, különbben semmi egybe-kötetés nem adja-elő magát; a' másod szerént a' Jupiter soha se térne-vissza a' nap' országába, ha egyszer apheliuma elindult.

Mind ezen nehézségekre nálam rövid a' felelet és könnyű: Mennél messzebb a' székes, testétől; annál lassabb a' haladás azért, mert annál tompább futó-szeglet alatt történik az űtközlet, a' hol tehát inkább a' forgásra szolgál a' határozás — a' haladás' hátrálásával. Megint, mennél közelebb a' székes, testéhez; annál élesebb a' futó-szeglet, a' hol tehát inkább haladást a' határozás — a' forgás' csüggedésével. (§ 46.)

51. Ugy tetszik, mintha *Mars*nak helyzetéhez képest, lassúbb forgása kifogást tenne a' kérdésben lévő természet' munkájának sorában, mely szerént mennél tovább, annál inkább akár a' forgásra, akár a' kerengésre néve, csak hogy megfordított viszonyban, mert *Mars* 24 óra alatt egyget fordul tengelye körül, mint a' napnak legszomszédabb hajdója a' *Mercur*. De ha tekintetbe vesszük az ember Marsnak a' földjénél szűrté kissébb területét, és a' Mercurénál hasonlóan esékélyebb nehétségét, mely szerént az első esetben, a' két ellen-arány kicsiny általóba való űtközetével nem hágy oly szabad játéku köz-pontot, (melytől pedig a' forgás' kelete függ — 47. §.) mint a' nagyobb golyóbsokban; a' másodikban nagy könnyúsége miatt nagyon is bíratik a' forgó-kör' hatóságától, (mellybe csak azért merül beljebb, hogy a' területe kicsiny) és így élesebb futó-szeglet alatt slya-ki az űtközletet, mint sem az ide való helyzet hozná magával, ha nagyobb területű golyóbs lenne ott; — mondom, ha ezeket felgondolja az ember, má-

lik a sort zavarító kifogás, és a Mars kifogása nem rontja, de inkább teljesíti a törvényt, mely előtte is, utána is változatlanul foly minden más plánetákon keresztül.

52. Mennyi idő alatt fordul egyet tengelye körül a Saturnus; arról változnak az Ég-vigalók calculusai — nem is egyezhetnek. A mit az egy Cassinús állított, a mellet legközelebb maradnak; 6 és 10 óra közt van a per (és illyekre nézve kívántam én — § 15. egy Compaszt az ég-vigalói calculusok igazolhatása végett.) Én közepet vettem-fel számvetésre — 8 órát, és önnékem így 113 mérőföldre ment-fel a Saturnus fentjőfel egy percz alatt forgása közben való sebessége; tehát 17-el többre, mint a Jupiteré. — De ha 10-re calculálunk is, még is a proportióne Jupiternél sebesebb forgása lézen Saturnus — azon észrevételek mellett Jupiterhez képest, melyeket Marsról láttunk a Földhez képest. És így Saturnusnál még annál kevesebb kifogást szenvedhet a sor.

53. E folyó században felfedezettett 4 kicsiny Planétának (mely Mars és Jupiter között kereng) u. m. *Feasta*, *Jánó*, *Ceres*, és *Pallasnak*, és ama' tőlünk legmesszebb lévő Urániának felfedezésekből, 's tapasztalás után nem tudhatni forgása létét — emennek távolága és ama négynek kicsinysege miatt. Reménylhetni mind az által, hogy a látó csövek' tökéletesítésével ezt is pontosan fel fogja fedezni a Jövendőség. Az Ég-vigalók ugyan ezekben is a forgást feltesszik, de csak analogiából. Én theoriám' emberiségére előre fogadom, hogy *Urania* forog és még pedig sebesebben, mint akár Jupiter, akár Saturnus. Ez az én felvételeim szerint szükségképpen következik, mert Urániának hőldjai vannak, mellyek hát csak úgy járhatnak körülötte, ha ő forog; és Urániának még tompább sűtő-szeplet alatt történik ütközete, mint Saturnusnak; mert ennél sokkal tovább van az ország' széle felé a helyzetete, már pedig hogy még a Jupiternél meg van kezdve a tompa szeplet, és Saturnusnál továbbra vive; az kitetszik az ő sebesebb 's sebesebb forgásokból a később 's később haladások mellett. — A Mercur, Venus, Föld és Mars — egygyik; a Jupiter, Saturnus, Urania másik szélsőben jár a forgás' kerengés' mekkorasságát határozó helyzetetere nézve, a Nap' országában. Két ellenző. Ott sebes a haladás, és ehöz képest lassú a forgás; itt magfordítva; sebes a forgás, és ehöz képest trekty a haladás, (a' kerengés.) tehát ott éles, itt tompa szeplet alatt esik az ütközet. Az egyik szélsőből a' másokra ugrás nélkül menve, csak kell a' közepén — az az derék szeplet alatt is át-menni a' Természetnek; úgy pedig azon említett négy apró csillagatra esik a' közép — a' derék szeplet, o'hol tehát a' forgás proportionalis a' kerengéshez. (§ 46.) Ennél fogva én bátorkodom állítani, hogy ez a' 4 csillag is forog; de már arra nem tart-hatok számot, hogy úgy forogjon, mint más nagy területű golyóbis a' helyzetben forogjon, b. i. a' kerengéshez képest való sebességgel; mert nagyon kicsiny sűlőse miatt olyan környökállások adják-eis magokat talán, mint a' mellyeket Mars csillagnál láttunk. (§ 51.)

54. Nagy érdem lenne a' tapasztalás után (néző-csővekkel) megtudni, mi sebességgel forog *Urania*? mert ha sebesebben forog, mint Saturnus és Jupiter; akkor bizonyos, hogy ezen tájéknak minden planétája már csak tompa szeplet alatt jön-össze a' Nap' forgó-körének sugárival, és hogy tehát már itt széle körül van a' Nap' országa; mert egének hathatósága elgyengült. Így pedig hathatósága' határit könnyen felmérhetnénk és bizonyosan tudnók, hogy az álló 's az üstökös csillagok nem az ő birodalmába valók. Urania alkalmasint utolsó lenne az-ő szélein. De különbben is a' forgás eránt mondol

lépcsőnként nevekedő sebesség szerint Urániának mintegy 5 — 6 óra alatt fordulni kell egyszer tengelye körül, a' mi már alig ha nem végső sebesség a' nap területe' nagyságához és Uránia' kicsinyiségéhez képest.

55. A' mi hőljdokot illeti: ezekről is az ég-vi'áglati nézetek után bizonyos, hogy azon törvény szerint kerengnek, mely szerint az első rangú planéták, t. i. mennél messzebb a' székestől, annál lassabban; hanem minthogy a' mi hőljdunkon kívül másokban semmi forgást nem fedeztek-fel, nem is jegyeztek valamit a' felől az ég-vi'áglatok: teoriát nem igazíthatom a' hőljdok' forgása eránt nézés útján szerzett észre-vételekre. Az imént láttuk következés szerint, a' kerengés' lassultával forgásnak sebessebbednie kellene planéták' példájából a' hőljdokban is, ha csak ugyan forognának a' hőljdok. De erről halgat a' tapasztalás; a' theoria pedig úgy szollana bele, hogy ha drabantjaik lennének a' hőljdoknak is szintgy; mert ekkor a' Felvétel' fejébe szükségképpen kellene forogniok. (§ 53.) Mi lelte légyen a' mi hőljdunkat (a' Föld' drabantját) hogy példa nélkül lassan halad és a' mellett resten forog: számadolunk arról majd tovább, a' tilmenények' magyarázatjában.

Ennyit mellesleg említeni elég volt teoriám' lépéseinek bátorítására. Most lépök által a' Vilg' systemája' rajzolására — a' mit én az egész gondolkodás' virágjának tartok.

Dőh o vlt.

4.

Szelephény György' Nitrai Püspöknek a' maga Török rabjához Ameth Aghához 1699 esztendőben írt' levele.

Köszönetünk után. Értjük Aghá teškéletlen uoltodat, azért, hogy mégh midőn Simegh Várath bírtok volna, akkorbély Kapitányunk Achay János, az te sok hamis fogásodra, és kéreseedre ki bohátoitta hazadhoz Teörök Országba Simontornyay Memhezeth Somogy János Teörök Rabyát, a' végre, hogy a' te sarzod feleül jo hírt hozzon, a' kiért vgyis leőtten uolt akkor kezés, hogy tüzenket napra ismet vissza ter fogyatkozás nélkül, a' ki nem hogy tüzenket napra vissza tért volna, de mégh enay napighis mind oda be vgyon, és ki sem joétt idő alatis. Mely te fogadásod, és hamis híted Agha merü chiak teškéletlenség és chálírság; Azokaétt hadgyuk, es paranchollyuk, hogy az megh nevezet Simontornyay Memhezeth, a' kiért te kezés leőtten, a' mikor be küldöüted, hozd ki ismeth, es állásd' eleől az Urának a' kie volt, mert ha eleő nem állatod, bizonyos légy benne, hogy tegedet is megy altallyában soha addogh ki nem boháttatunk, valamégh ki nem hozod az Simontornyai Memhezeth, tudgyuk egyeb-arantis már az te töškéletlen uoltodat, de mégh híd, hogy gondunk lézen reád. Légy egésségben. Írtuk Nittran hatodik napian Octóbernek 1699.

Az te Vrad .

Szelephény György,
Nitray Püspök.

Kivül: Kallósary Ameth Aghának nekünk Teörök
Rabunknak adásos és Leveleink.

Közi Arvay Gergely.

5.

FŐ-MAGOSSÁGÚ
NÁDORNÉNKHOZ.

Uj világ
Késett teremni, 's új teremni
Világ-ot a' magyar világot.

Szász PÁL.

Mennyei-jóságú **FÉRJ** isteni **HÖLGYE!** Camoenám
NEKED örök buzgó tiszteletedre hevült.
A' KI derék nyelvűnket zengvén Khárisz - ajakkal,
Kellemetes látás' Élyzionába merítsz.
„Áll Corvín' hős-vára, 's dicsőség fényli-körül ezt,
Mint a' tűz-lobogo ékes olympi tetőt.
A' buta korcs' árján diadalmait hirdeti Fama,
'S szűz Hórák őrzik annak atany kapuját.
Nimbusz ölelte szelid **GENIUSZ** csillog, 's deli kézzel
Fűz ott a' Jónak győzelem-koszorút.“
Lelkemet e' jelenés ihlén, áldozni leomlom,
O' Pannon' LEGFŐBB ASSZONYA! Színed előtt.
'S Pinduszi szent tőmjén mellett láng-érzetit önti
TÉGEDET idvezlő hon-szerető kebelem.
„Bujdosik a' Magyar ön-földén, 's idegen szó özőlik
Párducos Óseinek hőszi sírjeiken.
Fájdalom! a' Nagyok a' gyönyörű honi nyelvet elhagyták.
'S a' palotákban nem hallani Szittya-igét.
A' csecsemő külföldi tejet szopik. — Ígyen enyész-el
Átila' régi jeles Nemzete napnyugoton.
Hasztalanul mondom - ki magam, vagy más kicsiny a' jót,
Nem hallgatnak ránk Fő-Magyar Asszonyaink. —
Ó magos **ISTENNE!** **TE** teremtheted újra hazánkat,
Nagyságos példád nyujt nekem arra reményt.

PANNÓNIA' SORSA. 1521 — 1526.

Hunnia' tér mezején véres zászlók lobogának,
 Drága Hazánk' földét dultván a' durva Törökség.
 Várakat és falukat fejdult, 's hamvakba boritva
 Hagyta-el. — A' Népek' Fejedelme 's béke' Királya
 Oh ezer átkot szort rá, 's inségekkel aláta
 A' lúnért, az előt, hogy az ő Felkentyé hitét meg
 Nem tartá szentül; de a' békét félbe-szakasztá.
 Ott elesék Várnánál! Még nem volt lefizetve!
 Majd ivadéka Lajos lépett trónusra. Követség
 Jönn hozzá Szolimántól békét kötni. De roppant
 Tábormmal jö más részről, sok számu csoportja.
 Duloi Hazánk' földjét. — Szolimán így szólla hadához:
 Mennyetek és döntsétek-el a' Magyarok' Birodalmát
 Vájjék a' dúzs föld temetővé! két kezetek csak
 Vért öntsön! — Dühhel jöve vég-várink' letiporni
 A' nem várt pór-nép. — Szabacs' és Nándorra rohanták
 'S azt dulták. A' halál 's öldöklés felhata a' köze
 Gyámhoz, kérék a' segedelmet. 'S addig az ör-nép
 Ovtá magát 's felelt. De segéd nem érkeze hozzá.
 Elcsügged, 's éhen, szomjan, tikkadva csatázik.
 Oh csak az élet-adó és vég kőszikla — reménnye —
 E' maradott — és a' kegyes Égnek kérte segédjét.
 Mert Lajos annyi-felé segedelmét küldeni — oh nem
 Érkeze. — Hunnia' tereiről csak jaj-rezgett-fel
 Ó Bud a' Vára felé. Nem elég csak hallani a' sok
 Jaj szót, és segedelmet esengő sok követeknek
 Kérését. Habozott, Nándort, Szabacsot, vagy egyéb más
 Helyeket óvóknak küldjön segedelmet. Egészen
 Elrémult' a' hadonn. — Az egész Pannónia jajja
 Visz-hangját kellett rebegő 's szédült feje körül

Hallani. — — Mint mikoron Fáéton' nényei sirtak
 Méreáz öcseknek dombján, szaggatva hajoknak
 Sárga arany szállát; de az Ég megszánta keservek' —
 Nyárfákká át változván; bús sünnyokat ők így
 Kérek, lenne segédül: Anyám oh édes anyám jöjj!
 Így szoll egygyike; más, Egek! elsikkantya magát, melly
 Mint nyíl megsebezé az anyát. Más részre viszont más
 Képp' kérek anyok' segédelmét. — Így vala ekkor
 Hunnia' sorsa is. — Oh Lajos azt sem tudta mellyiknek
 Küsse sebét? az alatt mert másnak sebje kiujult. —

A' tenger há zajos fenekét felhányni akarja;
 Vagy, ha a' háborgós szélvész emelintü habokra
 Tornyosodott vizeit: lassan két sarkairól a'
 Földnek fellegek össze-tojulnak, menykövek esnek,
 Villámlás dörgés rázzák. — Bojdulva vegyülnek
 A' tenger' síkján lebegő csajkák a' habokba. —

A' Vészv' ha tűzét torkán ki akarja okádni:
 Megráziintja lakunk' kebelét, 's a' szikla' üregjét;
 A' tengert kitaszítja szokott árkából ha tetszik,
 Vagy szigetet gyúr-fel közepén, 's szárazra vizet töl.
 Majd egy tűz tenger zuharand-ki; Veszéllye találjon
 Termést, vagy szántó földet; várost: letiporja. —

A' Pannónia' szívét szét rúzó veszedelmet,
 Melly azután követé, lehetett ellátni az eddig
 Történ'ekből. Ezek postáji volónak a' hosszszas,
 Bút és gyászt okozó vésznek, melly érte Mohácsnál.

Haj méltán az egész Haza sirt! — árvára-jutásán
 Védő Istene fákláját szomorán lebecsátá.

Haj sok ritka vitéz lihegé lelkét ki ezennel
 A' Magyarok' földén, tejet és mézet csepegőn, sok!
 Mert ez idő szakaszok' neve tám véres betűvel volt
 Irva-bé a' végzés' könyvében, mint csupa vér folyt —
 Hunnia' bús térin! — Farahó így szenvedé hajdan. —

KELLEMEN JÁNOS.

FELSŐ MAGYAR-ORSZÁGI

MINERVA.

Ötödik Füzet. ~~1816~~ Május 1826.

6.

A' Tudomány 's Nyelv-tanítás' helyes össze-köttetéséről a' Felsőbb Tudományos Intézeteken.

(Feleletül a' F. M. O. Minerva' 1825-d. Decembéri-Füzetében ezen Kérdés alatt:
"Mi akadályoztatja többek közt tudománybéli tökéletesedését a' Ma-
gyarnak?" kijött Értekezésre.)

A' Tudomány 's Nyelv-tanítás' kölcsönös össze-köttetéséről annyival inkább szük-
ség említést tenni, mivel az eleitől fogva különböző 's egymással ellenkező véleke-
déseknek 's itéleteknek volt kitétetve, és mivel ezen össze-köttetés minéműségétől függ
a' cél-arányos vagy tévelygő, hasznos vagy káros iskolai neveltetés; e' mellett annak
azoros meghatározása nem csak a' Tanítóra 's Tanítványra nézve fontos dolog, hanem
a' tudományos miveltésig szives barátjait is, különösen az iskolák' lelkes Igazgatóit figye-
lemre 's rész-vételre bírhatja.

Az emberi ész ebben a' tárgyban is egyik tulsághól a' másikba ment át, kivált-
képpen azért, mert a' versengő felek eltérészték a' dolog' valóságát szemek elől, 's a'
helyett, hogy azt az össze-köttetést, mellynek a' Tudomány 's Nyelv-tanítás között ural-
kodni kell, megállapították, 's a' kettőt egymással össze-égyeztetni igyekeztek volna,
arról votélkedtek: *vallyon a' Tudomány-tanításnak van e' elsőégi jussa a' Nyelv-tanítás felatt,
vagy ennek ama' felatt?*

Már a' XIII-ik 's' következő két századok nem voltak ugyan híjjával a' tudomá-
nyos Intézeteknek, de minthogy azokban leginkább száraz Grammatikai tudomány és
Scholasticus Filozófia foglalt fő helyet, 's ez innen más tudományokra is kinyújtotta a'
F. M. Or. Minerva 2. Negyed. 1826.

pálcáját; tehát az Oskolák semmi jótéví felvilágosodásban részt nem vehettek. Véltek ugyan időről időre némely tudós férjűk, kik által-látták a tanításbeli fogyatkozást és az egész tudományos alkotmány' megjobbítását szívesen ohajtották; de az ilyenek csak kevés számmal lévén, siket füleknek 's érzéketlen sziveknek beszéltek. — Gyenge fénye a' Jó-izlésnek, mely a' Rómaiak idejétől fogva halálos álomban merengett, mutatta magát már ekkor Olaszországban, mely népeiségére, kereskedésére 's művészi szorgalmára nézve minden egyéb' Európai Nemzeteket felyül-múlt.

De minekutánna ama fáradszhatatlan igyekezeti Nyelv-tudósok (Filologuszok) kik a' XV-dik századnak végét és a' XVI-dik' kezdetét az Európai műveltség históriájában örökre nevezetessé tették, a' Scholasticusi bölcselkedésnek 's szemléldődésnek régi szemeljét a' jelesebb Oskolákból lassan-lassan kihányták, és a' józan okosságot elvesztett jussaiba ismét vissza-helyeztetették; kedves tudománnyá vált az addig fel se vett, és először a' kibajdosott Görögök által tanított Filologia 's azzal együtt a' Görög és Római Classicus Iróknak szorgalmatos tanulása. — Hogy pedig a' tudománybeli tökéletesedésnek ezen munkás eszközlői nem pusztá grammatikai szór-szál-hasogatásokba merültek, hogy ők a' Literatúra régi hőseinek írásaikban lelki eledelt kerestek, 's lelki eledelt találtak, és egyéb tudományokban sem maradtak hátra, arról bizonytságot tehetnek azon szép és nagy elmék' szüleményei, mellyeket nekünk Erasmus, Melancthon, Huttenius, Muretus, Lápiusz, Baco és mások hagytanak.

Mindazáltal azt sem lehet tagadni, hogy némelylek a' megjobbított oskolai Tanítás' vezérlői közzül a' dicsőségesen megnyert győzelem mellett igen is buzogván, az egyes útról néha eltántorodtak; hogy ők némely Scholasticusoknak a' Filozófia 's más tudományok körül szerzett érdemeiket el nem ismérték, és gyakran kemény kifejezésekben mind azt kárhoztatták, megvetették, a' mit az előtt elfolyt hat századok alatt, mellyeket sokan sötét időnek neveznek, az Oskolákban tanítottak, mint haszontalan 's homályt szülő Scholasticusi állatásokat. Mind e' mellett egy a' legfontosabb változtatások közzül, mellyeket a' XVI-dik századnak köszönhetünk az, hogy a' főbb Oskolákból a' Scholasticusok *Triviuma* és *Quadriviuma* a' Classicus-Irók által szerencsésen kiszorítottak. És a' mint az Oskolákban mind inkább inkább uralkodóvá lett az a' lélek, mely az igazi kulturának ama szerzőit élesztette, a' képpen terjedett mindenfelé a' Filologia' helyes tanulása által a' Jó-izlés és Tudomány, 's mind a' kettőnek kívánt következtései voltak.

Igy lett a' XVII-dik század mind a' Természeti-tudományokra, mind a' Mathesizre, 's lehet mondani, hogy közönségesen a' legszükségesebb 's leghasznosabb tudománybeli ismeretek' felfedezésére 's terjesztésére nézve, a' legszerencsésőbb század, mind azok közzül, mellyeket a' tudós világ' históriája elő-mutathat, ugyan is a' tudományoknak a' közelebbi századokban elhíntett magya ebben az időben tökéletes érére jutott, 's drága gyümölcsöket termett. Világos tanúi ennek azon időbeli Tudósok 's ritka becú munkák: csak Galilei, Keppler, Otto Guerike, Grotius, Bayle, Leibnicz, Neuton, Cartes neveket említem a' sokak közzül.

Az Oskolák' száma mind inkább inkább nevedevén, a' Tudományok hova tovább köz-hasznosabbakká lettek, és minden rendű emberek' osztályaira kihatván tágasabb és szabadabb forgáshoz jöttek. És noha az oskolai szerkeztetés 's a' tudományos rendszer még

most is tetemes hibákkal 's fogyatkozásokkal küszködött, mindazáltal épen a tudománybeli ismeretek elterjedése volt hathatós eszköz arra, hogy a hibák felfedezessenek 's az időhöz és környúl-állásokhoz képest orvosoltassanak. — A XVIII-dik század kezdete a Francia és Német Szép-literatúrában tett nagy előmenetek mellett, ebben a tekintetben is igen hasznos változtatásoknak 's jobbításoknak ideje volt. Mert nem csak az, hogy sok megavúlt 's veszedelmes előtételék, melyek a Filozófiában 's egyéb Tudományokban mély gyökeret vertek, lassan-lassan kiirtattak; hanem az iskolai tanításból is elenyészett az a foszes pedantus mód, mely abban eddig gyakorolott és tetszőbb 's kellemetesebb formát öltözött magára. Ennek a többek közt az a hasznos következése lett, hogy a Német-oroszági fő Oskolákban az összeseges Tudományok szorosabb össze-függésben 's szélesebb kiterjedésben kezdettek taníttatni még pedig *Thomasius* idejétől fogva anyai nyelven, mind az alsóbb mind a felsőbb osztályokban.

De most sokan az Oskolák Igazgatói közül ellenébe tették a Nyelv- és Tudománytanítást egymásnak, ennek kirekesztő just engedvén; amaz pedig gyakran megvetéssel illetvén, mint olyan Tudományt, mely a felsőbb nemű pallérozódásra nem sokat tenne. Folyamatba jövének az ideák, hogy a Nyelv-tudomány csak kevesekre tartozik, a közönséges műveltségre pedig szükségtelen, úgy nevezett *Realis-Oskolák* fundáltattak, melyek csupán a Tudománytanításnak valának szentelve. Ez a helytelen elválasztása a Tudomány- és Nyelv-tanításnak a felsőbb Oskolákban, mind keltőre néve káros lett, minthogy mindenütt az hibázott, a mi az értelemnek jó ízű 's tápláló eledelt nyujtana. Ugyan azért nehezen tellyesedett-be *Semmler*nek reménysege, ki az első *Mathesis* 's *Mechanika* *Realis-Oskolát* alkotva, midőn annak megnyitásakor imígy szóla: „*Reményem, hogy az Oskolák, melyek eddig többnyire győtr helyei voltak az Ifjúságnak (a Nyelv-tanulás miatt,) jövendőben a Realis Oskolák felállítására által csupa Mulató-szállóká válnak.*” — A közlebbi időkben nagy bölcsességgel alkotott *Polytechnicum-Institutumok* és a hozzájuk kapcsolt *Realis-Oskolák*, sok tekintetben különböző arányt tartanak más Tudományos-Intézetekkel. Azoknak czéljak a mesterségi és kereskedési szorgalom' eleasítése lévén, különösen azokat a Tudományokat terjesztik, melyek nélkül a mesterségek elem' érhethetnek a tökéletességnek azt a mértékét, melyben productumaik tökéletesek, közhazsnúak és kelendők lehetnek. A Természeti-tudományok azok és a *Mathesis* egész kiterjedésben, a kereskedési 's mesterségi Tudomány' minden ágazataival együtt. A Nyelv-tanításban az élő művelt nemzetek' nyelvére van inkább tekintet, mint a régiekékre.

Mindazáltal már a XVIII-dik század' közepe felé a Német-oroszági felsőbb Tudományos-Intézetekben czél-arányosan egybe-kötöttet a Tudomány- 's Nyelv-tanítás egymással, és azolta kölcsönös segédelmekkel hatalmasn segílik a közönséges tudománybeli felvilágosodást.

Az a változás, melyet a helyre állított Jó-izlés és a régiekkel való ismeretség az Európai Nemzeteknél okozott, jöltévé befolyással munkálódott kedves Magyar Hazánkra is. Új Tudományos-Intézetek fundáltattak, melyek által a szükséges tudománybeli ismeretek' elterjedése mind inkább-inkább elő-mozdítottatott. Azok ugyan, meg kell valánni, két nagy fogyatkozásokkal küszködtek közönségesen: ugyan is a Deák nyelv határtalan hatalommal uralkodott mindegyikben, a Filozófia pedig rendeltetése ellen, leg-

inkább vallásbeli versengések' eszkbzévé tétetett szinte az újabb időkhig, — két tetemes fogyatkozás, 's ezeknek lehet általában a tanításbeli félszeregeket, tévelygeket 's a tudományos műveltség' tapogatózó menetelét tulajdonítani. De a közelebbi század' utolsó felétől fogva igen hasznos változásokon mentek által mi nálunk is az Oskolák, úgy hogy már most némely fogyatkozásaik mellett is, sokkal szebb 's tökéletesebb formában tűnnek-elő, melyek eddig az idők' viszontagságai miatt oly gyakran meghomályosították 's elcsúfították. És minek lehetne ezen szerencsés változást köszönni egyebnek, mint a mai időben elterjedett Filozófiai vizsgálódásnak és jó-izlésnek, mint a megvilágosodot Fejedelmek után, ama mély belátású 's lelkes Igazgatóknak 's Tudósoknak, kik az Oskolák' kormányán állottak 's állanak még ma is. Ezek meg lévén győződve mind a régi mind az új tudománybeli ismeretek' szoros Össze-függésekről 's kétségbe-hozhatatlan hasznokról, 's a Nemzeti-nyelv-virágzását is méltó tekintetbe vévén, mind azoknak tanítatását a főbb Oskolákban bölcsen elrendelték 's hasznos rendszabásaik által időről-időre elő-mozdítják; hogy így a tudományos Intézetek, rendeltetésekhez képpést egész erőben haladassanak a tökéletesség felé. — És ha vannak még most is olyanok, kik az egész tudós világ' hallatára keservesen panaszolkoznak: hogy Tanítóik (a' gyávák?) fejeket száraz szó-bírdelással győztették 's kábították, 7, 8. esztendeig csak grammaticai formákat vertek beléjük, csak emlékező-tehetségeket gyakorolták, a' többi lelki erőket nem fejtegették, 's egész oskolái énfűsükben még csak egy mák-össennyi hasznos igazságocsokra sem tanították 's a t. — azok talám abból a dicsekedésből cselekszik azt, hogy tudománybeli műveltségeket egyedül magoknak tulajdonítsák, vagy azon hiúságból, hogy szokott elméskedéseket szinte a szenvedelemig űzhessek. — Mi egyébaránt, kik tapasztalásunkból oly győző Oskolákat már ma hazánkban nem ismérünk, felette káros dolognak tartjuk azt, ha az oskolái osztályokban a tudományos formáltatás a Nyelv-tanulás mellett elmulasztatik, és azt igen hasznosnak, hogy a' jövőendőbeli Föld-mivesnek, Mester-embernek, Kereskedőnek oktatásában most inkább a neki szükséges tudománybeli elő-készületeket veszik tekintetbe, mint a' holt nyelvek' tanulását, és hogy sok úgy nevezetett Deák oskolák, melyek céljoknak soha meg nem feleltek, *Nemzet Oskolákká* (Bürger-schulen) tétettek.

De a' Felsőbb tudományos Intézeteket (Höherre-schulen) soha sem kellene többé ennek a kérdésnek elő-fordulni: *Falton a' tudomány tanítását előbe kell-e a' Nyelv-tanításnak lenni? ezt csak mellélegesen kell-e tartani 's csak amatt elő-segélteni? hanem csak ennek: Mi a' visszamos Össze-hívetés a' hettő között? 's miképpen kellessék a' hettő egymással egyesíteni?*

A' fundamentos 's cél szerinti intézett Nyelv-tanításnak minden Anya-oskolában, mely céljának meg akar felelni, éppen oly fontos dolognak kell lenni, mint a' Tudomány-tanításnak, mert:

1) A' helyes Nyelv-tanítás által az a' lelki tehetség legjobban kifejtődik a' tanulóban, melynek természetesen korán ki kell fejtődnie (a' többi lelki tehetségek' sérelmé nélkül) t. i. az emlékező tehetség. Ha ennek kiformalása a' gyermeki esztendőkhben elmulasztatik, úgy ezt a' fogyatkozást igen ritkán és felette fáradságos 's a' későbbi esztendőkhben sokkal kellemetlenebb munkával lehet ismét helyre pótolni; legnehézebben pedig ha az a' lelki erő, melynek a' természet rendi szerint csak a' testnek tellyes kiformalásával kellene kifejtődnie, t. i. a' fantázia, idő-előtti ingerlés által igen jókor uralkodóvá lesz,

ő mi a helytelen vezérlés és oktatás mellett könnyen megtörténik, minthogy már a gyermek maga is örömet szallong a képzelődések országában, és sokszor csak sanyarú próbák után száll le a valóságos testi világba. — A jó, könnyű és erős emlékező-tehetség pedig műhatatlanul szükséges a leendő Tudósnak, hogy hivatalában hasznosan és serényen eljárhasson. Mikép' teljesíthetné a Tanító, Törvény-tudó, Pap, Orvos és minden hivatalbeli ember kötelességét pontosan és hűségesen, ha emlékező-tehetsége nem volna illendőkép' kifermálva? és mi módon lehet csak gondolni is erős ítélő-tehetséget ott, hol az emlékező-tehetség materiát és dátumokat nem szolgáltat az ítélésre és okoskodásra; még pedig akkor, mikor szükéig van rájuk.

Az emlékező-tehetség' jókora kifermálása pedig mi által eszközölthetik jobban, mint a helyes Nyelv-tanítás által az Oskolai osztályokban? Mert ha magában lehetséges volna is, hogy a tiszta tudományos oktatás az emlékező-tehetséget éppen úgy elő-segítené, még is sokkal nehezebb munka az, és a közönséges Tanító riakán boldogulhatna benne.

Nem lehet elég hathatósan ajállani ezennel is a tanuló Ifjoknak, hogy emlékező-tehetségeket minél előbb igyekezzenek kifermálni, hogy az által életüket könnyebbé és kellemetesebbé tehesék. Igen helyesen megtörténik az azoknál, kik már annyira haladtak, a *Classicus Irók' szép és tanúséggal telyes szakaszainak értelmes megtanulása* 's nyilván elmondása által (Declamatio.) — Így jöhet osztán az ékesen szóllás' tudománya is virágzásba, melly minden szabad nemzeteknél uralkodott 's uralkodik még ma is.

2) A helyes Nyelv-tanítás igen jó mód arra, hogy az ifjú serényiségre, tehetségeinek gyakorlására 's rendes munkásságra szokjon. A pusztá tudományos oktatás az ifjú Tanulóknak nagy részét nem eléggé foglalatosskodtatja, 's a' magános szorgalomra, melly legtöbbet tehet tulajdon kifermáltatásunkra, kevés ösztönt szolgáltat, (minthogy a közönséges tanítás csak bevezetés és útmutatás a Tudományokba,) ha csak valamely Tudományhoz való különös vonzódás nem lelkesíti az Ifjút. De a ki jökor megtanulta, a mi a Nyelvek' tanulása körül legjobban eszközölthetik, idejét haszonnal tölteni, 's minden perczet a meghatározott munkára fordítani; a' ki jökor hozzá szokott még a kedvetlen 's iszartó munkán is keresetül-örökédni, a' mi minden Nyelv' fundamentomos megtanulásával együtt jár, az férfji korában sem fog az erős munkától irtódnai, az, a' mit sürgető tiszta kíván, hiven 's könnyen fogja teljesíteni; az jobban elkészültnék fogja magát érezni a foglaltos élet' nemére, melly nem kínál mindég gyönyörűséggel, hanem sokféle terhes dolgokat parancsol 's gyakran kevésbé érdekeszáló munkákat, de a' mellyek az egésze nézve szükségesek, és azt is, a' mi hosszias fejtejtésbe kerül, jó kedvel és akkor teszi, mikor kívántatik.

3) A' csel-arányos Nyelv-tanulás rendhez, határozottsághoz és pontossághoz szoktat a beszéd és írásbeli elő-adásban. Enek a tulajdonságnak kell pedig a Tudóst mindenkor megkülömböztetni. Mit tesz minden tudománybeli ismértetünk, ha azt elrendelni, világosan, érthetően és ékesen elő-adni nem tudjuk? — Ez a' mindennek, de különösen annak, a' ki másokra hatni és másokat vezérelni köteles, olly annyira szükséges világosság, könnyen megszerkezthetik a' Nyelvek' helyesen intézett tanulása által; midőn szokot egymással össze-hasonlítani, nem csak arra figyelmenünk, a' mi mindenikkel közös, a' mi külön valamelyiknek sajátja (proprietas), 's a' mi a helyes kifejezés ellen vagyón;

hanem egyszermind tanuljuk gondolatinkat jól rendelni 's kellemetes írás-módba (stylus) állítottatni, mellynek a' Classicus-Irókban tökéletes példányaira találunk.

4) Azon hézagok, mellyek tudományos formáltásunkban az által ésenk, hogy ifjúságunkban a' Nyelv-tanulást elmúltuk, soha egészen nem, vagy csak igen nagy munkával pótolthatnak ki; ellenben a' ki a' nyelvekben erős, hiájános tudománybeli ismeretét később esztendeiben is könnyebben helyre ütheti; kivált minthogy a' Classicusok' olvasása által bővséges matériát gyűjthet a' tudományos művelődésre magának, mellyet a' másunnan szerzett kincsel csak fel kell építenie. — Ritkán van pedig a' meglett embernek elég erős eltökélése arra, hogy tudománybeli fogykozásainak kipótálásában, azon kedvetlen munka által el ne rettentessék, melly minden nyelv' első elementumainak megtanulásával össze van kötötte. — Az az ellenvetés itt keveset nyom, hogy némellyek már meglett korokban szerencsésen tanultak új nyelveket. Mert azok más nyelveknek jókori tanulása által már arra előre el voltak készűve, 's az azokkal való ismeretség könnyebbítette munkájokat; azonban itt a' Nyelv-tanításról különösen és általában, nem pedig rendkívül való esetekre tekintve vagyon szó. Ha pedig a' tudós nyelvek' elmulasztott tanulását még az Akadémiai cursusban kellene kipótolni, hol venne az Ifjú magának időt az összeseges Tudományok' tanulására?

5) Helyes Nyelv-tanulás nélkül lehetetlen a' Tudományokban fundamentos tudásra (Gründfűt) jutni. Eggyes tudománybeli töredékeket könnyű azerezni tudományos nyelv-tanulás nélkül is, a' Dilettant, a' Művész leszedheti, kísérmeleheti magának a' mi a' Tudományokban szembetűnő 's csüllmő, minden Filologiai elő-készűletek nélkül, de nem gy a' Tudós, kitől az egész tudományos műveltség' ált-látását, annak idő szerint lett ki-fejtődését és tökéletesedését méltán megvárhatjuk, valamint azt a' készséget is, hogy tudományos tárgyakról magát helyesen és világosan kimagyarázza. Az illyennek azért is szükséges a' Classicus-Irók' tanulása, hogy tñnak ne tártsa, a' mi már talám századok óta tudva volt, hogy tudományos ismereteit, a' mennyire lehet kiterjessze, és mivel sok tudománybeli dolgokat csak a' régiekből lehet meríteni. —

A' mi az Oskolai osztályok' régi elnevezéseket illeti, azt éppen nem lehet szűgyelni, mert midőn azokban 's Tanítás' fő tárgya az Szelid-tudományok' (Humaniora) nevezetével jegyzetik, már csak ez is a' tiszta emberiségre (Humanitas) való formáltatás' felséges ideájára mutat. A' Szelid-tudományoknak t. i. mind azt fel-kell ébreszteni, ápolgatni, erősíteni az Ifjában, a' mi az igazi emberiség' bűlyegét reá nyomja, a' mi az ő ön-érzését, erkölcsiségét, képzését, és községes kiformáltatását, egyszóval, humanitását elő-mozdítja. Azért is az Igszak, Jónak és Szépnek egyessítése mulhatatlan feltétele minden Tanításnak, a' Szelid-tudományok' osztályában.

Noha a' Classicus-Irók' tanulása a' felsőbb Oskolákban hathatós eszköze a' tudományos művelődésnek; mindazáltal ez nem rekeszti ki tellyességgel a' többi szükséges Tudományokat 's elő művelt nyelveket is, hanem azt cselekszi; hogy az Ifjú mind ezeknek bűadalmas egyessűletében törekezzék feltett czélja felé.

Az igazi Filologia, mint a' Classicusi régiség' maradványainak, ama költői, oratóri, históriai 's filozófiai remek műveknek tolmácsa, nem csak azon külső borítékkal foglalatoskodik, melly a' Tudományoknak ezen betses kincsét magába zárja, hanem különösen

az Igennek, Jónak és Szépnek elő-terjesztésével; és éppen ez a kitelész tulajdonság cselekedni azt, hogy azon munkákat századok múlva is minden nemzetbeli tudós férjűnk csudálkozással és annál nevedőbb rész-vétellel olvassák, mennél inkább közelit tudományos műveltségük a tökéletesség állapotjához.

A' Classicusok' tanulást annakokáért úgy kell vezérelni, hogy az által az igazság szeretete, mely a' józan critica által annyira erősítetik, az erkölcsi és aetheticus érzés, két factors a' humanitásnak vagy tiszta emberi képzésnek, — mind inkább kifejtettségük és erősítésük.

A' Classica Literatura' ama hősei, ama minden időben remekeknek ismert Költők, Orátorok, Filozofusok, Historicusok magok is kitelész jelességű emberek voltak, kik többnyire munkás 's köz-hasznú hivatalokban formáltatván, örökös becsú munkájukban kiapadhatatlan forrást hagytanak nekünk a' józan értelem', erkölcsi és szépség-ézés' élet-bölcsesség' 's hivatalbeli serényység' formálására. Méltó megemliteni, a' mit mond ama tiszteletre méltó Humanista Vox a' tudományos Intézetek' rendeltetéséről: „A' tudományos Oskolák, Gynasziumok, Lyceumok, így szól ő: úgy légyenek alkotva, hogy azokban különösen a' tiszta emberi tökéletesség' lelke (Humanitas) formálódjék a' Szeliú-tudományok 's érzelmek által (Humaniora.) Erre vezérelnék a' tökéletes műveltség' renekjei, melyeket a' Görög és görög módra képzett Római Irók hagytanak magok után. Hogy ezeket és a' hennék lévő tudományt megérthessük 's érzehessük, tanulnunk kell a' régi nyelveket, melyek már magokban, mint a' legelevőbb elmének hathatós és kellemes képei, szorgos munkát kívánnak. — A' Fő-Oskola az Akadémia tovább folytatván az emberi művelődést, egyszer-mind azokat a' tudományos ismereteket terjeszti, melyeket a' Sztátus' szükségéi kívánnak, minéműek a' Theologia, Törvény- 's Orvosi-Tudomány. — Ez a' bölcs Ósaink által alkotott Oskolai szerkezetis sok ember nyomokon keresztül sérthetetlenül megmaradt. A' tapasztalás bizonyítja, hogy a' Classicusok' helyes tanulása, a' való' szeretetét, a' tiszta szépségű érzést, a' tökéletes műveltséget hathatósan elő-mozdítja.“ *)

Valóban nem lehet kitalálni az okát, miért alacsonyítja-le a' fenn említett Értekezés' Irója a' Classica-Literaturát annyira, hogy azt csak melléleg, idő-közben, csak játéknak, nem Tudomány formában (sic) kívánná az Oskolákban taníttatni! — Azt a' Tudományt, melyből eredett az egész Európai Cultura, melyben a' hálódatos maradék tudományos dolgozásainak próba követ és mustráját sok tekintetben még ma is kész elismerni, melynek tanulása mellett a' Nemzeti Nyelv éppen úgy eljuthat a' tökéletesség' legfelső lép-

*) Der wahre geistliche Schuler, Gymnasien und Schulen, sollen wenn sie gut sind, vorzüglich den Geist edler Wissenschaft (Humanität) bilden, durch wissenschaftliche Differenzen und Empfindungen (Humanitas); dazu führen die Muster der vorzüglichen Bildung, die der Griechen und der griechisch gelehrteten Römer ausstellte. Sie, mit ihren unendlichen Kenntnissen zu verbinden, und zu empfinden, ist man die alten Sprachen, die schon für sich, als die schönsten und feinsten Werke des lebendigen Geistes, vorzüglichen Platz verdienen. Die edlere geistige Schule, die Wahrheit, ist es die menschliche Bildung fortzusetzen, ertheilt zugleich solche gelehrtete Kenntnisse, welche die Bedürfnisse der Staaten fordern. — Diese von weisen Verfahren angeordnete Schulerziehung, hat sich diese Wissenschaften hindurch vollkommen bewährt. Eigere Erfahrung zeigt, daß ein geistiges Studium der Classiker des vorzüglichsten Nützens ist. Das wichtige Schulerziehungsgeheimnis, die vorzügliche Bildung befördert, etc. — In der Zeitschrift des Lehrplans für die vaterländischen Schulen, in No. 11. der Deutschen Pädagogischen Literatur - Zeitung vom Jahr 1808.

csőjére mi nálunk is, mint más pallérozott nemzeteknél. Ha mindjárt nem vennék is számba azt a nyereséget, mely a Római és Görög Társasági-alkotmány vizsgálása közben azonnal elméjébe ötlék a figyelmes Olvasónak, hogy a virtus és az Isteni félelem legerősebb talp-köve a Polgári-társaságnak, nem kell é azért tudnunk, mi volt Solon, Lycurgusz és Numa a maga idejében? el kell é felejtenünk, mely szép és hasznos tanítást adnak a Classicusok a Törvény és kötelesség felett? el kell é felejtenünk, minő jeles társasági virtusok tündöklöttek a Rómások virágzó állapotjokban? — Ki kívánna különösen a Theologia és Törvény-tanuló előtt a Classica-Literatúrához vivő útát elzárni, midőn éppen abban vannak letéve a legtermékenyebb anya-igasságok és példák a férjias ékesen-szóllásra? És ha a classicusi ismeretek csak mellesleg való állat részeit tennék tudományos műveltségünknek, nem kellet volna é azokat már régen számszerű a felsőbb Oskolákból? — *de bölcesség volna é ez!* — Egy szóval, ki kívánna a felsőbb tudományos Intézeteken, a Tanítókat és Tanulókat azon becses jussoktól megfosztani, hogy a Tudományok tágas mezején szabadon járhasanak, foglathassanak és a hol lehet, mindenütt gazdag zsákmányt gyűjthessenek magoknak? —

Nem lesz talán felesleg való, a Tudomány és Nyelv-tanítás szoros összeköttetéséről még egy két szót szóllani.

How mi a Nyelveket kiváltképpen azon Tudomány kedvéért tanuljuk, mely azok alatt foglaltatik, hogy azért a Nyelv és Dolog-tanulás úgy vannak egymásra, mint ez-köz a csétra, minden előtt tudva van. Ugyan azért csatlakozás volna a Tudomány-tanítást lealszonyítani akarni. Nem! — mindennek, ki a Tudós nevet megérdemelné akarja, tudományos műveltségre kell törekedni, melyet nem csak elő-segélteni szükség a főbb Oskolákban, hanem azon elő-menetekre is, melyet a tudományos művelődés különböző idő-szakaszaiban tett, mindenkor figyelemmel kell lenni. — Így ma nem érdemlenek-meg neveiket azon tudományos Intézetek, melyekben az úgy nevezetett Osztályokban az Ifjú, semmi vallásos, históriai, matheszi, fizikai, filozofiai és literári ismereteket nem gyűjthetne, még pedig anyai nyelven, magának, és a régi Nyelv-tudományak csupán grammatikai réssével bajoskodnék.

Mint hogy tehát, a mi a fő dolgot illeti, a Tudomány-tanítás szükséges volta felől több semmi kétség nem lehet a józan-gondolkozású emberek között; tehát itt annak csak kiterjedéséről szükség még némelly észre-vételeket elő-adni:

1) Az Oskolai-osztályokban (Classisokban) nem elég, de nem is lehet, minden eddig ismeretes és kidolgozott Tudományokat egész kiterjedésben tanítani, itt csak fundamentum vettetik a út mutatattik a teljesebb tudományos ismeret fessan való megszerzésére; az Ifjú elme felbuzdítottatik és elkészítettetik a tudománybeli vizsgálódásra, melyet egész életében folytatnia kell.

Ha az Ifjú elmeje idő előtt igen sokféle ismeretekkel megterhelhetik, ha a tanításban csak arra nézünk, hogy tündöklő Tudóst (Wissenschaft) formáljunk, úgy két-rész következés kikerülhetetlen: mert az ilyen Ifjú feje vagy pusztá chaoszhoz lesz hasonló, mellyből semmit illendően kifejegetni nem lehet, mert semmi nincs benne elrendelve és megülepve; vagy a mit a tapasztalás oly gyakran bebizonyít, csak Fel-tudósok formáltatnak, kik azt hiszik, hogy mindent tudnak, mindent látnak. Kik mindentől kevé-

lyen 's tanítólag szölnak és ítélnek; kik mindazáltal semmit helyes össze-függésben nem látnak, semmit jól megítélni 's méltatni nem képesek, kik végre mind magoknak mind másoknak terhekre lesznek.

2) A' Tudomány-tanításban szorgalmasan el kell kerülni egy részről azt, hogy a' Tanuló nehéz és érthetetlen dolgok' elő-adása, vagy pusztá szó-tár' tanúlása által eleinte mindjárt a' tanulástól el ne rettentessék; — más részről azt, hogy mind annak jókora és idő-előtti elő-hordása által, a' minek jövődében kellene ingert adni az önn-vi's-gálódásra, nevedve menő formáltatásában fel ne tartóztassék. Mert ha a' Tanuló' számára csak a' gyönyörködötöt szedjük-ki a' Tudományokból, a' mi mulatságul, idő-tel-tésül vagy jótékul szolgál neki, 's ez szinte az unalomig ismételtetik; — vallyon nem az a' következesé Iesz' é? hogy a' ki esztendőkön által ahoz szokott, hogy csak mulattatták, azt fogja kívánni, hogy mindég mulassa magát; — hogy az légy-melegséget szül a' Tudományok eránt, abban a' korban, mellyben a' culturának már sebesebb lépésekkel kellene haladni, mivel annak van hüjával, a' mi fűszere a' tanulásnak, t. i. az újság' ingere és az önn-vi's-gálódás' szeretete; — hogy a' tudni vágyás, mellynek a' fí-rattóság dolgosaikban, mindenkor eleveníteni kell az elmét, elfojtatik, — és úgy jár, mint az, a' ki ifjú esztendeiben a' gyönyörűség' poharát fenekig kiürítette, és meglett korában az élet' örömeit izelleneknek találja.

3) A' Tudományoknak összeséges és systematikus tanítását az Akadémiai Curasra kell hagyni. — Az iskolai Osztályokban a' tudományos formáltatást nem lehet egészen bevégezni; mindazáltal úgy kell intézni, hogy az Ifjú az Akadémiai tanítást használhassa, 's vi'sgálódásra szokjék; materiálakat kell neki gyűjtögetni, mellyekből lassan-lassan egészet alkothasson; itt kapjon izlést a' Tudományokhoz, 's egyszerűmind tanúlja azt is által-látni, melly sok van még mindenikben tanulni és tudni való hátra, hogy mindég eleven buzgósággal és szeretettel forgolódjék körülöttök és az élet' legtisz-tább örömet és boldogságot azokban keresse.

A' hol ez az iskolai Osztályokban czél szerint eszközöltetik, ott az Ifjú elkészült az Akadémiai pályára, el a' Tudományokban való vi'sgálódásra; ha szinte némeltyekben nem kapott is tellyes oktatást az Oskolákban.

4) A' tudománybeli oktatás mellett elégséges idő maradjon a' Nyelv-tanításra is. — Hogy pedig ez a' Tudományoknak annyira megnevedett és még most is nevedő kiterjedése mellett eszközölthessék, szükség, hogy a' nyelv- és tudománybeli oktatás mindég szorosabb össze-köttetésbe jöjjön, és egyik a' másiknak atyafias segedelmet nyujtson.

A' helyes Nyelv-tanítás már magában is czél-arányos elő-készület a' tudományokra, a' mennyiben az, az emlékező és ítélő tehetséget formálja és erősíti, 's átjában a' lelki erőket eleveníti és munkásságba hozza. Egyéb'aránt a' Nyelv-tanulás a' jól elrendelt iskolai Osztályokban éppen nem határozódik csupa grammatikai rendszabásokban 's nagy szó-maszsa' össze-halmazásában, hanem az különösen a' Classicus-Irók' olvasása és magyarázása által eszközöltetik, kiket már a' név is, mint a' magok korának legjelesebb férfjait, úgy czimerezt.

Ebből világosan által-láthatja minden, a' ki ezeket az Irókat ismeri, hogy a' Classicusok' magyarázása közben, temérdek tudományos és nyelvbeli ismeretek jönnek-elő, F. M. Or. *Mírta* 2. *Negyed*. 1826.

még pedig oly írás-módban (stílus), mely minden időben remeknek tartatott. És a jó Tanító bizonyosan minden alkalmatosságot fog tudni arra a végre használni, hogy nevendékeinek gondolatait 's megfogásait a tudományos tárgyak felett kifejtéssel, ápolgassa és öregbítse, mely által egyszer'smind az a szorgos törekedés is, melyet minden nyelvnek fundamentomoss tanulása megkíván, bőven magjutalmaztatik. Mely témák tudományos ismeretekre tárlunk, hogy csak egy példát említsék, Cicerónak munkáiban, és mely bájoló köntöben!

Ezenkívül a nyelv-tanításbeli gyakorlatások elég alkalmatosságot szolgáltatnak az ideák kibontakoztatására 's tudományos ismeretek elő-terjesztésére. Rövid értekezések, Oratóriák készítése közben, mind anyai, mind deák nyelven, az a fő czél, hogy az ifjú tudományos materiáról gondolkozni, idejét kifejtgetni, azokat kellemetes írás-módba bl-töztetni megtanulja, ismeretait öregbítse 's helyesen elrendelje. — Éppen így lehet megfordítva a Tudomány-tanítás egyszer'smind nyelvbéli oktatás, midőn a Tanító részszert Deák nyelven bizonyos tudománybeli tárgyakat elő-ád, és azokat tanítványival újra elmondítja; részszertint újat mutat nekik, hogy nemzeti vagy Deák nyelven szabad gyakorlatásokat 's munkákat készítsenek és azokat az Oratoria szabásai szerint közönségesen elmondják.

Ekképpen fejtegettetnek, gyakoroltatnak az Ifjú lelki tehetségei 's érzelmi az iskolai Osztályokban mindenütt, a mi csak ugyan minden nevelésnek czélja közönségesen. Igaz, hogy nem lehet az emberi műveltségnek tökéletes mértékét az iskolai pályán elérni; egész életünket elfoglalja az arra való törekedés. Mindazáltal ez az iskolai idő oly fontos és tellyességgel nem izolált részét teszi életünknek, hogy a ki itt jökor meggyújtotta magában az értelem világát, 's felélesztette a szépnak szeretetét, annak egész életében, minden cselekedeteiben, még írás-módjában is uralkodó a Humanitás.

Prof. Miklós László.

7.

Magyar Törvényt illető Régiségek' és Ujságok' Töredékei.

A mi Hazánk sem messze van attól, hogy csak olyan értelemben nevezessék Magyar-orzágnak, a melyben most némely Magyar-orzági ember p. o. a' Zsidó Galli-cziában, a' Tanuló Német-orzágnak, a' Földes Úr akármely külső Orzágnak, ha egy szót nem tud is Magyarul, szintén úgy és csak azzal a' jussal nevezetik Magyar-nak, a' mellyel az itt termett bort, Magyar bornak, az innét kihajtatott ökröt, Magyar ökröknek nevezik. Ha azt a' gyalázatos állapotot megakarjuk előzni, szükséges, hogy ott kezdjünk, hol régi Eleink 800 esztendővel ez előtt elhagyták; az az: hogy Törvényeinket Magyarul írják, Magyarul perlekedjünk, sőt régi Törvényeinket is (legalább azoknak

a' Törvény-székeken haszná-vehető kis részét kiválogatva) Magyarra fordítsuk. Erre a' csupa fordításra nem kívántatik ugyan oly nagy Tudomány, mint Törvényeink' eredetének kikeresésére, hogy t. i. igen nagy Deák, Német, Francia, Olasz Literátor, és Antiquarius, Historicus, Diplomaticus légyen az ember, de csak ugyan meglehetősen kell esmerni Európának közép idejű állapotját, 's érteni legalább a' régi Francia és Feudális Törvényeket. Lehetnek oly régi Törvényeink, mellyeket talán soha senki se fog megérteni, nem is szükséges; de vagnak olyanok, mellyeket kellene érteni, mellyekkel későbbi Törvényeink függésbe vagnak, és ha rosszszúl értetnek, nagy tévedésre adhatnak alkalmatosságot. Nyolcz száz esztendővel ez előtt élt öreg Apáink között igen kevesen értették azokat a' parancsolatokat, mellyeket ő nékiek az ideg nek írtak vala; a' kik magok is rész-szerint talán csak iminnen amonnan szedték azokat Szászra, még pedig úgy, hogy nem is igyekeztek megeggyeztetni az egymással öszsze nem férkezhető sőt ellenkező Törvényeket. *) Ha a' mostani ötö ember az ilyen régi Törvényeknek értelmén felakad, és azokat hibásan fordítja, azt neki vétkül tulajdonítani annnyival kevesebbé lehet, hogy a' nem éppen legrégebb Törvényeink is néha vagy érthetetleneknek, vagy elmagyarázhatóknak látszanak, de a' mellyeket mi szegyeüllünk nem értünk, 's elhíthatjuk magunkal, hogy értjük. A' régiekre nézve az is nehezíti a' dolgot, hogy nem jöttek úgy a' kezünkhöz, a' mint eredetüképpen irattak. Bizonyosnak tartatik, hogy a' Sz. István' Törvényei száz esztendőnél jóval későbbben öntettek abba a' formába, mellyben most vagnak, és, hogy sok jó kimaradt belőlök, **) valmint az is, hogy a' Sz. Lászlói, későbbben készült idegen föltokkal pótolattak, a' mi más Nemzeteknél is megtörtént. Meglehet, hogy a' fellyebb említett ellenkezésének is, ezek a' Compilátorok az okai, nem pedig az eredeti író. De már az a' mi hibánk volna, ha ne talán olyan tévelygésbe esnénk, a' mellýre sem a' Törvény-adó, sem a' Törvény-író legkissebb ökot sem adott, mikor t. i. olyan dolgot, a' melly a' mi Törvény-adónknak esse ágába sem volt, mást valamit jelentő talán rosszszúl értett név alatt magunkéva skarnánk tenni. Mind az ilyen tévedésre, mind régi Törvényeink' két értelmű szavaiból származott hibára példákat fogok elő-hozni, de a' mellyeket csakély vélekedésem szerént, igen kicsiny nyelvtudással is el lehet igazítani, ha ugyan, mint én vélekedni bátorkodom, tévedés és hiba van a' dologban.

Egy nevezetes író így adja - elő a' Sz. István' II-dik Könyve' 24-dik Czikkelyének foglalatiát; *Jus viduale, Successio item Ascendentium et Fisci, ex defectu, determinatur.* — Vallyon nem jobb lett volna é az *Ascendentium* helyett a' Törvény' szavát *Parentum* meghagyni? vagy ha magyarázni tetszett, *Collateralium* tenni? Vallyon a' *Parentum* nem Franciaúsúl vétetik é az Oldal-átyafiak helyett itt is, és ugyan ezen II-dik Könyv' 3-dik Czikkelyében is? mint *ex Jure Feudali* lehet tudni; p. o. Lib. I. Tit. 24. non revocetur ab ullo *ex Parentibus* Lib. II. Tit. 33. Vasallus *cum* ó *Parentibus*. Lib. III. Tit. 2. § 1. *cum* 12

*) P. o. a' ki a' maga feleségét megöli, keszen 5, 10, vagy legfellyebb 50 Tulkot. S. St. 2: 14. ha pedig özöge El-mag szabad embert, a' gyilkos' Ur, ha a' özögöt ki nem akarja adni, keszen 110 Tulkot. Tovább: a' gyilkos keszen 110 penasz urri 2: 16. megöltetésük 2: 46.

**) Későbbi Törvényeinkben erőszálok ölvatának Sz. Istvánnak olyan Rendeléseire, mellyek most nem találhatók.

propinquioribus Parentibus. Tizenkét Apja, Anyja csak nem lehet az embernek! Sőt már az örökös Százban: *Lex Visig. Lib. III. Tit. 1. § 2. és Lib. IV. Tit. 3. § 3.* (hogy a Tótort az árvának rokonai valasszák) ez a szó *Parentes, Agnatos* vagy *Cognatos* tészen: De, különben is, vallyon mellyik esik-meg több'ször, az é, hogy a meghólnak, ki övegyet hagyott maga után, Szülöi, Nagy-attya, Nagy-annya 's a t. maradjanak életben, vagy pedig Oldal-attyafiai? Vallyon nem arról kellett é hát inkább rendelést tenni, hogy az olyan ember után ezek örökösödjenek, mint sem arról, hogy a Szülöi? Vallyon nem a következne é a Szerző változtatásából, hogy a Szülöken kívül más Atyafiakat, mintha nem is volnának, egy-általában megelőzzön a *Fiscus* az Örökösödésben? Vallyon, ha Ősi-Jószág volt az, a miről szó vagyon (az életben maradt Atyától adatott t. i. tulajdonúl, vagy osztályba a Gyermekek nélkül meghólt Fiúnak) volt é szükség azt rendelni, hogy az Atyára szálljon? ha pedig a meghólnak Királyi-adományon kívül szerzett keresménye volt, hol van az a természet ellen való dolog megírva, hogy az a *Fiscus*ra szálljon, és hogy abban, minden kivétel nélkül, a Gyermekek nélkül meghólt ember övegyének, csak *Jus Vidualitja*, Övegyi-tartása, nem pedig Örökösödése legyen? A Királyi-adományba pedig, ha *Coimpetrator* (mint a *Feudumba: Coinvestituz*, mitféténe) nem volt, vallyon örökösödött é valaha az Atya, Anya, Nagy-attya, Nagy-annya 's a t. Továbbá: a Kálmán Király I-és Könyve 20-ik Czikkelyét így adja-elő: *Dicit Regis* (S. Stephani) *Dona ad quosdam Sexus et generationis gradum extendantur.* Vallyon nem jobb lett volna é itt is a *Törvény* szavaival élni: *quoslibet huncmodi generationis contingant haeredes*; rövidében: *ad quoslibet haeredes extendantur*? vagy pedig há magyarázni fetszett, nem azt kellett volna é vagy mondani, vagy hozzá tenni: *ad omnes Collaterales extendantur*? mert, elhalgatván azt, hogy a *Sexus*ról a *Törvényben* szó nincs, talán annak belé iktatása, az András Király Czikkelyével (melly azt akarja megújítani, a mit Sz. István adott, még is csak Fijakat emléget) nehezen férhetne össze: halgat a *Törvény* a *Generacionis gradus*-ról is; melly inkább jelenti a maradékot, mint a rokonokat is. És így, a ki tudja, hogy abban az időben, itt is, másutt is, személyes szolgálát' fejében adatott, 's a maradéokra sem menő *Beneficiumok* is voltak, (kivált ha a Sz. István *Parentes* szavát nem érti, 's a dolog természetéből fellyebb felhozott okoknál fogva, hogy az alatt a Szülöket kellyen érteni meg nem foghatván, a *Törvényt* érthetetlennek itéli) az említett Magyarázat után, arra a hibás vélekedésre, hogy talán csak az afféle személyes Józágnak, a maradéokra leendő által-menetele engedtetik-meg, annyival könnyebben rá vetemedhetnék, mert az említett Jószágok, más Országokban is, éppen ekkor lettek örökségekké; holott Kálmán a *haeredes* alatt, minden atyafiakat értett, mert a Sz. Király Adományainak ellenkébe teszi a más Királyok Adományait, és ezekben az Örökösödést megszorítván, azt rendeli rólok, hogy kihalván az *Impetrator*, annak csak testvére, 's azoknak fiai örökösödjenek, nem pedig más távolabb lévő atyafiai, mint a Sz. Istvánéba. András Király pedig a lévén szándéka IV-dik Czikkelyében, hogy a Sz. Királytól helybe-hagyott, vagy adatott Jüssokot megerősítse, a Kálmán által tett megszorításokat pedig el-törlje; azt rendeli, hogy: ha a meghólt, Fijakat, vagy Testamentomól nem hagyott, *propinquus, qui cum magis contingunt* (a kiket is Sz. István, *Parentes*-nek, Kálmán pedig: *quoslibet haeredes*-nek nevez) *succedant*, olyan rendel, a mint a meghóltéhoz közelébb

vagnak, a' Fiscus pedig csak akkor örökösödék, ha nullam *generationem* (*propinquos*) *habeant*. Csak az elő-adott magyarázat szerint hozhatjuk harmóniába az említett három rendbeli Törvényeket, a' mellyek egymással tagadhatatlan függésbe vagnak; csak e' szerint esmérhetünk rá, ezen Törvényeknek némely töredékére a' Verbóci 1-6 Része' 43-dik Czikkelyében; csak így találhatjuk-fel ennek nyomait a' régi időkben; mellynek erejével, a' megholt atyafi által az osztály előtt akármí úton módon szerzett javakban (hanem ha az minden Ósi örökségéről lemondott) a' vele osztatlan atyafiak egyformán osztottak; az újjabb Törvény szerint pedig (47. 1723.) annak kihaltával, szintőgy mint az Ósieken, mind e' mai napig örökösödnek. Alkalmasint a' *Parentes* szónak, és annál fogva az egész Törvénynek a' keso maradékra által-jött hibás értése lett kőfje annak a' vélekedésnek, melly a' két Tábla közt is ellenkezést okozott, hogy az Adományon kívül örök árton szerzett fekvő Jöszágbeli örökösödésben, a' természet' ellenére, és minden más legkissebb Törvény nélkül, a' Szülék, a' Házastársanak elübe tételnek, és osztán, szükségesképpen a' Fiscus is, mind abban, mind pedig (és még annyival inkább) az afféle Ósieken, még pedig az 1715. 26; § 3, 4 ellenére, előbe tételik. A' felhozott Törvények' eredete és viszontagsága elő-adatik a' *Ratio Rationis Juris pr. Hung.* nevű könyvben található, és a' megholt Grusz Úr' az említett 43-dik Czikkely' értelméről írott munkája ellen intézett vetélkedésben; a' hol az is mondatik, hogy a' *Parentes* szó Oldal-atyafjakat azken; de a' próbákra nézve, az Olvasó, egy más olyan munkára utasítottak, a' melly már akkor, a' mint ott mondatik, készen volt, de még eddig ki nem jött.

Nem merném állítani, hogy ugyan azon író a' *Epilogus*-del is így járt, a' mellyet *Pecunia Isoriának* fordít; mert azért, hogy én nem tudom, meglehet, hogy van olyan (alku szerént, vagy a' nélkül való) tartozása a' Férfinek a' mai hívságos időben. De a' ki tudja micsoda a' Németeknél a' *Schwermagen* (Agnati) *Epilumagen* (Cognati) a' Franciaáknál *quenville*, és hogy ő nállok, a' két i betűvel íróni szokott *Epilogus* (szó szerént: fonó Jöszág *) Orsó, vagy Orsót illető pénz) semmi nem egyéb, hanem a' Leány-ágot is illető Jöszág, azorossabb értelemben pedig az *Allafuralis* (Hozomány) Jöszágnak vagy pénznek az a' része, melly a' házassági alku szerént az Asszony hatalmában maradt, és mellyet, ha tetszett, *Epilogus*-nek is fordíthatott, eljádhatott; holott a' többi a' Német Törvény szerént, a' Férfi szabad gazdálkodásától függött, és függ; alkalmasint azt hiszi, hogy a' *Epilogus*-nek, Játék-pénznek ideája, csak a' hang' hasonlatosságából származott, és jött szokásba (ha ugyan jött) az olyan idögen, általa nem eléggé értett nyelven beszöllen szerető Nemzetnél, a' Magyaránál, mellynek Törvényiben, a' azoros értelemben vétetett *Epilogus*-nek nyoma sincs, és a' mellynél az *Allafuralis* pénz, nem a' Férfi, hanem egészen az Asszony' hatalmában vágyon.

Még kevesebbé lehet akadékoskodni azon, hogy ugyan azon Szerző, a' *Wergengabé* *Donatio Matrimonialisnak* fordítja, noha olyan a' Magyaroknál nincsen; nállok az efféle ajándék csak úgy nézetne, mint *Parasferum*. Ha van *Wergengabé* a' Magyaroknál, az nem fog egyéb lenni, mint a' *Moring*, az alkudott Özvegyi- vagy Hit-pénz, *Dos scripta* vagy

*) Illyen értelemben alkalmazták a' *Ferocitas* szó szótát; a' *Lillionok* se nem fonaak se nem szönek. csak jelentéses, hogy a' Francia Koronán ott két leány-ágot, *Lilla non sent*.

Contractuali. Úgy is a' Német köz-nép, a' mellytől tanulták többnyire a' Magyarok a' Német nyelvet, nem kíván guten Morgen-t, hanem gut Moring-ot. De az a' baj, hogy azt ettől a' Szerző megkülönbözteti; és így az ő neki, sem nem *Parafernium*, sem nem *Dos scripta*, nem Moring hanem csak reggeli ajándék, valamint a' Német Iróknál; de mi lett légyen az ezeknél, azt magok se tudják meghatározni, sőt a' nevén sem egyezhetnek meg; némellyek *Martengabe*-nak, mások *Mergengab*-nak hívják. De most csak az a' kérdés: mit tesz ez a' *Morgengabe*? az az: a' *Morgen*-től jön-e? Jól fordítatik-e reggeli ajándéknak? E' felől is szabad legyen kételkednem. Az igaz, hogy Német-országban is, sok századoktól fogva, *Donatio Matrimonialis*-nak fordítják, 's azt az okát adják: hogy az összekelés vagy elhálás előtt (némely későbbek szerint, utánna) de mindenkor a' lakadalmi vendégség előtt (mellyet a' régiek, mint más ebédet is, ama regula szerint: *surge quinta, prande nona, coena quinta, dormi nona*, reggel szokták tartani) ajándékozta légyen azt, a' Férj a' maga Hitvesének; de a' *Törvények* szerint, *maid mindeat téssen, csak azt nem, a' mit szó szerint kellene neki tenni;* mert némely Német Tartományokban ugyan, p. o. *Burkus-országban* is, a' lakadalomkor adott vagy csak ígért ajándékol teszi; de a' melly nem lett az *Asszony*-nak valóóság tulajdonosá, mint más sok Nemzeteknél, (p. o. a' régi *Ripuariusok*nál, *Allemanok*nál, *Lengobardok*nál *) mert, ha *Burkus-országban*, az *Asszony*' hibája miatt elválás történik, ha megadta is, még is vissza-veszi azt a' Férj; mindazáltal megkülönböztetik, ugyan azon *Burkus Törvények*, mind az *Özvegyi* vagy *Hit-pénzt*, melly ott, (éppen ellenkezőleg mint nálunk) az *Asszony* által kötelezetten szokott *Épesserművészek*-nek (nálnak *Contrados*) *Épesserművészi* név alatt ellenébe tétetik, mind az *Özvegyi-tartástól*, melly, ha bizonyos *Jóság* vagy *Summa pénz* haszon-vételében áll *Épesserművészek*-nek, ha pedig esztendőként fizetendő pénzből áll *Wittum*-nak nevezetik (*Wittum. Landrecht für Pr. St. II. Th. 2. tit. 1. § 207. 542. et seq.*) De másutt, mint p. o. *Sveciában*, *Dániában* (*Stiernhock Jur. Sveon. L. 2. Cap. 1. Locken. Jur. Sveon. Diss. 7. Jus Dan. L. V. C. 4.*) éppen azt értik alatta, a' mit mi a' *Dos scripta*, alkudott *Özvegyi* vagy *Hit-pénz*, *Moring* alatt értünk, 's ezer esztendővel ez előtt is sok helyeken azt értették; néhol az egész *Jus Vidualit*, néhol pedig (p. o. *Saxoniában*) a' mi *Özvegyi örökösödésünk*nek csak egy kevés részét (*Jus Prov. Sax. L. 1. C. 20. Ketch. der Eheurtheil. Gejeje.*) a' *Francziák* pedig *Dot*-nak fordítják, pedig nekik kellene legjobban tudni mit tetzen; mert *Lex Salica*-nak nevezetik a' *Morganaticum*, melly községében a' *Morgengabe*-től gondoltak származott-nak lenni, holott talán éppen megkellene fordítani. Jóllehet tehát bizonyos az, hogy (a' már mondott jelentéseken kívül) néha, a' *Morgengabe*, csak haszonvételül adatott az *Asszony*-nak, míg ismét férjhez nem megyen, nem pedig tulajdonul; és jóllehet bizonyos az is, hogy a' későbbi időkben, ugymint a' XIII-dik XIV-dik Században (Du Fresnoie in *Voc. Morgengabe*) a' *Fejedelmi Személyek* között, és így az egészen egyetlen házasság kötésében is elő-fordul a' *Morganaticum* kötelezése, melly dologra sok példákat lehetne felhozni. Úgy látszik mindazonáltal, hogy a' *Morgengabe*, eleintén, csak azt a'

* *Wittum* elöljáróknál ugyan köztéves a' *Törvény* (Lb. 2. Th. 4.) egy helyen községében mondja, hogy az *Asszony* *Morgengabe* illeti *Özvegyi* köztéves, és hát nem ajándék; hanem, vagy *Özvegyi-pénz*, vagy *Özvegyi-életlen*, vagy *Özvegyi-örökösödés*. *Wittum* helyen azt mondja, hogy a' *szaga-felny* csak úgy lehet *Özvegyi-felny* 's *személyi* *Özvegyi* *személyek* *Özvegyi*, és a' *Wittum* elöl, *Morgengabe* által fejtésbevittek; és hát ígért *Morganaticum*.

részt; vagy summa-pénzt tette; mellyet, az igen régi (leg-alább is ezer esztendő) szokás szerint, a Német Fő-redeknél *ad Morganaticum Conventum* férjhez ment alacsonyabb sorsú Asszony *) kapott és kap; melly szerint, a' születendő gyermekek, az Anyokkal együtt, tartoznak megelégedni, vagy az Anyok által megalkudott, vagy pedig (p. o. midőn Uralkodó Fejedelm **) házassodott a' maga Jobbágyával öszbe)-ánnak kegyelmétől függő summa-pénzrel, vagy Jósággal, 's minden egyéb Atyai Jussok nélkül maradván, nem az Atyok', hanem az Anyok' sorsát követik, na der mer gaan, na der mer gaan, (nagy der Mutter gegen) ebből mondják osztán némely Német Publicisták (Wefer in der Berliner Monats-Zeitung. May 1784.) hogy a' Wergan 's Wergengabe lett volna; meg is lehet hogy a' Wergan vagy Wergengabe az emberek' szájokban az igen közönséges Wergen szó után, könnyen Wergengabe-vá változván, vissza-fordult' módon szülhetett azt a' mai időben vele öszbe-kötettni szokott, 's talán illetlen, és a' fellyebb mondhatta szerint, a' régiok előtt (még azok előtt is, a' kik azon elváltozott szót későbbben, a' Wergen-től származottnak gondolták) esmeretlen ideát, mintha az elhálást követte reggel adatott volna; holott, külömben, az Ideának szoktak az emberek nevet keresni, nem pedig a' Névnek, vagy szónak ideát. Ugy jut eszembe, hogy vagy példát is; vagy talán csak vélekedést olvastam a' felől, hogy *Morganaticum* házasságból született fjtától származott új Familiára, a' na der mer gaan-tól Wergan név ragadott. Azt pedig talán lehet állítani, hogy ha a' *Morganaticum* házasság a' Wergengabe-től és mind a' kettő, mint közönségesen tartják, a' Wergen-től; nem pedig Wergan-tól neveztetik; nehéz lesz megfogni, hogy annyi sok Törvény-adók, Törvény-magyarazók, Történet-írók közül, kik a' *Morganaticus* szóval 1200, 's több esztendőktől fogva éltek, egy se találkozott olyan, ki azt a' betűvel *Morganaticának* írta volna. Midőn ellenben azt sokkal könnyebben el lehet lünni, 's meg lehet fogni, hogy a' későbbi Trök, a' Wergengabe szó' leírásában, 's Deákra lett által-tételében, a' köz-beszédet és kimondást követték, melly annak eredetétől régen eltávozott.

Kövy Sándor.

Én alkalmatlansággal többésem tudom megmondani, hogy én, az előbb Negyedben, az 558-dik lapon, a' 3-dik sorban, Reminiscenciáknak; nem pedig Vissza-emlékezésnek, az 550-dik és 551-dik sorban contraverzálkat, nem korcsodákrókat, a' 545-dikben, a' 5-dik sorban, bashed, nem piszavog írtam. A' két szótval éppen azt akartam mondani, a' mit gondolok hogy a' Németek vélek mondának; jobbak helyettük, valamit a' 5-diknél, annak az szótálgé, mechanikus, és csupa gyermek foglalatosságának, a' mielőtt ittan adó vagyon, Művészetre alkalmatlanságot nem tudtam, a' 558-ik lapon, a' 4-ik sorban, de nem szótálgé írtam, hanem firhangot. Az Ekkévali Bevevélendéseket sem merem Jd-tételeményeknek fordítani; mint az 540-dik lapon nyomatottak; jellehet Jd-tételeményekből származnak valamikor. A' Német Juristák is csak a' Fejedé és Camarillo Jan értekezésben, a' Beneficium szótval; én az igen nagy poezimom, süvegelmének, a' jelekedésnek tartom. A' Julius Törpej, az 555-dik lapon írtam **) alatt, Julius Törpej. (Dahn de Julie mer igy hívják az a' Király Kiránszavát) képzett, az 550-dikben a' Gorka szótval, Gorka szótval; midőn az 550-dikben pedig (elsőül a' 4-dik sorban) hozzá, a' hogy képzett, nyomatásból kézik, kézik, midőn; midőn az 550-dikben elcsúszott, most is azaz, az két jelentés. A' magam szótval azaz, hogy t. k. az elcsúszott P a r a d o z s o m helyen, J e n n e t e l e m e t írtam. (nem az is legyen eszembe) csak hamar észre-vettem, és a' könyvedre körteltem. De azt meg nem feleltettem, hogy az az alkalmatlan alkalmatlanságot az hol volt meg az 541-dik lap' 5-dik sorában; szívesen maradt írásokban nem találták; a' Mátáka két szótval, a' midőül hibája által.

A' Tisztelt Iró' kivánságára ezen közlathozatás helyre-idejére körültekint; 's kéremnek egész-remind méltóságának Fogyó' Időnkénti becses dolgozatával ezám is elő-mondtam.

A. Bzd.

*) Ez nevűk Német-oroszban *Heimtrau-nak*, Ház-asszony, jut illesztő szób; nem Ház Asszony, jut illesztő szób.

**) Törpejre a' Német eredetű Népekkel meg volt tilos az egyenesen házasság, a'hol házior köntés alatt is, na is meg van tilos a' Berken hárszavára is a' Király engedelmének nélkül. Előtte csak az Uralkodók házasságot így; kéntésnek is voltak így hárszavai; na is kéntésnek voltak, ha oly sok szótval hírtak nem voltak Német-oroszban.

8.

KÖNYV-BECSLÉS.

HÉBE. Zseb-könyv. MDCCCXXVI. Kiadta Igaz Sámuel.

Eicsben, Grund Leopoldnál. 340 lap. 32 rétbén.

AURÓRA. Hazai Almanach. Kiadá Kisfaludy Károly. 1826.

Pesten, Trattner Mátyásnál. 290 lap. 32 rétbén.

Emelkedésünknek, Nyelvben és Mesterségben, 's évről évre, nincs bizonyosbb barométrumra (ha így szólani szabad), mint két Zseb-könyveink, mellyek közzül az elsőbb most hatodik, a másodikka ötödik Kötetében jelene-meg. Mig tehát őket a szép-világ csak szemnek-hízeltkedő külsője 's rezei miatt ölelgeti, az úgy-barátjainak kötelességek komoly vizsgálatokra eretni felelttek, 's részre-hajlás nélkül tekinteni mind fogyatkozásait, mind érdemeiket. — Távolab'ra fogunk kitérni, hogy megértethessünk.

Épen ötven esztendeje, hogy Nyelvünk' Múzája, felébredvén végre igen is hosszú alvásából — (az 1755 olta 1770-ig tartott) — járni kezdé menését, 's Nyugoti, már ragyogó társainak, kiket Nagyok és kicsinyek ápolának, segélének, ez senki által nem segítve, mindentől rettetgetve, vádolva, kárhoztatva, szidalmazva, 's még gátolva is, büszkén utána indult. A' Telemach' fordítója olta Gróf Teleki József nem vala Írónk a' Szép' nemében, ki javalást nyert, sőt csak ismérétesé is tudta volna tenni magát a' Nemzet előtt; 's Illeit, a' Metastasio' lágy darabjaival, Gróf Teleki Adámost, a' nagy Corneille' Caidjével, mint később Fédrát, Zechentertől hidegen fogadánk, mert a' vad-kor még nem vala megérve az illy Mestermívek' megkedvelhetésére. Ezek helyett ifjaink a' Kartigám' dagályain 's izetlen feszességén lelék gyönyörködéseiket, elfordúlva a' Svéd Grófnától és a' Marmontel' után-adott Belizértől. Azonban a' hajnallás' első gyenge fényei látatni kezdék magokat, 's Besényei egyszerre jelene-meg Ágisával, Hunyadi Lászlóval, az Eszterházi Vigaságokkal, és Báróczi, elébb Kasszándrával, mingyárt azután Marmontel' némelly Regéjével, és a' Dusch' Erkölcsei Leveleivel. Két esztendővel később Baróti Szabó

ponként és leginkább mind Iróink', mind Olvasóink' száma, 's előmenetelünk egyes-nesen attól függ.

Verselésiünknek három nemei között minden kétségen kívül legnehezebb az, melly nevét tanítójáról, Rádayról, vevé; az, melly a' sorokat nem csak megírmezni kívánja, hanem annak lábait scandáltatja is. A' Zrínyi-nemű verselésben helyén van minden rim, akár jambus hangzású legyen az, akár trochéus, akár pyrrhichius, akár spondéus; 's a' Verselő, a' rimek' egész tárházából választhatván, 's semmi gondal nem lévén a' sor' egyéb syllabájira, oly könnyen improvisálhat mint a' rimekben igen gazdag Olasz, legalább mint a' rimekben nem szegény Német. De éppen ellenkezőképen van a' dolog annál, a' ki Rádayt követi; mert ki lévén szahva, melly sor melly szökésű rimet kapjon, a' tárházat minden soránál csak félig találja nyitva; és mint-hogy mi a' birtokos név-másait hozzá-ragasztjuk a' névhez és igéhez, 's az ily független szokat rimeknek venni nagyjában pirúlunk, 's a' particulákkal ott élni nem merünk: munkánk képzelhetetlenül el van nehezítve. De a' munka érdemi a' fáradságot, mert mennyivel nemesbb a' scandált rimes sor a' nem scandálnál! itt egyedül a' rim ad kecsét a' sornak, 's csak az gyanítatja versnek, hogy mellette áll társa; ellenben a' Ráday' sorát rim és scansio tesz kedvesse a' fülnek. 'S lássuk most, három ifjabb Költőink; kik közül kettő ahg hagyja-el iskoláját, mint ragrog a' nehéz pályán, 's mint érdemel csudalást mind lelkes teremtése, mind tanult, nemes, ke-nyes beszéde által. Egészen, és megkurtítás nélkül adjuk azokat, hogy az Olvasó maga ítélhessen dalaiknak belső és külső érdemek felől.

. D A L .

(Kisfaludy Károlytól.)

1.

Volna szárnyam *)), elröpülnék
Egy kies vidék felé,
'S ott pihennék, hol madár-hang
Éled, 's a' vig csermelyé;
Míg a' Hívnek gyöngye karja
Édes lángra költene,
És az álmok' szép hönából
Szébb valóra intene.

2.

Ott, a' berki alkonyatban
Csak mi ketten, kedvesen,
Tudva (hogy) senki el nem árul,
'S nem lappang irigy lesem,
Andalogva hű szerelmünk'
Szent malasztit érzezők,
'S hosszú verseny-áldozatban
Báj-kelyhét enyhítenők.

*) Volna szárnyam, az az: Volna csak szárnyam, vagy: Ha szárnyam volna!

3.

Lepje bár fagy a' vidéket,
 Nem sohajtom a' tavaszt;
 Egy varázslat, bár havaz künn,
 Vissza-hímai nekem azt.
 A' derült ég' tiszta képe
 Hívem' kék szemében él,
 'S nyájas arczain olvadozva
 Lilliommal rózza kél.

4.

Zsenge szállit a' pagonynak *)
 Látom karcsu természetén,
 'S a' virágok' illat-árját
 Bészivom lehelletén.
 Könnye harmat, mely vidítva
 Titkos bámon ringadoz;
 Leke nap-fény, 's tőle minden
 Élet-kéjre lobbadoz.

5.

Ott vidám kedv és szerepese
 Tűn-fel minden kényivel;
 Ott az élet ifjan aggúl,
 'S szép álomként lebben-el.
 Édes emlék! drága képek!
 Bájotok' ha átfutom,
 Mily örömmel elröpűlnék,
 Merre — azt csak én tudom.

B O R - É N E K

(Bájdától.)

1.

Boldogok mi! a' barátság
 Vig öregebe öszsze-vont,
 'S itt borunkat kedvvel isszuk,
 'S távol elkerül a' gond.
 Fel, Vitézi a' kulacsnak!
 Fel! miénk most a' világ!
 Most pohárra! mert nem iszotok,
 Az halál ha majd kivág.

2.

Lyányka, csókot a' pohárhoz,
 Nyújsad bíbor ajkadat;
 Tőz ki oly szép vagy, miként a'
 Nyári hajnal-támadat.
 'S mint midőn két égi villám
 Egybe-csapva szét-nyézőz,
 Csókba lelkünk öszsze-csattan,
 'S a' kény' tengerébe vész.

3.

Félre, Víz-ívó, előlem,
 Mert palacsaba fojtadok!
 Itt szentség-öröt nem tűrnek
 A' bornak szentelt falak.
 Láng-lobogva leng Tokajnak
 Itt közöttünk Istene,
 'S kádba fogja, hogyha békén,
 Kit meghátté nem kene.

4.

Éljenek, kik híresítik
 A' Tokaj' gyönyör nevét!
 Éljen, a' ki ott kapálta
 E' pohár' dicső tövét!
 Most mi vigan hőpügetjük,
 Kéjre, lángra ébredünk,
 'S minden bűt e' tágas-üblü
 Billikomba temetünk.

*) Pagonynak zsenge szállit — a' mező első virágosai.

5.

Üstök-Szszze kelyheinket!
 Bennek égi tűz ragyog,
 És vigadjunk: a' Magyarnek
 Vigadalmi nem nagyok!
 Míg Mohácsnál nem csatázott
 A' félholdú büske Tar,
 Vig volt addig; hajh! azolta
 Sirva vigad a' Magyar.

6.

Ott leszállott alkonyába —
 De minek panaszlok én?
 Féltre, gyász-kép! új korány kél
 Arpád' honja' szent egén.
 Féltre, szívnek gyilkolóji,
 Al-világi faszatok!
 Fájdalom, köny, aggodalmok,
 Tőlünk messzre szálljatok.

7.

Fel, Vitézi a' kulacsnak,
 Míg miénk a' szép világ!
 Most pohárra, mert nem ittok
 Az halál' ha majd kivág.
 Üstök-Szszze kelyheinket,
 A' kancsók ürüljenek,
 Fenn kiáltuk: a' Hazának
 Szép leányi éljenek!

8.

Éljen a' Magyar Szabadság!
 Éljen a' magyar Vitéz,
 A' ki e' dicső Hazáért
 'S a' Királyért halni kész.
 Adja Isten, hogy Hunyadnak
 Őszse-dőlt kő-halmain
 Törje csontját a' Magyar vért
 Lesve-szomjazó Kain.

9.

Éljenek Szeretteink, a'
 Drága honnak Szentjei,
 Kik a' köz-jóért buzognak,
 Mint a' nap' tűz-fényei.
 Adja Isten, hogy Hazánknak,
 Mint a' nagy Király alatt *),
 Három tenger-part-virányi
 Vessenek határ-falat.

10.

Éljünk mind is, a' kiket most
 A' barátság egybe font,
 És borunkat vígan isszuk,
 'S távol elkerül a' gond.
 Fel, Vitézi a' kulacsnak
 Pengjen-Szszze a' pohár!
 Most igyunk, most, mert ki tudja
 Őre mátra még mi vár.

És most egy Schilleri szellemben dolgozott szép Regét:

M A R Í.

(Kopacsóczytól.)

1.

Egy ifju messzre kültBűt;
 Mari a' szítről-kémlés
 Mint tün a' csolnak hab kőzött;
 'S vég búcsút búsan int-felé.
 Ha kőhle-sőhajtásra kél,
 'S Lajos-névvel zeng a' szél.

2.

Rá-villan a' korányi fény —
 Most a' pusza szírtén áll.
 Tün a' nap, 's a' család remény,
 Mint a' végső fény, alá száll.
 Halkan nyögé Lajos' nevét,
 'S: madáré-visszhanggá zengéttét.

*) Nagy Lajosnak a'len.

3.

Villám csattog, döbbörg az ég —
 'Mari a' puszta szirten áll;
 Zúg a' hab, pusztól a' vidék,
 'S szerelmétől ő meg nem vál.
 Lajost sohajt láng-kebele,
 'S visszhang mélyen sohajt vele.

4.

Bá tépi bájos ékeit —
 Mari a' puszta szirten áll,
 Csillag vízi idvezletét,
 'S hásege nő vad kínjainál.
 Lajost kiáltja lángozón,
 'S utánna zúgja az hab a' tón.

5.

Im a' tó' zajgó szélein
 A' hullám egy testet vet hány.
 Mari néz; köny gyúl szemein,
 Leng fűrtje; arca halavány.
 Hangzón nyüggé Lajos' nevét,
 'S habokba háté láng-hevét.

Ha Kisfaludy, Bajza, Kovacsóczy, minden teremő erejek mellett, egygyűtt élték volna a' nemesben gyönyörködő Daykával és a' nem-nemesben gyönyörködő Csokonaival, irták volna e' három nagy-szépségű dalt? és, megfordítva, ha Dayka és Csokona most élneek, és kivált a' nemesben, gyöngében, kényesben gyönyörködő Dayka, tűznek gyúlasztva Kisfaludy, Kovacsóczy és Bajza által, mit nem adna ő is? 's ez mutatja, hogy ötven eszt. oltá nagy útát tevéak, mutatja, hogy évenként emelkedünk. El lévén készülve a' Nyelv, ki lévén irtva az út, egy tized alatt csudákat fogunk látni. —

A' lelkes ifjabb férfiak között úszteletesen lépdell, őszülő örök ifjuságában, Kis's gyönyörű-példáját adja, hogy sokkal illőbb a' megismért igazra térni, mint a' régi mellett makacsul vesztegléni. Imhol nagy könnyúséggel és kényességgel dolgozott Eneke:

A' NYÁRI ÉJSZAKA.

1.

Csendes éjszakán járkalok,
 'S hány varázslatot találok.
 Gyenge szelek,
 Fű-lévelek,
 Hold-beszéllgetést susognak,
 Távol patakok zuhognak.

2.

Árnyak árnyat ölelgetnek,
 Mint a' kik híven szeretnek.
 Hegyek, völgyek,
 Fenyők, völgyek,
 Merre hold' sugári hatnak,
 Csuda-képeket mutatnak.

3.

Mik laknak itt? halmok, tórok,
 Gnóimok, Szilfek, vagy Tündérek?
 Mint bujkálnak,
 Hogyan válnak
 Széppé, vasmivó kényekre?
 Mint építhetnek ezekre?

4.

De fenn, az ég' üregében,
Csillagok' dicsó fényében,
Változtatlan,
Határatlan
Hűség' ragyog, nem vak kényen
Hanem örök szép övényen.

5.

Alatt képek jönnek, mennek,
Fenn nyomos hely van mindennek.
Égi fények,
Szép remények
Vagytok ti kétes szívemnek,
'S útmutatók életemnek.

Hébcének legszebb darabjai közé tartozik a '*Költő vágyása*, l. 168. Vásárhelyitől, bár az kevésnek lesz' érthető, mint maga az éneklött tárgy. Gondolatjai magasak, érzései mélyek, nyelve tudós nyelv; és ha minden Stanzát kitoldana még két sorral, hogy a 'Szchéma nyolczas-rímmé váljon, ez a' darab volna Lyránknak egyik legpompásabb-járdallású Éneke, Poesisünknek egyik első-rendű disze, kevélysége.

Lesujtott fővel, lantja a' kezébe',

Komordan út a' Költő, 's révedés:

Bánat közt homloka hajúl ölébe,

És szellemesbb virányin élédz.

Bájos berkekben andalg képzeménye,

Míg szebb hangokra fejlik érzeménye.

Méreg magasdan léte' túl határán,

Szebb néztem esangve kéjeleg;

Fennhonzában tövöl képzelte' várán

Valósál keble, a' szűz, a' meleg.

Csak szép, igaz fejlik-ki szelleméből,

'S egy új világ támad-fel képzetéből.

Leszáll, 's hattyúként tükröző vízébe

Lassúdan távolabb evedz, evedz,

Künnli sérelmét az ég' ürébe,

Mellyet titkos bánat szívére edz

Ábránd körökben létesül világa,

Árboccsán függ a' lant, 's rajt' myrtusz-ága...

A' dal' sötéte, melly oly igen illik a' tiszta felfogást nem tűrő tárgyhoz, itt érdem, és nem hiba. Az Olvasó csak sajdítja a' mit az Ihetett neki mond, és ha maga Költő, gyönyörködve látja megújulni lelke előtt az ihletés' szent hatásait. — De ennek alkalmával legyen szabad egy két technikai intést adnunk azoknak, kik a' Ráday-nemben gyakorollják erejeket:

Míg a' Hexametrista nem ismeri a' hosszú szyllabáknak más nemét, mint a' mellyet vagy accentus vagy az úgy nevezett positio (a' rövid vocalist követő két consonáns) tesz' hosszúvá, 's minden vocalist, mellynek accentusa nincs, vagy két' consonáns nem követ; rövidnek veszen: a' Ráday-szhémájú Költő az accentus nélkül álló vocalist ~~eset~~, hogy két consonáns követi, *remény* szyllabának ismeri, de nem ismeri *hosszúának*; ellenben az accentus nélkül álló vocalist is megvonja, némelly helyen: (szee-relem, veé-szedélmé) ha úgy kívánja a' hely. Spondeust bátran veszen

jambus vagy trochéus helyett; de a jambust a trochéussal 's a trochéust a jambussal, vagy igen ritkán, vagy épen nem cseréli-fel; az ily fel-cserélés elszenvedhetetlen dissonantiát csinál. Illyen itt e' sor: — *Mellyet titkos bánat szivére edz* — mellynek három első lábai igazán spondéusok, de trochéusi hangzattal, holott a verszetnek jambusokban kellene szökdélgetni. Tegyük így — *Szivére mellyet titkos bánat edz* — 's a' vers olyan, a' millyet a' Szhéma kívánt. — Így hibás ez is: — *ArboCCZán függ a' lant, 's rajt myrtuszága* — Azonfelül hogy a' suffixumával összszeforradt *árbocz* meg nem kettőzteti a' *CZ* hangját (jó! *árbocza* mondatik, nem *árbocza*) az accentus az első és utolsó syllabára esett, mellynek nem kellene accentussal állani. A' bölés itt is könnyen helyre van hozva: — *Függ árboczán a' lant, 's rajt' myrtusz-ága* — vagy: — *A' lant függ árboczán...*

Ennyi érdemü, pompájü, kényességü dalban óhajtanánk tovább, ha a' beszéd' utálatos rongyai, az articulások, maradnának-el, valahol, bár merészen, elmaradhatnak. Illyen az első sorban ez: — *Lesujtott fövel, lantja a' kezébe* — 's *frantzia* után *sa lyre a la main*, mint Gessnernél: *die leichte Flöt' in ihrer Hand*) — hol az a' elmaradhatott volna, itt pedig még nyekkenést is csinál (. . . tja a'; — két *a* egymás mellett). — De vissza-térünk a' lelkes Költőhöz, 's itt adjuk utolsó gyönyörű két stanzáját:

Lerántja, borzadás közt, végre lantját,
'S feltün hevült lelkében éneke,
Eltörli bőszültén (?) az éj' homályát
Fejlő keblének végső zengzete,
És, égi ihlettől körülölelve,
Reá-borúl az Istenég' szerelme.

Már csendes keblek közt mereng az ének,
Magasdan, a' nap' tól határam,
'S arany menyegjében sérült szivének
Emelkedik vágýása' szárnyaín.
'S felkenve szellemétől énekének,
Széliden vég búcsút ad életének.

Horvát Endrének és Guzmicsnak nevét említeni elég magasztalás; örömiánk benünket ifjú Íróink felé ragadoz, kiket a' Nemzet még kevésbbé ismér, 's itt leljük Vörösmartyt, a' maga szép Cserhalmával, mellynek az az érdemlett szerencse juta, hogy az Auróra' rezei közt övé a' legszebbik. Melly gyönyörű eldőlésben nyúlt-el itt a' szép asszony Elragadjának karjai közt, és melly szép redőkben foly-le rajta a' ruha. A' ló arabsz-növésü, 's a' szerencsés Rabló mutatja Ázsiai eredetét arczán is, nem csak öltözetében 's ló-szerszámaival. De a' fétet a' leány' kezébe adni tévéds vala; azt azonban örömet nem látja a' szem.

Gróf Teleki, a' maga ismert nemében, itt ismét igen kedves darabokkal lepimég lantja' kedvelőjít, 's Gróf Dessewffy hasonlóképen abban, mellyre oly nagy szerencsével született, és egy pár darabbal a' Görög Anthológiából. Jók, és igen jók, a' prózai dolgozások is; nevezetesen a' Bártfai' lelkes Regéje, mellyben alig

lehet tudni, a 'tárgy' szerencsés választását csudáljuk e inkább, akkor, midőn felséges Uralkodónk' áldott hölgye Magyar-országi Királynéának koronázott-fel, vagy a' bölcs alkotást, a' characterek' hív fenntartását, 's a' dolog' végig-vitelét, vagy az igen nagy gondú, tudós Nyelvet. Illy érdemű Írónak nem kellene az ügy' barátitól megtagadni azon örömet, hogy tőle minden esztendőben vehessenek valamit.

Hébének rezeit nem lehet hallgatással elmellőzni. Megbecsülhetetlen jótétel az, hogy Igaz bennünket a' Festés' tudományában viszen-elő. Az ezidei darabok közt Lucretia fogja leginkább megnyerni javalásunkat, hol figyelmet érdemel, egyebek mellett, az is, hogy Cantarini mint tölté-el az egész helyet; mint a' nem-tudós szemektől Ganyméd a' legkevesebbet, noha az javalást teljesen érdemel.

KALINCI FÉRENCS.

Eppen, midőn ezen iv nyomtatódnék, vesszük Igaz Sámuel' Bécsben, Jún. 7-dikén történt véletlen halála' szomoró hírét. — Mi ő benne a' hazai literatúra' buzgó barátját és elő-mozdítóját — a' csinos tollú Írót — a' legtisztább érzésű, 's fedhetetlen erkölcsű férfit (a' haza' nevében 's a' magunkéban) egyiránt síratjuk. — Adná Isten, hogy sok hozzá hasonlók támadnának! 's azon szép emlének örökösei, melyre a' HÉBE' lelkes Kiadója törekedett, egyszer'smind azon buzgóságot is folytatnák; mellyel az. I. b. jelen-lévő Folyó-Írásunkat a' Külföldön igen sikeresen ápolgató, terjeszté, 's örökbe vennék azon szives pártfogást is, mellynek váratlan vesztét, mi is igen mélyen 's keservesen érezzük.

A' Red.

9.

A' Nótelenség' okairól

Hogy azokon kívül, kik vagy állapítják' szentségének önkényes nótelenséggel áldoznak, vagy a' törvények által a' házias élettől eltiltatnak, vagy természetes tehetlenségek miatt a' házassági frigy' céljainak teljesítésére alkalmatlannokká lettek, minden férfit, a' ki egy ház-népnek eltartására magát elégségesnek éri, maga a' polgári össze-szerkezésnek mivelta a' házias életre int, és kötelez, ez minden esmeretes Nemzeteknek hábir nem törvényeik de legalább általános szokásaik által annyira megállapított igazság, hogy annak hosszias vitatása méltán szó-szaporításnak nevezethetőék. A' Nótelen Polgár fogalmában csak Cosmopolita, a' k' szülő-földjéhez, 's honjához, a' barátságához, engedelmességhez, 's egyéb társadalmi erkölcsökhöz sokkal kevesebb lánczok

esatolnak, mint a házast; a ki, ha nem ön-magáért is, legalább hitvese', 's magzati kedvéért a haza' boldogságát elő-segíteni, barátságba szövetezni, engedelmissége, béke-türése, 's egyéb ajánlatos tulajdonsági által pártfogásra szorí tenni, törekszik. — Ennél fogva lehetetlen nem fájlnai a házának, hogy kebelében a' nőtelenség' olly igen lábra kap; lehetetlen részvéttel eltúrní oly sok jámbor anyák' panaszát, a' kik sokszor három vagy négy jótá indúlt hajdonaik' jövendőjén szív-szakadva tündönek. Ezen házasság-kerülés' fontosabb okai imezek lehetnek:

Először: A' szerencsétlen választás' félelme.

Tudja azt minden okos nőső, hogy a' gondolkodás módjának, 's temperamentumoknak össze-hangzása teszi azon talp-követ, mellyen a' páros élet' boldogsága nyugszik. Melly ritka pedig a' mód a' férjhez menendőket e' részről bővebben esmérni! Sem otthon, ha nősöt sejtének, sem a' vegyes társaságokban nem mutatják ők magokat olyanoknak, a' milyenek voltaképpen. Az al-rend közt ezen választás' félelme ritkábban szól e' részben akadályt; minthogy itt a' tettetés, és alattomoság, (ezek az ügy meveszett finomabb világnak módi erkölcsi) ritkán tiszteltnek. Azért látni egy részént oly kevés szerencsétlen házasságot a' pór házakban; mert ezeknél a' Férj, és Feleség korán az össze-kelés előtt egymást megismerni tanúlja, 's gyakran egy pár esztendeig előre jegyben él. Innét vagon, hogy egymás-érzéseit, 's egyéb testi, lelki tulajdonait jól tudják, 's vagy össze-illőknek találják magokat, vagy legalább még szabad állapotban egymáshoz törődnek, vagy pedig ellenkező esetekben szint oly könnyen szét-bontakoznak, a' melly könnyen kötelődés'ek; 's a' jegy-gyűrűnek, vagy kendőnek vissza-adásával minden további galyibák nélkül az egész szövetség felbomlik. A' mi ellenben a' főbb rendeknél gyakran csak egész Familiáknak meghasonlásával történhetik-meg.

Másodszor: A' szabad élet' szertelen kedvellése.

A' szabadság' szerelme illő határok közt tiszteletre méltó, de ha a' határtalanság által elfajzott; helytelen következtéseknek kútfeje, 's a' többek közt gyakran a' házasságnak is gátot vet. „Nem vagyok többé szabad, így szól némely házasság-kerülő, mi-helyt egy asszonnnyal örök frigybe lépek. Oly csomó ez, a' mellyet feloldani vagy éppen lehetetlen, vagy szerfelett nehéz. Micsoda törvényekhez kell itt magamat szabnom, a' mellyektől emigy ment vagyok. Nőtelenségemben függetlenül élek, 's szabadon, mint a' madár a' levegőben.“

Vélekedésem szerint ezen szabad felek alig ha tevélyesben nem forog, 's kétem, ha feltalálja e' azon boldogságot, mellyet függetlenségétől remél. A' Szép-nem eránt vonzó lány szívvel lévén alkotva, egy szeretetre méltó hitves' karjai közt bizonyossá könnyebben nyerne megelégedést, mint csapodár szilaj szabadságában, a' melly törvénytelen örömökre vezet, 's megelégedés helyett unalmat, hézagot hágy maga után. Egy felkes, szives asszonnny, a' ki minden házi erkölcsökkel tündöklék, a' kit a' fény-űzés' dühe, 's korunknak egyéb gáncsai nem gyötörnek; illy asszonnny, mondám oly kincs; mellynek holtig való birtokát kocant sem lehet személyes szabadságunk veszteségének.

F. M. Or. *Mincerva* 2. *Negyed* 1826.

nevezni. Sőt talán nem csatlakozom, ha azt mondom, hogy egy illy férjfiú pártatlanságában kevesebb szabad, mintsem a' házasságban leendő volna.

Ha gerjedelmei vannak a' testi kényekre, 's a' majd minden halandóknak leghatalmasabb ingere szívében is csatáz; akkor bizonyára minden deli alak elfogja bájolni, 's csak Bálványozott szabadságának nem kis feláldozásával nyerhet egy - két kedvező pillantatot egy oly bérlett széptől, kit e'béli elvetemedéséért ön' maga is szívében megvetni kéntelen. De még ez is meglehet, sokszor hány ellent állást eltűrni, hány akadályokkal vinni, hányszor jó hírét, nevét koczára kitenni kéntelenítettik? Ha mind ez szabadság, örüljenek néki azok, a' kik ennél jobbat se nem ésmérnek, se nem érdemnek.

Harmadszor: A' hibás nevelés.

Idéjén korán hozzá szoktattatnak mái időkben mind a' két nembéli, de leginkább a' leány magzatok a' rangjokat tö' bnyire felül-muló pompához. Az öltözetben sziatügy mint csejédjeinek számában, lovainak, északereinek, házi butyorainak fényességében a' Polgár a' Nemessel, ez pedig a' főbb rendel vetekedik, holott sokszor állapotjához mért egyszerű házi örömökkal mind magát, mind ház-népét boldogabbá, 's megelégedettebbé tehetné, mint-sem fentéjjászó, 's talán ma-holnap inséget termendő tekozásával. Látni nem egy szőlőt, ki még a' dajka kezérel csak imént leszált gyermekeit magával a' tánc-palotákba, játék-színekbe, 's egyéb gyüliekzetekbe hurcolja, vagy otthon tartott mulatságokban minden tartalék nélkül részelteti, híhető vagy napom szerettől, vagy (sokép' az anyák) azon buta vágytól indítatván, hogy éretlen szülöttjeikben büszkélkedhessenek. Észre sem veszik azomban, hogy ezen tűnő örömet gyermekeiknek jövőre szerencsésjén, 's következképpen igen nagy áron vásárolják-meg, mert ez által időnek előtte belejék oltatik a' lény-üzésnek, a' puháságnak, a' lármás idő-töltésnek, 's munkás henységnek szerelme, melyet később a' legokosabb rendszabások sem képesek belőlük kiirtani.

Ha már egy közép értékű okos férjfiúnak szemében egy illy elényeztetett hölgy külseire nézve kedvességet nyert is, megrázza még is azon gondolat, hogy véle örökös kötésre lépjen; mert, ugymond ennyi kényeknek kielégítése egy ily sem munkára, sem takarékoságra nem nevelt minden napos emésztőnk eltartása, egész arany-bányát kívánna. Az al-résznél, hol még a' here munkátlanság, 's luxus annyira el nem terjedt, könnyebben akadna talán némely házassalendő szive szerint való Jegyesre, de az offéle lépéstől rettentik őtet.

Negyedszer: A' világ-szerzte bévett elő-ítéletek.

Mellyeknél fogva száz, meg száz mende-mondának, suttogásnak, 's bámészakodásnak tárgyává lézen oly főbb rangú személy, ki egy szive szerint való polgár- vagy parasz-leányt emelne maga mellé nemesi fészékbe. A' józanabb gondolkosású előkelő általában ugyan, hogy csak dorogt elme, 's fedhetetlen szív teszi az embernek valódi érdemét, 's nemességét. A' többi csak csalfa fény, a' mely amazoknak csorbásága miatt az

ökösabbak előtt annyival nagyobb homályt von Urára, mennyivel méltóbb jussal kívánhatja a Haza mind a' kettőt megkülömböztetett fiaitól 's leányaitól. De hányan vannak ellenben, a' kik csupán rang, cím, és születés szerént mérik az ember becsét; 's önnön nagyságokat, mivel talán egyéb érdemek nincs, ezen kölcsönözött díszekben keresik. Ezen magában ugyan neveléses, de már a' világból, a' mint most van, csak nem kiírtathatlan elő-ítélet a' házasság legnagyobb akadályai közé tartozik. Csak akkor szokott az ily rang-féltő egy kis ideig csillagos, vagy keresztes Őseiről megfejeltkezni, midőn a' nemtelen Jegyes Genealogiájának homályát sok egymásra halmozott arany tündöklésével felderítheti, mikor a' Mammon a' születés szennyére fátolt von. A' több százados nemességű Úrú, ha bár Déd-öse Noéval vacsorált volna is a' víz-özön előtt való utolsó estvén, egy gazdag birkásnak a' leányát pirulás nélkül elveheti; 's a' Nagyságos Kis-asszony bátran kezét nyujthat egy gazdag pénzes hombárnak. De merjen csak egy főbb eredetű férfiu merő szívbeli hajlandóságból egy al-sorsú, bár melly kimivelt, 's erkölcsös leányszót, kinek egész hibája csak a' szegénység, élete' párjává tenni, tisztónt ezeren lesznek, a' kik őrr-fintorítva becsmérlik tettét, 's tele törökkel kiáltják: *Mésalliance! visszas aránytalan házasság!* 's az ő nemességű Dáma megfertőztetve vélné dicső őseinek emlékét, ha ily új Collegánájának kártyát osztana.

Viszass-házasság (*Mésalliance, Nijshirath*) ezen szó a' bévett politikai értelemben valóban a' mai felderült világ' gondolkozásának nem legszebb bállyege. Nem egyebet értenek ez által rendszerent, mint két oly személyeknek egybe-kelesét, kik közé a' születés igen nagy kőzt vetett. Az ily értelemben vett visszass-házasságok szintű boldog, mint boldogtalan párokat teremthetnek; mert bizonynyára a' házassági szeretetnek a' rang' 's titulushoz semmi köze sincs.

Természetes értelemben csak azon össze-keleseket kellene visszass-házasságoknak nevezni, a' melyekben a' párok köz'tt akár lelki, akár testi tekintetben oly aránytalanság legyen; hogy az által a' házassági boldogság elenyészik vagy legalább csonkúl. Ily aránytalanságot a' házások között csak kettőt képszelhetni, úgy mint:

a) Egy belsőt, a' melly a' különböző szív, — 's elmebeli kimivelttségben áll. Soha sem kellene oly két személynek egymással Hymen' Oltára elejbe lépni, a' kik ezen tekintetben egymástól igen távol esnek. Mert, ha bár ily esetben közűk egymás eránt kölcsönös indulat támadt is, nem egyéb az állati ösztönnél, vagy egy mulékony bűszüléssel, a' melly hirtelen eltikkad. Hol venné ezek között magát azon Sympathia, a' melly lelke a' házasságnak? Itt egyik a' másikkal sem együtt gondolkozik, sem együtt érezni nem tud. A' mi az egyiket mélyen érdekli, azt a' másik fel sem veszi; a' mi az egyik előtt illónak, diszesnek, az a' másik előtt illetlennek, diszelennek látszik. 'S így születnek közöttök a' vissza-értések, ezekből az egyenlenség 's pör-patvar; innét a' megúnás, elhidegülés, 's végre az utálat. Hol venné pedig ezek mellett magát a' házi boldogság?

Már ezen fő okra nézve gyakran a' politikai értelemben vett visszass-házasság is illendő boldogságra vezethet. Az emberek' pallérozódása máj időkben nem szabja magát egészen azoknak rangjához. Egy kengyel-futó, vagy béres' gyermeke kedverő környülményekben szint' oly, vagy talán még jobb lelki csinosodást nyerhetett, mint akár-

melly Zászlós Úr magasztja. Ez pedig így lévén, nincs ok, miért egy ilyennek örökös társaságban szerencsés napokat nem élhetne akármely előkelő. Nem a születés, hanem a pallérozódásbeli egyarányúságot kellene tehát egy részint az okos házassálandónak tekintetbe venni, 's ahoz mérésékleni választását; a' mint ezt az uralkodó elő-ítéletek ellenére már Fejedelmi személyek is gyakorolni kezdik. — Sőt talán oly asszonyokban, kiket egyébiránt az anya-természet szebb talentomokkal, termékenyebb elmével megáldott, még a' mesterséges kiviteltséget sem kellene oly szorgosan keresni. Elég asszonyok voltak, kik főbb polczra emelkedvén új állapotjoknak minden megkívántató tulajdonait, v. m. a' bánás-módot, a' társasági tónust, udvari szer-tartásokat 's a' t. csak igen rövid idő alatt magokra ruházták.

b) A' második, az az külső aránytalanságot két házassálandók közűt teszi azoknak *különböz testi mindénóságok*. Ezen aránytalanság fent-vagyon akkor, midőn a' Férj a' Nőt természetre, erőre, 's korra nézve fellül nem haladja. Mikor a' természet a' két nemet egymás társaságára alkotá, a' faj szaporodásán, mint fő czélon kívül, még arra is látszott érzékozni, hogy a' gyengébb Nő az erősebb Férj oldala mellett oltalmat találjon. Némely vadabb Nemzeteknél, kik még természetesb' állapotban élnek, millyenek p. o. a' Kamcsadálok, ezen igazság igen szembe-tünő. Nálók a' nőszó hasztalan vágy Jegyeso' birtokára előbb, mintsem annak nyúlvanságot jeleit adná, hogy ezt erőre nézve felmúlja. A' pallérozottabb népekben, hál a' személyes bátorság egy is erős karban áll, a' természetnek a' erőnek hátsza könnyebben elszivethető; de ha a' kor ezeknél is méltán számba vehődhetik, mert ennek nagy különbsége sokszor dugába dönti a' hál boldogságot. Leginkább történik ez akkor, midőn egy a' nemzésre már alkalmatlan asszony valamely izmos ifjú emberrel szövetkezik. Maga a' természet, a' mely az asszonyi testet jóval is hamarabb megérelti, mint a' férfiéit, újjal mutatja azt, hogy idősebb kort kíván a' férjben, mint a' feleségben. Sokkal hamarabb fogja egy okos fiatal fehér-személy egy szembe-tünőleg idős, de még izmos férfjával szerencsét találni, mintsem megfordítva. Azomban nem könnyű azon határokat kijelelni, melyeket a' kor a' házasságnak szabhat; mivel mind a' két nembéli Individuumok testi erőre 's tartósságra nézve felette különböznek. Általában, úgy vélem, törvényül lehetne venni, hogy a' Férj a' Feleségnél legfellyebb kétszerte légyen korosabb; a' mi ezenül van, nagy részint helytelen, 's alig hihető, hogy egy virág-évi leányzó valódi hajlandóságából kötelezze - le magát egy több, mint két annyi korú Vő-legényhez. Többnyire a' kik magokat erre-adják, fenyegetőds, reá-beszéles, Familiál célzások, vagy kincs 's becsület vágy szokott lenni teteknek rögője. Oly szűlők, a' kik illyesre kényszerítik gyermekeiket, azoknak szívbeli nyugodalmát felgyilkolva énn magok tépik-el azon hátsadatoság' adós-levelét, melyet egyébként gyermekeiktől kívánhattak volna; 's a' Férj, ki így házasodik, csak egy asszonyi testet nyer asszonyi szív nélkül. Ha pedig csak arra célzott, hogy hitvéseben vénségének ryzmolt, 's ápolgatót szerezzen, akkor valóban hitvése semmivel sem jobb, sőt talán rosszabb sorában van akármely szolgálónál; mert ez, midőn tetszik szolgáltatásról lemondhat, holott amaz szolgálását holtig huzczolni kénytelen. Mely arczával hitvése pedig egy gyenge asszonytól ily szertelen áldozatot egy szelid, 's józan gondolkodású férj? Valóban borzasztó igazságtalanság arra kényszeríteni valakit, hogy

a' szeretet' frigyűdét szerelem nélkül lépjen, 's irtózó szívvel térdelvén az Oltár' zsámolyára, a' Mindentudónak színe előtt tegyen oly esküvést, mely ellen kébelének minden csep vére riadoz.

Ezen említett aránytalanságokon kívül, mellyek köz'tt a' rangbeli külömböztés bizonyosan a' légyengébb, egyebek, mellyek két egymáshoz vonzódo szabad, 's a' házassági kötelességekre alkalmatos személyt az ősszszé-kelésben méltán gátolhatnának, alig ha többek találkoznak. A' mi a' vagyont illeti, minden esetre szerencse volna, ha minnekutánna az *allatirák* szokásban vannak, a' felek e' részben is egymáshoz foghatók volnának; hogy legalább az a' fele viszátkodásokban, a' mellyek még a' legjobb házások köz'tt is néha kitörnek, egymásnak szemmit szemére ne lohbanthatnának. *) Azomban két egyenes szívú, 's egymást igazán szerető felek köz'tt ily nemtelen szemre-hányásoktól nem igen tarthatni; ezeknek mind egyike azon fog örülni, ha személyes kiváltsággal (praerogativa) többről-több boldogságot szerezhet azerette párjának.

Ötödösör végtéző még egy kötfjeje van a' nötelenségnek, de a' melly kétség kívül a' legrikább; az t. i. hogy némely férfiak a' Szébb-nemhez semmi vonzódozt, azt szinté idegenként érznek magokban. A' kiben ezen hideg-vérűség a' temperamentom tulajdona, azt maga a' természet a' házassulás' kötelességétől felmenti; mert az egy asszony-nak boldogságát, 's az ember-faj' gyarapodását nem igen fogná eszközölhetni. De vannak ellenben mások, kik az örökös asszonyi társaságtól csak azért irtóznak, mivel az asszonyokat nem máskép tekintik, mint egy minden gyarlóságoknak, gyengeségeknek, 's gáncsoknak rövid foglalját, **) 's képzetelekben szintoly szörnyetegökké teremtik azokat, mint hajdan a' Somlói alakos Énekesné zengette:

Csak tréfánkra, játékhunra

Van teremtve ez a' Nem;

A' hűlseje bájító, vonzó —

De belseje fertelem

Csak a' ki ezt nem emérlé,

Az üstöli, szerető;

Az okosabb — öröme

Szolgát vele, 's neveit.

Hogy az asszonyi nemnek gyengébb oldalsi is vannak, az nálók szintűgy, mint a' férfiaknál, emberiségeknek egy része; 's a' pontban a' két Nem igen keveset vethet egymásnak szemére. Azomban nem mind tökéletlenség ő benne, a' mit némely fél-szakos bírálók annak kiáltanak. Vannak nekik oly tulajdonsaik „a' mellyekből, mint Kánt mondja, a' dörék tréfát űznek, de az okosok által-látják, hogy éppen ezek azon eszközök, mellyekkel ők a' férfiakat ön céljaikra vezérlék.“ — A' férfiak' ezen kantsal itélete sok fehér-személyt azon gyávasságra vezet: hogy természetee karakterek-

*) Hajdan Lőrincz a' Szépítő Törvény-szerző azt mondta, hogy a' férfiak minden Hely-asszonyi ajándék nélkül adassanak férfiak, azt adónk állit: „Hogy sem kizárók csak hajdan ne maradna, sem személyek a' gazdagsg mélti ne kerestetőnek, hanem minden Ifjú a' Leányok ellátását tekintve, delem szeretet választaza.“ Plutarch. Apothegmatia Lucian. Hány Jámber, de nagyok Leányok ajándék ma ezen-törvényt, ha dicsőben volna, 's hány gazdag Szűz igyekesse hajadonok inkább jó nevelést, mint gazdag boldogságot szerezni!

**) Így gondolkozott egy nőkövet nem nevűben Deik Porta, a' ki a' többek köz'tt ezen Jámber Német esszé épen nem kedveső complimentet illette:

Néked Pandorasz dicőcsar classa füzte

Féjto, bella, fuzese, et genae orae nail.

Gezere quis possit? nam pizide classa tenet!

Fecmina proz rulligis debuit Vix mille.

nek meglagadásával, bizonyos férfiaságot affectálnak, 's szinte vádolják a' természetet, hogy őket férfiakká nem alkotá, hogy így tágosabb mű-kört nyerhettek volna. Ezekről bátran elmondhatja minden jobb izetű férfi ama Himfy' Dalát:

*Cyűlöllek én Asszony-férfi
Ki küjétől rendedből;
'S töléd férfi-asszony, a' ki
Kicsapdól légy nemedből.
Herkulest, ha rokhát pürget,
Nem khet nem nevetnem,*

*Minervát, ha fegyvert törget,
Lehetetlen szeretnem.
Van határa a' két nemnek
'S nem toldása az érdemnek,
Hanem hiba 's csorbaság,
Ha ki ezen állat-hág.*

Valóban nem ok-nélkül ruházot a' gondos természet eme két nemre oly egymás-tól különböző tulajdonságokat, „A' férfúnak, úgymond Cicero: hideget, meleget saen-vedni, utazásokat, bekességi, 's hadi munkákat túrnai parancsolt; az asszonyra pedig, mivel azt mind ezen dolgokra alkalmatlanná tette, a' házi foglalatosságok' gondját bízta; és mivel ezen nemet a' házi - őrizetre rendelte, azért tette féltékenyebbé, mert a' félelem leginkább élesíti az őrzés' szorgalmát.“ *) — Azonban habár nem szeretteknék őrzésére, 's megtakarítására rendelte volna is őket a' szorgos természet, nem kis oka lett volna néki még is ezen gyenge, de a' maga határai köz'tt jótévő indulatot szívükbe oltani csak azért is: mivel az ő méhekre, 's később szorgalmokra, 's ápolgatásokra bízta az ő leg nemesebb zálogát, az emberi magzatot. Ennek őrzése pedig még nagyobb gon-dot, 's következőleg, nagyobb féltést parancsol, mint a' szerzett javak' megtartása. — Így tehát a' többi köz'tt a' féltékenység - ő benne éppen nem saegyenlenti való, sőt az anya-természetnek egy igen dicső célra vezető ajándéka; bár mint kaczagja is őket e' miatt az izmosabb, 's azért bátrabb férfi Nem. Több ily csorbáknak vélt tulajdonokat ta-lálhatna - fel még benne a' szemes vizsgáló, p. o. az ő' útatebbeli gyengébb voltokat, ön' szépségek erőt való gondjokát, 's a' t. a' melyek helyes szempontból tekintetre, talán nem csak mentésget, hanem még becsület is érdemlenének.

Laknak azonban ő benne még valódi erkölcsök is, és pedig némelyek sokkal nagyobb mértékben, mint nálunk férfiaknál. Csak az ő béke-tűréseket vegyük fontolóra. Mindennapi példák bizonyítják, hogy ők sokkal több bánatot, aggodást, szív- és testbéli fájdalmat eltűnri képesek, mint a' nőknél erősebb férfi Nem. Mennyit kiállanak ők csendes elmével a' nehézségek, és szülés' idején, 's azután is. Midőn a' csecsemős a' nyu-valást felveri, 's az erőtlentől eledelt kér, 's így a' fájdalomnak még gondokkal is tetézi, „tis férfi, úgy mond Gótho, együtt-véve nehezen állana - ki ennyi sanyarúságot.“ Való-ban ily állapotban sok anya több állhatatosságot mutat, mint a' maga szerében egy vil-ág-bámulta Hóstitól várhatnánk. Mennyen csak egy a' sors' csapásai alatt meggyűrdeti fér-fű oly gyermeknek beteg-ágyához, kit egy anya virraszt; nézze - el csak mint ömlék által ennek egész lelke a' szenvedő valóságba, mint fáradoz lélek szakadva, mint aggó-dik csak nem halál-verejtéket izzadva, mint áldozza - fel kedvenceze' nyugtáért egész éjje-lek' édes álmát; 's ha ezen jelenésre sem épül türelme 's bátorsága, akkor ő azon gyermeknél tiszerte gyógyíthatatlanabb nyavalyás. De ön' személyeiket érdekfő csapásó-

*) Gótho Gábor. II. 1.

kat is nagyobb lélekkel elviselnek ők, mint rendszerént a férfiak szoktak, 's innét sokkal ritkább nálok az ön-gyilkosság' eme kétségbe-esés' leánya, mint sem emezeknél. Ez az erősebb szenvedni nem tud, rúgódóz a sors ellen, mely tehettségét fékeli, 's egész az örültség küzd a szerencsével, melytől földhöz sújtatott. A' gyengébb ellenben hamarabb belé simúl bár-mely sajnós állapotjába, mivel az ellent-állásra magát elégtelennek érzi, 's nem csapong annyira büszkesége, hogy a' végzésekkel szembe szállani kívánjon.

Ily kitűnő virtus továbbá az aszszonyokba, (értem a' jól nevelttekben) a' szemérem', a' rend', a' takarékság' 's tisztaság' szeretete, 's több efféle diszek, mellyekkel a' férfi nem felett dicsekedhetnek. A' mit ellenben némelly írók, kik híhető nagy részint aszszonygyűlölők voltak, az ő kegyetlen, kérlelhetetlen, ezivakodó, 's bosszú-álló indulatokról árulgatnak, az csak félig igaz, 's mind a' két nemnek egyaránt tulajdons. Vastag egoismus nem egyéb vakithatta - meg annyira ezen jámbor írótak, hogy szint' ezen' hibákat tulajdon fele-nyájokban fel nem találták. Egyes példákról p. o. egy Cleopatráról, ki Cicerónak nyelvét, úgymint rettentő ékes-szollásnak eszköztől holta után bosszú-állásból tövel lyuggatta, 's néhány ehhez hasonló ritkaságokról az egésze következtetni helytelenség.

Árvay Gergely.

I O.

Azoknak kevélységekről, kik Fő-nemből, vagy régi jeles Familiából származnak.

Sanctus haberi

*Iustitiaeque tenax fatiis dictisque mereris?
agnosco procerem.*

Horátius, Juvenális és sok egyéb nagy írók csak nem minden időkben az észnek és elmének egész erejével lefestették az olyan ember' hátságát, ki őseiben magát igen elbizta, 's igyekeznek megmutatni, hogy az igaz nemesség a' virtusban, nem a' születésben áll. Azomban minden tisztelem mellett, mellyel ezen nagy embereknek tartozom, megvallom, hogy ők a' mint nekem látszik, ezen dologban a' határon túlmentek. Háládatosságból még maradékaikat is tartozunk tisztelni azoknak, kik hazájok' javát, vagy dicsőségét hathatósan elő-mozdították, 's kiknek törekedéseik által szerencsésebbekké, bölcsesebbekké; és jobbakká lettünk, mint máskép' lettünk volna. Azon kívül is a' természet' rendje szerint a' jeles Ősök' maradéka, ha nemes vér foly ereiben, jobban hajlik a' nemes-lelkűsége, mint az, a' ki nemtelen és alacsony nem-

zetégből származik. Ezen okokra nézve azt hiszem, hogy az olyan érdemes embert, a' ki jeles familiák' ivadéka, igazság szerint becsesebbnek kell tartanunk, mint azt ki hasonló érdemekkel bír ugyan, de tiszteltetésre való just örökséglél nem lett. Sőt úgy itélek, hogy még az olyanok eránt is, kik magokat semmi különös személyes érdemek által sem, hanem csak eleiknek virtusai által különböztetik-meg, ezen utolsókra való tekintetből a' tekintetnek bizonyos nagyobb mértékével kell viseltetnünk, 's őket jobban meg kell becsülnünk, mint a' csekély származásúak' köz-csoportját.

Minekutánna e' szerint a' főnyes születés' és örök eránt tartozó tiszteletet kijegyzetem; azokrót is kell szóllanom: kik e' részben nagyobb tiszteletre tartanak számot, mint a' miennyi őket illeti.

Illyenek azok, kik nem látják jól által, hogy a' vétek és tudatlanság a' nemes vért megfertőztetik, és hogy a' díszleten maga visolet a' világ' szemei előtt az embert abban a' mértékben lealacsonyítja és megnemteleníti, a' melyben a' nagy születés és nagy Familia felemeli. Illyenek azok is, kik azt hiszik; hogy az úgy nevezett új-ember, a' ki nagy érdemekkel bír, nem méltóbb nagyobb tiszteletre, mint az az érdemek nélkül való ember, a' ki elei között sok hőseket és hazafiakat számlál; vagy más szókkal azok, kik az olyanra megvotással néznek, ki az ő Familiájok' török-atyjához hasonlít.

De leginkább azokról fogok itt szóllani, kiknek csak-nem minden méltóságok beszédjében áll. Az-olyan-bíó-emberrel, ki nagy nemében magát igen elbízza, csak nem lehetetlen társalkodni. Ennek Nemaetségi-lajstromát mosolygásában, szemöldökén 's ábrázatjának csak-nem minden vonásaiban lehet olvasni. Nem tud semmivel mással gondolatjainak foglatosságot adni, hanem csak Nemességgével. Stüntelen rangja és tisztsége van elméjében. Eggy ilyen Gróf egy Ország-gyülésén így kezdette-el szavait: „Nem-akkor volt szerencsém születni, midőn — — egy hátor szívű Nemes ezen szókkal szakasztotta-félbe beszédjét: „Szeretném tudni mit akar a' Gróf Úr ezzel az elkezdéssel? van é csak egy is közöttünk, kinek nem lett volna szintén úgy szerencséje születni?“ A' józan okosság, melly nemzetünkben is uralkodik, azok között, kik a' világot esmerik, 's tudják, hogy minden nemesek, a' tiszteletnek egy bizonyos mértékére számot tartanak, az említett büszkélkedést már alkalmasint kiirtotta; de vagynak sokan olyanok, kik aszszonyok, inasok, vagy hízkelődök között neveltettek-fel 's azt a' tiszteletet, mellyet más-képp' nekik kiki megadna, az által vesztik-el, hogy azt felette igen vadászszák.

Gróf L. oly kicsiny lelkűségben neveltetett-fel, hogy az életnek legapróbb környülállásaiban is pontosan a' czeremoniászáshoz alkalmaztatja magát. Maga meghajtását mindenkor egész egy hajszálnyira ahoz a' személyhez méri, a' kinek azt teszi. Már több ízben látam őtet a' fő és test-hajtás' minden grádicsain felmenni, és alá jönni. Egyszer őt jó esmerősök együtt mentünk hozzája; 's egyikünk, a' ki nagyon tréfás volt ezt mondotta: Lessük-meg hogyan különböztet-meg bennünket egymástól köszöntésünkkor. Meglett. Alig lépett a' Gróf a' szobába, körül-tekintett szemeeivel, 's elfogadása ilyen rendelt ment véghez: alázatos szolgálja Báró, igaz szolgálja Tábla-bíró Úr, szolgálja Polgár-mester Úr, mint van Hóhalmi Uram? hát maga is itt van Pénzkegy?

Semmi sem könnyebb, mint az olyan embert megismerni, kinek szive Familiájával tele van. Az elsőnek találok, kik dajkájoktól mérget nagy mértékben szívták-bé, kiknek a'

tanulás soha sem kellett, 's kik több rendbeli okos emberekkel való társalkodás nélkül öregedtek-meg, rendszerént az ilyenek szoktak Familiájokkal leginkább kérkedni.

Egy nagy házból való Jó-akaróm a' minap ilyen történetet beszélt magáról. Volt, egy szőlla néhány esztendő előtt egy Ágnes nevű néném, ki soha sem akart mással házasságra lépni, hanem csak magával. Ez a' mi Familiánk' első Chronikája volt, 's életének utóbbi negyven esztendeit nemzetségünk' régiségeinek 's a' benne történt házasságok' és egyéb változásoknak első-számlálásával töltött el. Ágnes általában csak egynehány jó házából való öreg Kis-aszszonyokkal társalkodott, kik mindnyájan ez-előtt ötven, hatvan esztendővel a' Szépek között előkelő személyeket játszottak. Mindenik közülük oly kevély volt, mint Lucifer; de mindnyájan napjában kétszer imádkoztak, 's kevélységeiktől megválva, minden tekintetben jó leányok voltak. Ha valamely aszszonyi személyt a' templomban szembe-tünő sötétben láttak, 's megtudták, hogy ez a' személy valamely tisztességes kalmár' leánya, tetőtől talpig legyalázták ennek alacsony nemzetségét, 's égre emelt szemekkel sopánkodtak az efféle polgári figurák' szemtelenségén; ki nem lehet mondani, melly igen felkeveredett epéjük, valhányszor olyan embert láttak, ki a' maga kereaményéből gazdagon élt. Szentén oly igen elragadta őket a' buzgóság akkor is, ha hallották, hogy valamely közép-rendbeli 's alsóbb nemességű leány' szépsége, pénze, vagy valamely más érdeme által főbb rendűnek lett feleségévé. Nem volt körülökről 10 mérföldnyire egy aszszonyi személynek is sem arany órája, sem igaz gyöngye, sem más drágasága a' nélkül, hogy ők az ő törvény-székek előtt meg-nem vizsgálták volna, mennyiben van annak az ollyas mihez jussa. Ágnes néném engem sokszor fedett azért, hogy nem tudom magamat illendőképpen reá-tartani. Ha valamely vendégségbe hívatottak, nem tudott volna abban egy falat jó izút is enni, ha csak egy helyet is alább ült volna az ő rangjánál. Egész órákig komor szemekkel nézett reám, ha észre vette, hogy valakit, a' ki nemzetségére nézve utánna volt, jobb kezem felől hagytam menni. Midőn egykor egy igen gazdag kereskedőről beszéltem, kinek ő fiatal korában kosarat adott, azt mondotta igen indulatosan, hogy ő feljebb betől egy póré gatyás nemes embert akármely gazdag kalmárnál is. Azt állította, hogy a' mi Familiánk az anyai lineán Herczegektől származik; de minthogy e' felől senki sem akart semmit is tudni, mi a' dolgot titokban tartottuk. Halála előtt kevés napokkal még egyszer elbeszélte őseink' történeteit; de minthogy egygyiknél igen hosszasan fejtegette, hogy Lajos Király' idejében a' Mohácsi ütközetnél egy lovat ellőttek alatta, szerencsétlenségemre elmosolyodtam, 's azt kértem: „hát többet nem tud e' róla? erre ő bosszankodva bémént a' szobájába 's három óráig íralt valamit. Utóbb megtudtam, hogy ekkor testamentumából nevemet kitörölte, 's egész értéket a' testvér-húgomnak Linának hagyta. Ez nagyon okos és hízétkedő személy, sokszor reggeltől fogva egész estvéig nem szűnt meg öreg nénénktől régi Őseink felől kérdezősködni. Ágnes most Familiai kriptánkban nyugszik, koporsó' kövére fel van jegyezve, hogy 80 esztendő korában hajadonon megholt, 's a' Sokirákynak' régi nemes Familiájából származott, 's a' t. Azután nemzetségi lajstromunk következik, mellyet még életében saját kezével írtt.

Nem fejezhetem-bé ezen értekezésemet a' nélkül a' jegyzés nélkül, hogy valamint Őseinknek 's régi Eleinknek nagy tettei és virtusai minden nagyra és nemesre serkenthetnek és támaszhatnak bennünket; úgy hasonlóképen, mikor lélekből maradékainkra 's szokra tekintünk,
F. M. Or. *Minerva* 2. Negyed. 1826.

kik közülünk utóbb származni fognak, nem kevesebbé buzdíthatunk némes indulatokra 's némes cselekedetekre, ha szívünk a' szép és jó eránt nem érzéketlen. A' némes szívű ember később lenne meghalni, mint ollyas-mit elküvetni, a' mit unokájának akkor is szégyelleni kellene, mikor ő már régen a' koporsóban van; 's a' mi mind azokra gyalázatot terjesztene, kik nálánál talán 100 esztendővel is későbbben élnek. Ellenben a' nagy embernek egy gondolat sem lehet kellemetesebb, mint ez, hogy még legkésőbb maradékai is dicsekedni fognak virtusában, 's az ő kedvéért is tiszteletben fognak tartatni.

Virgilius is úgy festi-le *Æneást*, hogy ez a' gondolat őtet hathatósan serkentette az igaz ditsőség' keresésére: mert minekutánna a' tőle származandó nagy embereket neki megmutatja, azt mondatja tüzösen Anchisessel:

Et dubitamus adhuc virtutem extendere factis?

Más Költőkből is hozhatnék még elő Virgiliushoz hasonló helyeket, melyekben a' költeménynök 16 személyei azoknak, kik tőlök származni fognak, látásában gyönyörködtek és lelkesítetik magokat; de a' helyett csak egy Rabinusi Regét függesztek ide.

Ádámnak, (így szólának a' Rabbínusok,) nem sokára teremtése után mind azok a' lelkek megmutatódtak, melyeknek utóbb emberi testbe öltözködni 's a' földön élni kellett. Ezen látás Dávid' lelkét is láttatta vele. A' mi első Atyánk magán kivül ragadtatott örömében ezen szép jelenés' látására; de kimondhatatlan fájdalomra azt kellett értenie, hogy ezen szép lélek csak egygyetlen egy esztendeig fog az emberek között lakni:

Ostendit tervis hunc tantum fata nec ultra

Esse sinent.

Hogy tehát Ádám az emberi természet ezen szép részecskéjének hosszabb életet szerzhelne, azon könyörgött, hogy az ő életéből vételessen-el 70 esztendő 's adattassanak azok Dávid' életéhez; ugyan azért, a' mint a' Rabbínusok mondják, Ádám nem élt egész 1000 esztendőt, a' mi életének teljes mértéke lett volna; hanem éppen annyi időt vesztett-el életéből, a' mennyit Dávid élt; minthogy Ádám 930, Dávid pedig 70 esztendő lett.

Ezen Rege a' végre költetett, hogy megmutassa, mely nagy tisztelettel viseltek legyen a' Rabbínusok az Istennek ama' szíve szerént való embere eránt.

II.

EREDETI MESÉK.

A' FARKAS-KÖLYÖK 'S AZ ANNYA.

Ah! mely csuda-esetét láttam, monda egy farkas-kölyök az anyjának: alól a' völgyben juhok legeltének, 's nem messzre tőlök egy ember hihetőleg a' pásator, egygyik rokonukat, mert bizonyosan annak kellett neki lenni, szakasztott oly szőrű lévén mint mi, kegyetlenül vette botjával, 's ez a' helyett, hogy éléne támadt volna, egész alázattal simólt

hozza, 's a' leggyávább hiszelmekkel igyekezék megengesztelni haragját. — Az, a' kit rokonunknak nevezsz, kétség kívül a' kuvasz volt, a' mi legveszedelmesebb ellenségünk, felele az anyja, 's a' pásztor' ravasszága oda vitte a' dolgot, hogy az a' legnagyobb hí-séggel szolgál neki; mert midőn egyik keze bottal riasztja, másika kenyérral szokta ma-gához hódítani.

A' VAD-BIKA 'S AZ OROSZLÁN.

Egy délczeg Vad-bika büszkén kelt viadalra az Oroszlánnal. A' rengeteg' minden vadai megrémülve szaladtak odvaikba két ily hatalmas ellen' össze-csapásával. — Mint irigylem a' Bika' dicsőségét, ki még a' hatalmas Oroszlánba is bele mer kapni, monda egy fiatal szarvas a' később utána érkezett Öregebbnek. — Nincs okod irigyleni, lón a' felelet, éppen most látám, mint veve erőt rajta az Oroszlán, mily' mérgesen szaggatá-szályllyal, párolgó vérében oltván-el boszszója' dühét. Esztelenség mindenkor kikötni a' hatalmasabbal.

A' TIGRIS 'S A' RÓKA.

Hallottad é, a' tigris-bőr mely nagy becsben áll, monda egy Róknak öcsekvőleg a' Tigris, a' legpompásabb palástok készíttetnek belőle, melyek gyakran még a' Fejedel-mek' vállain is tündöklenek. — 'S te örülsz annak, a' mi üldözöttség' tárgyává tessz? fe-lele a' Róka, vajha fajom' bőréből sohá bunda se készülne!

A' LÓ.

Egy a' mezőn heverő Ló midőn többi társait szántani szemlélné, óh, be örömet szántanék én is, sóhajta magában, csak az abrakom kijárna.

A' szorgalom' legelőszóbb ösztöne annak illendő megjutalmaztalása.

A' FÖLD 'S A' TENGER.

Mely kárhozatos telhetetlenség töled elnyelni minden folyókat, így dorgálá egykor a' Föld a' Tengert. — Hirtelen', 's egyszer'aminő igazságtalanul is Bélsz, felele ez, mert midőn egy részről magamhoz veszem azokat, más részről nem töltöm é meg titkos ere-ken által medreiket? 's nem akkor szakadnak é belém, minekutánna folyásokat végezve abbéli rendeltetésöknek, hogy tégedet a' rajtad, 's benned élőkkel együtt élető nedveik-vel tápláljanak, megféleltek volna.

A' legjobb szerkesztetéső országos kincs-tár az, melynek csatornájin a' mint ki, úgy vissza is folyik a' pénz, de nem elébb mintsem rendeltetésének, hogy a' Státus' szükség-geit fedezze, híven megfelelt volna.

AZ IFJÚ 'S AZ ÖREGEBB TÚZOG.

Egy áfas sebesen hajtata az egyenes úton, egy közel benyésző ifjú Tűzög megrez-szenve a' por-felleget rúgó kerekék' zöreijétől, szárnyra akara kelni, de az Öregebb vissza-tartóztatá. Maradj, monda neki, a' ki egyenesen tart felénk, bár a' legnagyobb robajjal

jőjben is, nincs okunk félni tőle, mert bizonyosan semmi rosszat nem forral ellenünk; de midőn valakit lappangva, 's bukdosva látsz közelíteni magadhoz, röpdőlj, a' mint röpdülhetsz, hogy a' leselkedő veszélyt eleve korán kikerülhessed.

ARISZTÍD.

Es jutalma az igazság' szeretetének, hogy a' végett magadat mindenektől elhagyatva lássad? felkiálta egy buzgó Athénai, midőn Arisztíd hazájából számkivetettnék. — Légy nyugtan, felele a' számkivetett, inkább az egész világtól lássuk elhagyatva magunkat, mintsem hogy az Istenek tőlünk idegenkedve forduljanak-el.

AZ OROSLÁN 'S A' PÁRDU CZ.

De mond kérlek, miként tarthatod a' Rókit udvarodban, szólla egykor az Oroszlánnak a' Párdu cz, holott magad is tudod, hogy az a' legalattomosabb, legrosszszabb 's legfortélyosabb állat a' világon? — Az való, felele az Állat-király, de mint vihetném a' kormányt az illetén udvarnokok nélkül? Hidd-el, egy uralkodónak legnagyobb bölcsessége abban áll, hogy a' rosszat is jó végre használni tudja.

A' CSERESZNYE-FA 'S A' VEREBEK.

Melly hálával tartozunk neked jó fa, hogy számunkra ily szép, ily kedves ídő gyümölcsöket termesz! így szóllának egy gyönyörű-Cseresznye-oltványhoz a' Verebek, midőn rajta élőködnének. — Alacsony rablók, felele a' fa, nem elég, hogy természetlől megfosztatok, még oly szemtelenek is lehetek hinni, hogy azt számotokra nevelem.

A' kik más javait pusztítják, rendszerint ily szemtelenek szoktak lenni.

AZ ANANÁSZ.

Azért vagyon é az Ananásznak koronája, mondák a' többi gyümölcsök egymás között, mivel oly sok fűszerrel bír, vagy azért vagyon oly sok fűszere, mert koronát visel?

A' MEDVE 'S A' TIGRIS.

Igaz é, a' mit felőled hallottam, monda egykor a' Medvének a' Tigris, hogy te a' muzsikának 's táncznak különös kedvellője vagy, olykor ez utóbbit magad is eljárod, 's mi több, szerfelett kapsz a' mézen, ez alávaló nyalánkságon? — Igaz, felele a' kérdezett, 's nem látom által, miért kellene annak, kit a' természet nagyobb erővel megáldá oly fanyar izlésűnek lenni, hogy ne tudja, mi a' szép és jó, 's ezekben ne gyönyörköd-hessék.

SEMPER-MERITO ET ALIO.

12.

M Á J U S.

Jöszte Édes!
 A' negédes
 Májának kellemeit
 A' rózsásban
 Zöld-hajlásban
 Tekénteni kecsseit;
 'S a' fagy' fanyar
 Daczczát a' nyár
 Kéjjé mint varázsolja,
 'S a' szeretett
 De elvesztett
 Édent vissza-bájolja!
 A' természet
 Piperézett
 Lombba tértét ünnepli;
 Arcza vidor,
 Éke bibor, —
 Oda már a' tél lepl'i.
 'S im' a' jáczint,
 Áz amarint,
 Sőt a' hímies meleg-ágy,
 'S a' csúf dudva-
 Is kókadva
 Csak neki hódolni vágy.
 Maga Flóra-
 Is egy szóra
 Teremti szép fajjait,
 'S a' merre lép
 Rózsákat tép,

Hinti virulmányait.
 'S itt a' komló
 Széjjel-omló
 Csaltit-púrtázatjában;
 Száz trillót hány
 A' csalogány,
 'S nyögdétsel hódoltában:
 Mint olvadoz,
 Mint sorvadoz
 Elragadtatásában!
 El-elakad —
 Szava szakad —
 Mája' - hódolásában!! —
 Bájló szépség
 E' mindenség!
 Akár merre tekintek,
 Rézsut- eget,
 Zöld szőnyeget
 'S Élet- örömet sejték.
 A' levegőt
 Forrón lengőt
 Hüti e' tó. — A' táj hint
 Balszam eret. —
 Minden nevet. —
 Minden figyelemre int!
 Nézzük e' zajt
 Mellyet itt hajt
 A' szél a' rozs' öblében;
 Miként zavar,

Miként kavár,
 Fertőnk' kis tengerében
 A' makranczos
 Garabanczos
 Kitől tej tagadtatik,
 Avagy ebek,
 Vagy szelindek
 Utánna uszittatik. *)
 Rügyez az ág. —
 Búza-virág
 Szórja-szét kék kellemét,
 Ah! ki mondja
 Hogy ez adja
 A' dohos konkoly' nemét? —
 Így sok ifjú
 Is a' hű
 Kék szemben egét sejtí,
 'S azt hazudja:
 Ő nem tudja
 Hogy ez- ez- pok' lát rejti!
 Minden vágygya
 Ezt imádja, —
 Ez hálványja — Ez kéjje —
 Fut a' mámor,
 Fut az ámor,
 Marad — mérges bibéje!
 Melly nyugottan
 Mörmöl ottan
 A' falu' közepette
 A' csermely, és
 A' rózsák réz
 Bóltot hajtnak felette.
 Rózsa - fát,
 Cserje' - 's csalit'
 Csemétét árasztja

Ó, itatja
 Ő, altatja
 A' falut, 's ő — virasztja!
 Siess, Siess,
 Ott a' bigecs'
 Lefolytába görgedez
 Erős'bb bátyád
 Ki korlótját
 Megvetve, szét csörgedez. —
 'S majd ha vele
 Eggyesül e'
 Csésze-telte erecske,
 Nem tud gátot
 Sem korlótot —
 Hi'szen már nem vizetske.
 Úgy a' pórság
 Melly az újság
 Után vakon sovárog.
 A' merészebb
 (Nem elmészebb)
 Lármas után vanczorog.
 Dúl, fül, ront, bont
 A' mit megfont
 Száz eldődje gondosan;
 'S ha feleszmél,
 Viszsa-cserél,
 És — fondogál dolgoosan!
 A' jegenyék
 'S vad venyegék
 Bodrai köz't barnúlnak
 Bús ormai,
 'S agg fodrai
 Amott egy mesés várnak.
 Kormos falán
 A' borostyán

*) Sok íveg parancs mal nap is ebből, hogy látsz Garabanczot, és jaj annak a' ki tőle megtagítja a' tejet, vagy kutyát
 szét szor.

Kényére felszövdök,
 'S a' sir-boltok
 'S omladékok
 Komjain tekerődik.
 Mond'sza - talán
 A' harc után
 E' borostyán vólt díjja
 Sok nagy hősnék,
 Sok erősnék,
 'S most? — Mind a' halál' fija!
 Most a' baglyok
 (Hűh! borzadok)
 Ott tanyáznak mellettük,
 És, húhongva,
 És búsongva
 Tort tartanak felettek!
 Nem úgy ama
 Paraszt tanya
 Melly a' cserj' köz't kitekint,
 'S fondor füstöt
 Melly az üstöt
 Környékezi, széjjel-hint. —
 Ni ni! ottan
 Melly bizottan
 A' hoszúló *) eszterég
 Nagy léptekkel
 A' fészekkel
 Terhelt tető felé hóg!
 Ni! a' fúrge
 Csalfa ürge
 Melly't a' pajzán-fi arrott
 Les, — a' kába
 Barázdába
 Ügyesen ellillantott.
 Ez most búját,
 És boszszuját.

Vallyon hogyan felejtü? — —
 — — Ott a' fűzes'
 Rügyiből nyes
 Tilinkót — 's danát ejti. —
 Bár sok érett
 Fiú' sértett
 Szíve így juházódna!
 Kevesebb vér,
 (Ártatlan bér!)
 Kevesebb könnyü folyna!
 Már a' hoglyák'
 Halm'it szórják
 Ott a' déli verőre
 A' kaszások: —
 A' kapások
 Heverednek a' fűre:
 Zöld boríték
 A' veríték'
 Bére, — 's fekete kenyér,
 Nem elsőség,
 Nem felsőség,
 Nem arany-láncz, nem babér,
 Még is áldják
 Azt, 's imádják
 Adóját (bár szokatlan)
 Reggel estve
 Süveg-vetve.
 (Bár ez is már hallatlan!)

De azalatt
 Nagyot haladt
 Phoebus' arany szekere —
 Kissebb az árny — (árnyék)
 Szál minden szárny — —
 Te is Édes! hát gyere!

GEYRANCZ ALOYZ, BÉCSJEN.

*) Mondják, hogy ezen tündéres elreantani a' fűsköt, mivel férg-gyűjtya a' hálót.

A' VÍGASZTALÁS.

Némellykor, ámbár éjjeledtünk,
Derül egy Istenség felettünk,
'S magát könyűkben tükrözi.
Lágyan leng fénye a' rabokra,
'S lankadt halotti fátyolokra.
A' kegy-sugárt felöltözi.

Esett a' harmat ha kilépe.
Bájló talisman égi képe;
Dúzs lett több árva é' miatt.
A' bús fog-házak dőledetek,
A' parthoz véd-hajók ezettek,
A' szent öröm-hang felriadt.

Midőn a' szív kétségbe szédül,
Gyakorta ő siet segédül,
Terjesztve hó-szín' karjait.
Kicsiny hitért jóltéve boszszúl,
Semmit sem kész alkotni rosszszúl.
Mosolygva zár, mosolygva nyit.

Int, és legott a' férjfitái
Érdemnek tisztos koszorúji
A' főkre díszszel hajlanak.
Int, 's a' szerelmes szenvedőnek
Osvényin myrtusz 's rózsza nőnek,
'S a' kellen-szüzek játszanak.

Int, 's a' gyötrelmes vonaglóra
Enyhítve zeng egy boldog óra,
Melly esti hűsként könyörül:
A' kin-habok lefolydogálnak,
'S a' véget-csendítő halálnak
Halk szellem-árnya leng-körül.

MÁKÁRY.

'SÓFT EMLÉK-KÖNYVÉBE.

Mások dicsérik kellemed'
Gyöngyöt hoznak 's kincseket,
Mennynek mondják tüzes szemed
Tavasznak bájjos képedet.

Éa gyöngyöt kincset nem hozok.
Nem halmozok dicséretet,
És csak kevéssel áldozok
Lefestve a' hű érzetet.

A' mi a' földön itt virul.
'S szépek mondják képzetit,
Hamar a' sír' mélyébe hull,
'S nem hozzák vissza könnyeid.

Virágid' a' tél-zaj' szele
Leszórja mind kegyetlenül,
Örömid' legszebb reggele,
A' bánat éjbe elmerül.

Reményed' édes álmai
Bimbó' korban hanyatlanak,
Szerelmed' rózsza-lánczai
Hajnalba szerte foszlanak.

Csak egy Angyalt ismérék én,
Ez mindenkor marad veled,
Viraszt a' sír' mély éjjelén,
'S köszönt ha kel új reggeled.

Ez a' Barátság' Angyala,
Ha sírsz, e' törli könnyeid'
'S ha kin 's kedvben társod vala,
O zárja-be tört szemeid'.

KOTACSOVIZT.

FELSŐ MAGYAR-ORSZÁGI

MINERVA.

Hatodik Füzet. 1826. Június 1826.

13.

A KOSBAI KÁPOLNA.

(Regé a' XV-dik Század derekából.)

Akkor, midőn Czikádor alá a' rokon - vér' fájdalmas ontására gyülekeztek elhunyt 'dicső őseink' soha egyet nem értő unokái, akkor jelent-meg legelőször, a' kebelében bosszút hordó Harapki Bothos Endre, a' Tamási várban. Már távolról megismerte Borá Lázár a' jüvvénynt; — de Endre sem soká' tünődött, látván Lázár' századot mutató fejér szakálát. — Egymás nyakába borulva, szó nélkül állottak, a' vár' völgyre néző fokán. A' vár torony ablakán megsejté Tamásy Imre, tekeredni felje a' lovas vitézek nem megvető dandóráját, 's azon csudálkozék, hogy oly későn adódnék tudtára, azoknak kik létek; maga akara azért elejbe menni, 's műhelyest kilépe várából, látja a' két öreget, szótlán, hálványként állani.

Nem isméré Endrét a' Vár' ura, de gyanítá annak hős létét. Egy tekintet vetvén vitézeire, kik lallyebb a' völgyben nyilakkal tömött puzdrákkal, hosszú kardokkal, 's csákányokkal gazdagon fegyverkezve állottak. Endréhez fordúlván szelíden szollá: „Hozott Isten Bátya! bátor nem ismérlek, de méltóságot mutató tekinteted int arra: hogy megkérjem személyed' mind magam, mint váram' ez éjszaka szerencsétetésére. Annál is inkább; mivel sápottan világít a' hold, és feltartják a' fekete felhők ragyogó csillegaink' fényét.“ „Ugyan azon reménytől kecsegtetve kanyarodék vár-hegyed' örma felé, mond' Endre, (és mondas' kör'tt hullának érzékeny könnyei) vélvén, hogy Hős 's vendég szerető atyádnak nem vagy kores magasztja.“ —Barátom! részesítsa fájdbméd-

F. M. Or. Minerva 2. Negyed. 1826

26

ban, annál is inkább hogy azon könnyeknek engem is érdekelniük kell, mivel alhunyt Atyám' említésével csordultak azok ki." „Mindentre kész felelni agg' remegő ajkam, csak kevés nyugodjanak sáradt tagjaim." Azonban bécérenek a várba, hol díszes szoba nyitatték Endrének; 's még a vacsora készült, ősi Magyar szokásként, veres 's fejtér borával kedveskedék a Házi-gazda. —

Nagy örömet mutatá a Vár'-ura, bátor még nem is tudta ki legyen vendégje, 's ugyan azért, szívbeli kíváncsiságtól ösztönözöttvén, kérdé Bors Lázárt, kedves nevelőjét: „Bátyám! honnét isméred ezt a hőst, kit én még soha sem tisztelhettem?" „Negyven esztendeje már, hogy én barátja vagyok Harapki Bothos Endrének; még midőn az Erdélyi Vajdaságot viselte bajnok Atyád, mindennapos volt házában. Az a barátság, szeretet, 's egymás eránt való tisztelet, melly ezek köz'tt uralkodott, talán csak egy volt egész honunkban, melly hős Atyád' elhunytával sok ezrek' szomorúságára örökre megszűnt." „Es volt iménti könyhullajtásom oka, szólta Endre; mert oly barátságot én többé senkivel sem köthettem, sőt mások köz'tt sem tapasztaltam kötvé." — Szerényen ajánlá magát barátságába Tamásy Imre kedves vendégjének, és kéré, hogy meg ne fogná tőle tanácsát, ezen zavaros időben. —

E' közben egyik az udvari szolgálók közül jelenti: hogy a' szekerek is felértek, — 's parancsolatot vár; „a' második szekeren ül kedves leányom, vezessd-bé, mond Endre, a' többivel parancsolj a' mint akarsz." Midőn leányt említni hallia a' Vár'-ura, azonnal indult annak bekérésére, de ekkor már két deli ifjaktól késértettek Bothos Anna, Imre' szobájába. Jóllehet már hemályos volt az idő, 's úgy látszék Anna alabastrom abrázolja' fátyla alól, mint a' nap sugár, a' sűrű köd között; de Tamásy még is úgy megnézte szép vendégje' deli sugár természetét, mosolygó ajkát, ragyogó szép szemeit, hogy ezer között kiszemlélte volna ezentúl, egy tekintéttel. —

Még vendégelé Bothos a' Ház'-ura, Endrét, kedves leányával 's vitézeivel gazdagon, és nyugodalmat rendele mindenkinek. — A' vacsora elmúlt ugyan, de ők még el nem szédtek, hanem mind a' mulatkról, mind kivált a' jelenvaló dolgokról bizodalmasan értekeztek. — „Es te Imre ugyanond Bothos nem készülsz a' csatára? 's diadalmas korszokát nem iparkodsz rakni hős Atyád' sírhalmára? Nem tudod é, hogy Hunyady 's Ujlaky nagy táborral készülnek Czákádor alá, 's koronázni akarják a' kül-honni Ulászlót? Nem int e a' szent hit mellyet esküddél Királyodnak, 's a' törvényeknek? Nem látjátja e szíved, az özvegy' siralma, 's árvája' szomorú ügye? Készülj, 's szedd-fel bajnok Atyád' halált osztó fegyverit." Éppen így okoskodott a' négy napok előtt nálam volt Simontornyay István, ki is szép sereggel sietett Ujlaky ellen." „Ugyan azért siess. Ott lesz Gara László, ott Korogi Filpes János, 's többek; és csak te lennél itthon Eldő-dől' még sirtontól is gyalázatjára? —" „Oh nem! felele Imre, vas markú Óseim' szégyenére soha nem élek. Azért kedves Nevelóm megbocsáss, ezen egyszeri legelőszőr elkövetett engedetlenségemért." —

Erre elkaseredve szólta az öreg Lázár: „Holnap lesz harmincz két esztendeje, hogy hős Atyádnak Tamásy Jánosnak befogtam szemeit; holnap után pedig ugyan anny esztendeje teteltem sírjában kedves Anyádat Zala Borbálát; mind kettőnek az volt kérés: hogy téged ki akkor csak tizen hat hetes voltál védjelek, oltalmazalak minden

vessélytől. Vigyázásom, gondosságom és szorgalmam által, hála az Egeknek! emberrel neveltelek; az lévén, hányszor kértelek: válassz valakit hölgyednek, hogy annak kegyes társasága előlta vér-szomjadat; annál inkább; hogy immár kedves bátyád Tamásy László is magtalanul kültöszött-ki e' mulandóságból." — Csak nem vért izzadtott hevében Endre, halván Lázár' gyáva beszédjét, 's mondá: „Hej Lázár! nem ez a' tanácsot adád te nekem midőn hárs, 's nem harmincz két esztendőket számlálék! — Hát nem az a' vérről keresett szerzett 's váltott Haza é ez, a' melly akkor volt? Nem az a' nemesi vér köteles e ezért folyni melly akkor? Tudom ha hős Attya éne, könnyezne örömben: hogy ily derék bajnokot küldhet a' csata' szent-pisczára hádjadt személye helyett; szégyenlené ő azt bizonynyára; hogy addig míg más Magyar ifjak dics-szorsort aratnak a' csata' vér-mezején, az ő gyermeke gyáván tollászkodik azon a' földön, mellyet Ősei vérről szereztek, 's valódi bajnok fiai ugyan azzal védnek." — „Kedves barátom! szünjön heved; 's ne gondold: hogy azon vért, mellyet már Isten kegyelméből 82 esztendeje értek mozogni ereimben; nem volnék kész ezennel egy cseppig' kiontani kedves Hazámért; pirulnék bizonynyára: ha ama nagy hős Tamásy János' kedves magzatját úgy nem neveltem volna, hogy kész legyen mindenha magát Honnunk' boldogságára feláldozni; 's föld alá bujnék szégyenletemben: ha az én kedves nevendékem hölgye' kedvéért, addig míg más daliák örömmel ontják a' Haza' boldogságára nemes véreket, itthon henyélné; — sőt inkább azt akarnám hogy vitézi tettei által nyerne dúzs jószágja aszsonyt, maga pedig szerelmes élet-párt. — Oh barátom! ha ellenség fenyegetné kedves Honnunkat, én magam, agg' Szerzetes létemre, késérsém nevendékem a' vér-özön' helyére, 's ott a' Haza' szent oltárán ajánlanám, sőt áldoznám-fel őt az Egek' Urának." „Vak vagy e barátom vagy nem látsz? monda Endre, hiszen ezrenként gyúlnék Czikádor alá daliás ellenségeink." — „Oh! nem ellenségek azok, úgy mond Lázár, hanem honfi rokonyaink, kiknek öldöklésére nem bocsájthatom kedves nevelt gyermekem. Oh boldogtalan egyemlenség! szerencsétlen viszátkodás! hányszor kizottad már hazámat, 's hányszor kinsod még, hogy tanuljon korsz Nemzetem: Mi dicsőség most győzni? — ha meggyőzitek Hunyadi't és Ujlakit; 's Királyá teszték a' csecsemős Lászlót, mindenha oldalaton függön kemény vasatok, 's készen legyetek az orozók ellen; — ha pedig meggyőzöttetek, jobb a' csata- mezején halva maradni, mint a' kül-honni győzedelmes Királynak belső meggyőződés nélkül hívséget esküdni. — Azon iparkodtatok volna kedves hazafi társaim; hogy minekutánna így meghasonlott az Ország, Ulászlót koronáztatok volna vér-öntés nélkül Királynak, — 's azonban fejnevelődvén a' csecsemős László, követte volna őt; de így már a' jó Isten tudja, ki fog a' zavarosban halászni."

Közelített már az éjfé, de a' beszéd meg nem szűnt; míg maga a' Hási-gazda nyugalomra nem vezeté mind kedves Endrójét, de sokkal kedvesb' leányát; és a' mondottakról való határozás, más nap reggelre hallasztá. — Lefeküvék ugyan Imre, de az álom szemmi mód' el nem érte, szeszre-vissza rostálá bölcs nevelője' szavát, de hogy az meg is történjen, ellenkezék szándéka; mert az idő ponttól fogva, mellyben meglátá Annát, annyira megváltozék érzésében; hogy valamint ez előtt volt az bátor ki leánya, nem sok időveléseket tett; úgy ellenben most, mindenre el volt szánva, csak Harapki Bothos Annát tehesse tulajdonává. — Nem is csekély volt a' remény, tapasztalván Endre' nagy

csata szomját, vélvén, ha 3 társaságban áll, 's úzni fogja Hunyadit, jutalomúl nyerheti szíve' örömet Annát. — Ezen kedves képzetek köz'tt már hajnal hasadtával, üle Imre szemére rövid, de édes álom. — Már virradni kezdett, de Anna még sem aludt, csak tündökölt magában. Sok ötlett elméjében, de semmi vigasztaló, elgondolván szomorú állapotját, mely 61 ma-hónap éri fogja kedves Attya' holtával, könyv-özönnel áztatá fejalfyát, elevenen képzelvén húsz napok előtt történt, kedves szülője' kimúltát; — de még ezeken kívül valamely különös érzést vett észre kebelében, melyet ő bátor tizen-nyolcz esztendőket meghaladott is már, soha nem érzett; Imre volt ennek oka, kit Anna lefektetől reggelig meg nem ünt képzeletében. —

Felkelvén reggel ismét egy szobába gyűlének. Csak nem egyszerre kiáltott a két öreg Imrére, hogy mi tévő lenne? Imre tellyes elszánnással kijelenté szándékát, mondván Endrénék: „Hős bajnok, elhunyt Atyám' legkedvesb' barátja! ha megadod azon jutalmat, mellyért eszedek, kész vagyok Téged követni száz húsz vitézimmal, éltemnek egész utolsó csep vére folytáig; vagy ha csekély éltem' feláldozása, birjon kérésem megadására azon szent barátság, mely közted 's Atyám köz'tt egész hunytság virágozott.” Nem gyntá Endre hova czelozásúl Imrénék, 's ugyan azért mondá: „Barátom! nem vagyok én Király, hogy vítezi tetteidet fő méltóságokkal jutalmazzam, vagy különben is dús birtokid' határit terjeszszem; de minek is ezek a' mulandók, — minekutánna elég 's örökös jutalom ez egy Magyaroknak, ha vagon szerencsésej Nemzete' 's Honja' boldogsága végett a' csata' vér-mezőjén kiontani hős véréte.” — „Oh nem kell nekem sem birtok, sem méltóság, a' mondott utolsó jutalom nélkül pedig úgy sem ohajtok ki-mulni; — hanem ha szeretted Atyámat, 's ohajtod annak elsorvadt testéből kirepült bajnok lelkét bennem szemlélni, add nekem leányodat, 's tégy boldoggá vele; hagyd itt váromban, 's ha vissza-fordulunk, elűzvé Hunyadit, gazdonyává teszsem annyi földnek, mennyire látaz magas tornyából Váromnak.” — „Hős fia Atyádnak Imre! monda Endre, ha kedve van leányomnak hozzád én meg nem fogom; sőt 's örömmel adom atyai áldásomat rétok; de hogy ő itt maradjon most, — nem hiszem.”

Szemérem és szerénység üle homlokán a' szép Annának, 's midőn megnyílek bájozó ajka a' szólásra, azonnal tetszetős' lett, mint a' bimbóból kipattant ró'sa, és monda: „Kedves Atyám! tized napja immár hogy tellyes meglepéccsével és örömmel útazok veled, engedd, hogy tovább is követhesselek; mert ha már a' szerencsétlenség megfosztott is kedves Anyámtól, legalább Te ne hagy' árván. — Követni foglak én kedves Atyám minden csatáidban, és ha a' sors úgy végezte, hogy ott folyon-ki daliás véred, én fogom meghidegült tetemed' Annának áltadni. — De történjék: hogy az én gyáva véremnek kell ontatni e' csatában, tudom által fog az folyni ereidben, 's ezen Hősében, kinek birtokában most ajánlottai, 's ott megerősödvén, gazdagon fogjátok torlani durva ellenségeinken ártatlan életmet. Az ugyan nem történnék, ha más nemzetek, 's nem kedves honfaink fogtak volna ellenünk fegyvert, mert tudom: minekelötte kiköltözének ártatlan lelkem gyarló testemből, tized csak orozva is lenyílnának lováról, a' mivel ugyan most nem hízelkedhetek Hunyad' bajnoki ellen.” — Érzékenyen halgata Lázár a' szép beszédjét, és csudálá annak bátorságát, 's monda: „Boldog vagy Haza! melly ily bátrakat születtek Anyáknak; boldog vagy Atya! ki ily hős voltodhoz illő

magzatot nemzél, de leginkább boldog vagy te kedves nevelt gyermekem Imre! ki ily nagy léleknek juthatsz birtokába; de végre boldog vagyok én is: ki ily össze-illő, bátor 's nemes lélekre terjeszthetem pápi áldásom; legyetek boldogok, 's halmozza bő áldását reátok, a' meny és föld hatalmas Ura Istene! — Riaszd-össze fegyveresid kedves Imrém, 's légy érdemet e' jámbor szűz' birtokára; sir ugyan bennem a' lélek, hogy rokonink' véreben mártva fegyvered', kell azt cselekedni." — Ezek után parancsát kiadá a' vár' Ura, 's össze-gyűltek vitézei, némelyek még ez estve, mások hajnalban: Minekutánna négy napot töltöttek volna együtt Imre' kedves vendégi a' Tamásy várban, ötöd napra viradóra már messzire hagyák a' várt, mellyben érzékenyen vissza-vissza emlékeztek az egy pár Szerelmesek.

Későn estve elérének Csikádor völgyeiben, a' hol tűzelve ádalva táborozni szemlélék Gara László', és Korogi Filpes János' dandárjait. Nagy öröm lett, hogy megjelent Tamásy, sokkal nagyobb, hogy a' döntő üreg Bothos ismét fegyvert ragadott. Még csak egy nap várakoztak, 's tanácskoztak az ütközet' nő voltáról. — Gara László megkínálta Bothos Endrét a' kormánnyal; — de végre így egyezének: hogy a' tábor' jobb szárnyát kormányozza Filpes János, Ujlaki 's vitézei ellen; — bal szárnyát pedig az üreg Bothos Endre Hunyady ellen; — középen álljon vitézeivel Gara, Tamásy pedig száz erős bajaikkal fel 's alá vigyázzon, és a' hol hanyatlani kezdene az erő, ott lenne halált osztó fegyvere. — Így egyezvén, a' nap eljáván útját, útján elnyugvák.

Más nap hajnal hasadtával ébren voltak mind két részről a' dalás vitézek, 's örömmel vártak a' jelt, melly az ütközetre adódik. — Mint mikor a' két fereg marta gyökerű agg tölgylet ingatja a' szélvész, 's ropogás közt dönti is immár, és dültében össze akasztja, várván a' nagyobb erőt, melly jobbra vagy balra taszítja; úgy vala e' két tábor össze-ütődve; hullottak honfaink tajtékzó ménjeikről fegyver-zörgés közt zuhanva a' földre, de ezek csak mind meg annyi ágai voltak az agg tölgly Bothosnak 's hős Hunyadynak. — Tamásy Imre szinte boszorkodva állta, nem használhatván fegyverét hátul, 's nagy vigyázattal lesé, mellyik rész hanyatlana jobban; de mind a' két egy erejű össze akadt fa, le nem nyomhatva egymást inognak, mozogtak ezek is, de futamodni nem akara egy is. — Míg későbbben észre vevé hátra nyomulását Filpes vitézeinek, oda ugrata hamar, 's látá Filpest megfosztva lovától, és vérzeni homlokát egy könnyű csapástól. Míg Filpes lovat vált, addig hátráltatja Tamásy Ujlakit, helyre állván pedig, hármas erővel vág, dönt, valamire lesújtja kemény vasát. Tamásy pedig kölyke vesztett oroszlányként látván hanyatlani a' tábor' bal szárnyát; futott menteni mátkáját, és atyát.

Valamint a' vén cser, sok vágást kíván ledűléséig, 's dültében is tit a' mit ér mindent, úgy az üreg Bothos is, bátor érsé hanyatlani karjában erejét, és nem reménylő többé megéltét, bajnoki bátorsággal, nem félvén hős Hunyady' messziről ragyogó retentő vasát, éppen oda vág, 's iparkodik Hunyadit kopjával lesúrní, de ez elugrott, és szomszédját lökte-le azzal. — Látván Hunyady Bothosnak megjutalmazhatatlan bátorságát, de egyszer'smind szemlélé; hogy vitézi közzől egy szalad feléje felemelve már fegyverét, elriada Hunyady: „Ne báncsd a' Hőst, hiszen ő már bántás nélkül is kiműlik; és fájdalmas áldozatjál csak egyenletlenségünknek; most ugyan ellenség, de hazánknak nagy érdemű fia volt ez, 's megrettenthetetlen bajnoka, a' ki fél holtan is rám me-

részelt kopjáját emelni; óh ha minden honfink, ennyi sebet vinne sírjában, világ nagy részének csak Magyar lenne Ura! Ekkor hanyatlék már lováról Bothos, 'és kiesék kezéből ezer halált osztatott fegyvere, de leánya Anna, ki, köz-vitéz ruhában szüntelen oldala mellett volt, megfogá, 's leemlék lováról társaival. „Vigyétek el od' az erdő szélére, mond Hunyady, 's ha meghal temessétek-el őt; nem kell neki oszlop, 's nevét sem kell vézni keresztre, mert ha unokáink háládók, nem felejtetik soha! — Elvivé Anna hős Attya' testét Farkas Boldizsárral, a' hova parancsolá Hunyady; sok ideig feküdt már, élt, de nem szolhatott semmit, végre még is erőt vett, 's megnyitá ajkát remegve mondván: „Oh Magyarat sirba vivő egyenetlenség! hogy én lestem ez élet' fájáról, az nem baj; de hogy sok derek hazafiak véréből kövéredik földünk fájlalom, kiknek ereit, ha pogány ellenség nyitotta volna, örökre érdem, — de hogy ez honfiaktól történt, világ végéig égbe kiálló vétek marad! „Ekkor egyet fordúla homályos szemeivel, és látá keszergő leányát, 's az öreg szolgát; „Kedves Boldizsárom! ki tán száz csatában híven követted Uradat, most feloldozlak szolgálógódtól, csak végső szolgálától viseld gondját kedves Annámnak, 's iparkodj azt áll' adni hős Tamásy Imrénnek, puzdrám' fenekén van egy maroknyi arany, köszönetem mellett az legyen jutalmad.“ Még valamit hörgött, de nem lehetett érteni semmit; és Annának sokszori kedves Atyám! kiáltására sem felelhetett, egyet fordított még parancsolni tornett szemén, 's nagyot sohajva mondá: Imrém és Annám legyetek boldogok! elszakada hős élte' fonala. —

Míg Boldizsár kedves Urát, és Anna fájdalommal tölt édes Attyát apolgoták, addig Tamásy Imre bal szárnyán támadt a' tábornak, és midőn ott sem kedvesét, sem ennek vezér attyát nem szemlélheté, fájdalomtól és bosszútól felgyulladva, béccsopot Hunyady' táborába, úgy, hogy ez, az emberi vér' megkémelését hasznos'nak vélvén, a' hátrálást tartá biztos'bnak; a' mit midőn Ujláky' vad lelke észre vett, hátul került a' csece-mótot 's Annát védő Magyaroknak, 's elszaggatván azok' dandárjait futásra kényszerítette. Tamásy minthogy illyest koránt sem gyanita, észre sem vevé hevében, mikor került néhányad magával Hunyady' fogságában. — Szerencsésen elvégezvén Hunyady e' szomorú csatát, azt rendelé: hogy egy része táborának Siktós alá vonulna, más része pediglen Simontornyát venné ostrom alá; a' tábor két felé oszlott, de Hunyady itt is, ott is jelen volt. — Elhurczolák ekkor hős Tamásy Imrénket is Siktós alá, ki szívének nagyobb nyugalom szerzése végett, néhány vitézeinek pénzen vásárolt szabadságot, 's elbocsájta őket vissza a' Csikádori csata-mezőre, hogy ott felkevervén kedves mátkája' holt testemét, valamint Attyáját is 's meglelvén, vinnék a' Tamásy várbán, parancsolá; és hogy fentartának tíz napokig, meddig ő is megfordulna, szivekre köté, vagy ha ez nem történhetne, tehát akkor legnagyobb pompával temessék az öreg Lázár. — A' leány megismérésére oda nyujtá gyűrűjét, mellynek mását ugyanmond: elhunyt mátkám' alabastrom uján fogjátok találni. Legnagyobb ügyességgel indulának Tamásy' szolgái Csikádor alá, 's oda érvén, láták a' föld' népét, nagy árkokat ésní, a' mind a' két részről elesett egyenetlenség sajnos áldozati meghidegült testeinek; 's tudakozódnának: ha nem ismerték e' halhatatlan Harapki Bothos Endre' testére, vagy nem találák e' egy köz-vitéz ültözetben lévő száz' holt tagjaira, kinek uján egy karika arany gyűrű fénylett? — A' Felvigyázó ki az elhunytak' kincseit észbevette, megmuta-

ta nékiek minden gyűrűket, ha rá ismérnének; és még ebben foglalatoskodának, egy az árkolók közül, ki nem messze állott az erdőtől, meghalván ezeknek miben foglalatoságát, hozzájuk méne mondván: hallom jó vitézek Harapki Bothos Endre' elsorvadt tagjait keresitek, kövessetek engem, nincs egy dülő ide, ott az erdő szélén ásták el őt ketten; sok ideig itt mulstak ezek, mert koporsót is faragtattak néki, 's ma jajtás közt láttam őket, az amoda szemlélhető Csalitnak tartani; kik voltak ezek, nem tudom, egyikik hetvent mutató öreg volt azt láttam, de a' másiknak még bajusza sem mohodzott, kihez hasonló szépségű embert nem is igen tudok. — Hogy most hol vannak, a' jó Isten tudja. —

Nagy örümmel követték Tamásy' vitézei a' jó hír-mondót, 's oda jutván csak ugyan megtalálák egy agg cser' árnyékában, felásák tehát a' parancsolat szerint, — kíváncsiak voltak azonban látni a' holtat, felnyiták a' koporsót, 's megismérik abban csak ugyan Bothosnak meghűdegült testét; egy kis tenyérai frott-bőrt is pillantának-meg a' koporsó' belső részére szegezve, 's ezt lezakasztván elolvasták e' foglalat szerint:

Harapki Bothos Endrének

Itt sorvadnak tagjai,

Sírva lyánydétl 's Farkastól,

Rakva stomor' hantjai.

Ezt hallván nem kételkedének kedves Urok' szerelmes hölgye' éltéről, de hol találák azt meg, búsan gondolkodtak. — Egy szekereset fogadának, 's feltevék a' koporsót, melyet szomorúan követtek; 's a' nélkül hogy csak kérdezettek volna is: kit vagy mit késernének? elérték másfél órányira a' Tamási várhoz; nagy 's sűrű erdőség közt csak lassan-lassan léptettek; és minthogy már szürkület volt, 's rég' eláldozott a' nap, nézelődvén mindenfelé, hol kormos tuskót, hol düllt fát képzeltek vadnak, 's embernek. — Haza felé haladókban világítani láttak valamit az erdőben, az úttól nagy tavalságra, 's még csak közel nem érének, fénylő pudvának magyarázák; de ekkor már jól szemlélék, hogy csak ugyan füstje van, és hogy ott bátor akár kik tüzeljenek, megnézék, elhatározzák magokat; négyen szállottak-le lovaikról, és csak kardot vivő láb hegyen közelitének a' világossághoz, a' hova eljutván, távulról szemlélék egy kis Tisztás' közepette nem annyira égni, mint már hamvadni a' tüzet, melyet egy ifju jobb cömöbjára könyökölve igazgat; más felől ellenben egy öreg, puzdrája lévén fej-allya, nyugszik; mindjárt gyanták Tamásy' szolgálai ezeknek nem más létét, mint a' kit a' szekéren lévő holtat eltakarították, azért jámborúl akarták őket szállítani, föld felé tartván fegyvereiket. — Csak kevés ideig készülhetének ezek itt a' szállásra, azonnal észre-vevé őket az ifju tüzelő, 's felemelé fegyverét, melyet tegnap előtti Attya' oldaláról oldott-le, 's elküldte magát: „Vesszédelem! Farkas kelj-fel.“ Hallván ezt Fockas felugra, 's felkapá mellette balról heverő nyílát, 's felhúzáván idegét, kész halált osztani mindjárt, 's ha egyik meg nem szállamlík a' szolgálk közzül: „ereszd-le ideged', nem jöttünk mi vért osztani, hanem kedves Urunktól Tamásy Imrétől küldéltünk, hogy keresnők megholt, vagy adná Isten! még életben lévő hölgyét; azért ha tudtok róls szállani, kérünk, utasítsatok utánna; de ha nem tudtok is, jöjjetek velünk, 's ne szönvegjetek itt a' vadonban, hiszen egy ora alatt elérünk Tamásy Imre hős Urunk' várába.“ — „Mi is oda indólánk, mond az

őreg Farkas, de minthogy e földön még egyszerűen többször nem voltunk, nem mor-
runk bellyebb menni, részént hogy fáradtak is voltunk, részént hogy el is sötétedénk.
Valamint előbb megakadt lélegzete Annának, látván az idegeneket, annál könnyebben
vett azt most, hallván Tamásy Imre' életben létét; 's nem is nyugvék addig, míg meg
nem kérdé annak hol létét; de midőn Hunyady' fogságában mondták azt lenni, ezer fájás
érte érzékeny kebelét, és tán mindjárt elárulja magát, ha nem biztatják tíz nappal alatt
vissza-tértével. — Elhatározza magát Farkas a' menetelre, ezt örömet cselekedte An-
na is, de hogy titokban lenne személye, javasla — Felfegyverkezének tehát, lovaikat
vezetve követék Tamásy' szolgái, a' nélkül hogy kérdestettek volna: kik lennének.
Nem soká' maradhatott titokban Anna' személye, mert midőn az útra kiértek, 's ott ta-
lásták társaikát a' szekérrel, tudakozódnék mit vontatnának? fájdalommal kell vala hal-
lalá: Harapki Bothos Endre' testét; mellyen eljsjdule és kiálta: kedves Atyám! valóság
e vagy álom, hogy én még egyszer szemlélhessem száz sebben elorvadt testedet? to-
vább is sohajtozott Annának szive, de többé szólni nem mert, mivel nem messze
dall 's fegyver zörgés hallatott. „Ezek Hunyady' vitézi, úgy mond az őreg Farkas, most
csoportoznak Simontornya alá; ha megtámadnak, nem védhetjük magunkat, mert ke-
vesen vagyunk, tán jobb lesz' itt az erdőben tíz tíz lépésre egymástól két felé állunk,
's ha látjuk azokat hozzánk hasonló erővel lenni, megszóltuk; de ha sokan vannak,
hadd menjenek útjokon folyvást. Így cselekvének, 's midőn hallák már már oda érke-
zéseket a' jövevényeknek, csak a' szekeret hagyák dőcözni az úton.

Csendesen jövének tizen a' vitézek páronként, egy pedig oldalról lovagolt, biztat-
ván őket a' dalolásra, mondván: „daloljatok kedves vitézim, 's üzzétek hajomat, melly
szivemet kegyetlenül mardossa; ne féljetek semmit, — ez már az én Kosbai Pusztám.“
Látá Farkas hogy kevesen vannak, felriada: „megálj“ mellyre mind kiugraltak vitéz
társai, 's kardot rántván ezek is, azok is, szembe várák egymást; csak másad magá-
val közelített Farkas, a' többi távolabb megtartván helyét, 's észolla: „batát vagy e vagy
ellenség? szólj, hogy hasztalan fegyverünk soká' markunkban ne hüljön.“ Felele erre
egy a' jövevények közül: „Barátom azt én kérdehetem tőled mint Ura e' földnek, mel-
lyen tombolni paripád' látom kevélyen alattad; lovadat ismerem, de magadat tán nem
látalak soha, azért mond-meg ki vagy.“ Közélről látá most Boldizsár azt, a' ki oly
nagy méltósággal szóllott, 's meg is ismérte immár, azért mély alázatossággal felele né-
ki: „Nagy Ura e' földnek mellyet tipratok mostan, 's hős fia elhunyt atyódnak Tamásy
János Erdélyi Vajdának! megengedj, hogy alacsony személyem, ki csak szolgája vol-
tam annak, kinek paripáját látod tajekezni alattam, bátorkodott meg szólítani.“ — „Bol-
dog Isten! mit hallok? monda Tamásy Imre, hol van hát az a' halhatatlan bajnok,
kinek tisztelet nélkül nem ejthetem ki nevét? 's hol van leánya? kiért egyedül élni, —
's a' nélkül kész vagyok halni.“ — „Miolta itt állunk, azolta dőcözött ez úton el egy
szekér, mellyen viszik bészárva koporsóban meghidegült testét; szavába esék Tamásy:
sz én kedves hülgyeimnek? nem azért Nagy-Uram, hanem Attyáét, Harapki Bothos En-
drét.“ „És hol van életem' ereje' Anna?“ „Itt van Uram velem, amoda a' vitézek között.“
„Itt van, mond Imre, oh szent szózat! oh irgalmas Egék! hát csak láthatom kedves
szerelemem?“ — Leszálla ekkor lováról, valamint Farkas is, és késértéle magát Anná-

hoz, ki húsz lépésnyi távolságra üle lován gondolatokban elmerülve, 's meg nem fogható kiközéltlen most feléje Farkassal, kit messziről megismért setében is ősz szakáláról. „Ídvez légy kellemé nemednek, 's a' természet' egyetlen remekje! „Oh felséges Isten! mondá Anna, de kegyes voltál az emberi nemzéhez, midőn azt szózzattal ajándékozád-meg; ime most azt, kit könnyeim' árjától homályos szemeim testéről meg nem ismerték, szaváról ismerem.“

Leemelé Farkas a' kellemetes szüzet lováról, kit Tamásy azonnal ált-ülele, de szó nélkül maradtak mind ketten, és csak mély sohajtásokat eragettek szíveik' szűk üregéből. — Nagy későn végre megszóllamla Imre: „Szent érzések hevitik kebelem, szentnek kell lenni ezen helynek, mellyen megayertem Istenemtől azt, kiért élni óhajték. Üssetek vitézek e' helyre jelül egy czöveket, mert itt fog az Irgalmas Isten' dicsőségre egy Kápolna épülni, melly mind engem, mind maradékimat szüntelen emlékeztessen az Istenben való bizodalom' hathatóságára.“

Lovókra ülének ekkor mind, 's ketten a' vitézek közül elküldettek, hogy a' vár szolgálainak tudtokra adnák, nem csak Urok' de Asszonyok' jövetelét is. Anna csak némán lovagolt Hőse mellett, 's nem szűnék csudálni, és egyszer'smind magasztalni az Isteni gondviselést. — Azonban elérék a' szekeret, melly mind kettőjüket rémitő képzetekre emelé. „Oh kedves Imrém! ez ugyan nagy fájdalom, hogy így kell atyámnak meghidegült tagjait látnom, de valami rémitőbb repdes szemem előtt; még szívemet valamely nagyobb fájdalom látszatik érní, 's valamely kegyetlen rém, felelte elevenen érzeti koránni halálodat.“ „Ne aggódj azon angyalom! hiszen most békesség lesz' édes hazánkban, csatán kívül pedig, lesz' olly irgalmas az Isten', hogy el' nem altat örökre, ha pedig ott olesnek, elég vigasztalás: meghalt Hazájáért!“ — Szomorú szózatokat váltva elértek már a' Vár alá, melly ekkor ki volt világosítva, 's az egész vidéket emlékeztette valamely különös történetre.

— Hogy felérének el lehet gondolni, de leírni nem, az öreg Lázár' örömet, 's ellenben nagy szomorúságát, mellyet érzett Endre' elestén. — Ekkor rövid beszélgetések után, minthogy már közelgetett az éjfé, lenyugodónak. — Másnap felköltökkor panaszkodtak mind hárman álnak' rémitő voltáról, a' mi még az ébren lévőket is zavarodásba hozta az volt: hogy mindannyian egy Király' elestét álmodák sok vitézekkel valamely csatában; az öreg Szerzetes, bátor ő sem gyanított semmi jót, vigasztalá őket. Tudára adák ezután a' Tamási-helység Lelki-pásztorának Harapki Bothos Endre' elestét, 's testének a' Várban létét, mellynek pompás eltakarítása végett kérék; hogy hívna-össze Egyházi-társait.

Sok Egyházi és Világi férfiak össze-gyűltek; részént az elhunyt' tisztelgetéért, részént a' Vár' ura' szerencsés vissza-jövele' idvezléséért; és nem kevesen, hogy hallanák a' holtinak élteben tett vitézségeit. — Dicséreteit 's halhatatlan érdemeit maga hirdette az ősz Lázár, a' ki Bothost ifúságától igen-igen ismérte. — A' szomorú halotti pompa tartatott a' Tamási templomban, de testének letétele a' Kosbai pusztára Tamásy Imrénének hágyóval össze-jövele' helyére határozaták; 's ugyan ekkor a' Szekszárdi Apáttól a' Kápolna' sark-köve le is tételék, szokott szer-tartások között a' hely megszenteltekék, és Harapki Bothos Endre' teste béhelyheztekék; semmi irást nem tettek rá, valamint F. M. Or. Minerva 2. Negyed. 1826.

meghagyta haldakor Hunyady. — Négy hólnapok' lefolytával a' Kosbai Kápolna kézen volt, mellyben minden lármá 's pompa nélkül legelőször áldozott az öreg Lázár; melly alkalommal egyszer' mind a' vizonti szeretetre és hívásra esküdteté az eddig tisztá szerelmben élő Imrét és Annát.

Nagy szeretet és barátság uralkodott ekkor a' Tamási-várban, nem volt semmi ezek után a' mi felszavarta volna nyugalmokat, a' mi hátráltatta volna boldogságokat. — Az öreg Lázár mint megérett gyümölcs közelített estéhez immár, de még egy Husvétot esdeklét az Egék' Urától, hogy ekkori ájtatosságát (mellyett már 52 esztendeje gyakorolt Urával, még élt Tamásy Jánossal, azolta pedig fával, az akkori szokásként hol egyik hol másik Klastromban) ismét elvégezhesse. — Ekkor is még elmenének Szekszárdra, hol a' Zsoltrók' buzgó énekléséből alig tért-ki örömeiben az ősz Lázár, mint egy előre érezvén, hogy majd majd elveszi 83 esztendőök alatt érdemlett jutalmát; így is történt: mert midőn Szerzetes-társaival buzgón részesült volna Nagy-csötörtökön a' Szentek' szentében, elbúcsúzáék mindenektől, de kivált kedves nevelt gyermekétől Tamásy Imrétől; szívére kötven a' haza' szeretetét, a' szent egyességet, és a' viszázkodás' siralmas következtéseit; béméne ez után szobácskájába, feszületet fogván kezében, hanyat fekve, a' kereszt mellyén lévén, elaluvék az Úrban. — Jó Tanács-adóját, 's kedves nevelőjét felettébb sajnálta Imre, és megkéré az Apátot, hogy holt tetemeit elvihesse Kosbai Kápolnájában, 's ezt látván, esztendőben többször megemlékezhesék kedves nevelőjéről. — A' környúlálásokat bölcsen tudta a' nagy érdemű Apát, engedett Tamásy kérésének. — A' Kápolna közepette feküdt Lázár sordadt teste egész Husvét szerdái, a' mikor sok Szerzetes-társai Apátjokkal együtt, megjelentek Szekszárdról, 's illendő méltósággal letévék Bothos Endre mellé. —

Már most Anna Tamásyval árván ugyen de boldogul éltenek, 's az öröm szent érzéseit egymás kebelében lerakva, vizonti vigasztalással édesítették e' világ' keserű poharát. De még forróbbá akará' tenni hiv szerelmeket a' menynek Ura, megajándékozá őket Miklós fiacskával, másfél esztendő után pedig Jánossal. — Képzelné, 's nem kell a' tollat fászatani azon kellemetős napok' leírásával, mellyek felderültek a' Tamási-várba, minthogy úgy sincs azó, mellyek Anna' meglegedését és örömet férjének 's gyermekeinek szeretetét, ezekkel töltött vig óráit, míg Attyok vagy a' köz boldogság' elő-mozdításában, vagy a' vadászai' bú felejtő örömeiben foglalatoskodott, tökéletesen megmagyaráznák. —

De valamint a' kellemetes napot, gyakran sűrű felhők borítják, mellyekből néhánykor nagy veszedelem jó, a' csendes esőt váró föld-népre; úgy elborítá a' szomoróság Annát is, midőn hallá, hogy Szegedre az országnak minden részéről, gyűlnek bajnok fiai. Nem volt oly szent, és szeplőtelen, melly Imrét itthon tarthatta volna; mivel nem kételkedett ezen cselekedete által, nem csak a' Hazának tartozó szolgálatját lefizetni, hanem az egész Keresztény Anya-szent-egyház' boldogságát is, fegyvert ragadván a' pogányok ellen, elő-mozdítani. Vajha élt volna Lázár, ki a' szentségtelen hit-szegést szívére tudta volna tűzni! — de nem volt senki, azért ő is ment sok ezekkel az áldozat' színes oltárára.

Nem nagy fájdalmát mutató Anna azért, hogy kedves férjének el kell költözni, mert ő maga is kész azt cselekedni kedves honjásért; hanem inkább azért, hogy Római Korneliaként nem vezetheti még kis Grakussait a' csata' vér-mezejére. — Hazafüli érzékeny beszédek után, megcsókolá kedves magzatjait Imre, kiknek nagyobbikát, ki már fa-kardocskával jádott, midőn mellyéhez szorítá, nem leheté nem érzékeny atyai könnyeket hullatva hallani: „hát itt hagysz atyám?! lásd van kardom, lovam is, ölöök én is Törököt keltőt.“ Szerelmes szívéhez szorítá kedves Annáját is, de jobban ábrázatjok vonásai, mind ajkaik magyarázák búcsúzó szavaikat. Úgy látszék hogy le nem szakadhatnak egymás nyakáról; — míg végre eszébe jutott Imrénak a' fő kötelesség: „búcsúss-el rózsám, nagy út van előttem, mellyről ha visszasz nem térek, megfordúl hírom szaporán a' dicsőség' szárnyán, 's lerakja diadalmais váram' mohós fokán, mellyből te büszkén tekinthetsz alá, mint szabad helyről, mellyért férjednek folyt-ki honfi vére.“ — Felettfébb megilletődve hallá végső szavait síró férjének Anna, 's egyebet nem mondhatta reszkető ajka: „Oh Te szerencsétlen!“ 's ezt mondván lerogyott a' mellette lévő ágyra. Imre már nem időzhete, ott hagyá kedves párját zokogva, legnagyobb változások köz'tt, 's kikéséré fiaeskája a' Vár-kapuig; rá-kiáltván, Atyám! megjőjj ám holnap. — Mint mikor a' felhő megszakad, sebesen öntvén-le zúgás köz'tt terhét a' földre, úgy zúgott-le robajjal Tamásy is száz-ötven vitézeivel vára' hegyéről.

Három egész nap bábá-merőlve nyavalygott gyakor ájulások köz'tt Tamásynak asszonya, míg csak ugyan negyed napra kitisztúla szédüléseiből, és tudakolá, mikori elmentét férjének. — Többnyire csak komor volt mind a' vár, mind asszonya, miolta elment Ura; a' legkellemetesb' természet sem volt elegendő immár Anna' fel-vidítésére; míg végre: valaminthogy az idő' vas foga mindent elszokott apródonként rügni; lassan lassan felejté Imrét Anna is két szép gyermekeiben. — A' hírek mint szoktak, jöttek, jöttek rosszakkal keverve, most itt győzött Ulászló, most itt Hanyady, Rozgonyi, Tamásy Imréről soha senki semmi hírt nem mondhatott. — Veres színben néző éppen Anna vára előtt a' jó-tévő napot, 's buzgó sohajtásait repteté annak nyugtával az egek' urához; midőn lát egy fegyveres embert közelitni felfelé. Jól isméré a' jövevény Tamásy a' Vár-asszonyát, azért leszálván lováról, megszólította: Dicsértessék az Úr Jézus, vig 's jó estvét kívánok; fogadj Isten, mond az asszony, mi jó hír a' táborban? „Nagy Asszonyom szöll a' vitéz, én igaz megvénhedtem, de ily csapást még soha nem halottam.“ Mi lehet az kérdé Anna? „az, Asszonyom hogy Királyunk Várna mellett elesett, Isten a' megmondhatója hány ezer vitézekkel.“ Megdöbbsene ekkor Anna, de csak meghalgatá a' jövevény' mondását, ki így szölla továbbá: „Ott elesett az Ország' halhatatlan Zászlósa Báthory, kimúlt Perényi, meghalt Rozgonyi nem tudom hová való Püspök, és kedves férjed is hős Tamásy Imre holtig kedves Uram.“ Ekkor könnyek gördűntek a' jövevény' érzékeny szeméből, és Anna, már elég újságot halván megfordúla, beakarván menni a' Várba. „Megálj asszonyom még nem mondtam-el mindent.“ „jőjj-bé barátom, mert nem reszkedtek insim így, mint most, akkor is midőn éltemmel jádsozt a' kétes szerencse Csikádor' mezején.“ Bémenének tehát, a' hol leülve folytatá beszédjét Czetán György: „Ifjú Királyunk mellett volt, mondják nagy Uruak Imre, 's csak két lépésnyire maradtak egymástól halva; még élteben úgy egye-

zett kedves barátjával Dombay Lőrinczel; hogy ha nagy sebbe esnék egyik vagy másik közülök, baráti szeretetből megmentvén e' világi bajtól, vágna-el társa' élete fonálát, és hogy kerítne-ki jobb karját, 's küldné-el erekljéül kedves élete' párjának. — Már minekutánna vége volt a' gyászos csatának, és maga Hunyady is jobbnak vélé a' hátrálást, egy falu' végén, de már nem jut eszemben hogy nevezik, megszölliit Dombay mondván: Te öreg ha jól látok Tamásyt szolgáltad éiteben? igen is Nagy-Uram folelék, de még Nikápolnál megváltam tőle, azt mondják meghalt? Ekkor elbeszélle kedves Uram' dicsőséges halálát, sőt a' mint mondá Dombay, ő volt az oka a' Király halálának is, mert az birta-rá, hogy kilépne azon helyből, mellyben rendelte őt, az ezer csatákban tapasztalt Hunyady János; parancsolá ez után Dombay, hogy üritném-ki puzdrámat, és monda szomorúan: itt vagyon Uradnak nékem hív barátomnak ezer halált osztó jobbja, vidd-el azt kedves élete párjának szomorú tiszteletem mellett; két gyúrú ragyog ujnai, egyik kedves feleségétől való, a' másik hős attyától az Erdélyi Vajdától maradt reá. Végre elbeszélle azokat, mellyeket már mondoztam imént. Elöl-rántá tehát Czétán hátul függő puzdráját, 's kivessi belőle Tamásy Imrének gyorsan takart karját; ezt látván Anna, fájdalmától nem szólhatta semmit, hanem ezer csókkal tisztelé hős erekljéjét.

Tíz napokig tartotta-fenn kedves férjének bajnoki job'ját Anna, 's ez után nagy pompával letéte a' Kosbai Kápolnában: sok engesztelő áldozatok nyujtattak ekkor az ég' 's föld' teremő Urának; 's ezek között Tamásynak tudós Lelki-pásztor, mint a' ki legjobban ismérte, 's tudta nagy tetteit kedves Földes-urának, több ezer emberkekből álló Gyülekezetnek magasztaló beszédet tartott.

Legszentebb 's főbb foglalatossága volt Annának ezentől kedves árvái' nevelése, kiket mint hogy az irgalmas Isten kedvezett életének fel is nevelt egész ember-korig; ez törtévn, legszentebb életet élt, és sokszor egész napokat töltött a' csendes vadonban helyheztetett Kosbai Kápolnában, és gyakorta sűrű könyhullásokkal áztatta kedves Attyát, és szerelmes férjének jobbát takaró földét. — Meghalászván pedig, kedves férje' jobbja mellé rendelé sorvadtt testének letéteését, könnyebbnek gondolván szivében lenni, ha annak csak egy tagjával is nyughatik a' földben addig, míg egész valóságában ismét megtalálhatja, az örök Itélő-bírónak' élőtte! —

SZALAY ANTAL, Ertényi Káplán.

14.

A' Magyar Nyelvről.

A' Nemzetiséget csak a' nyelv tartja-fenn. Mihalyst megszűnünk Magyarúl beszélni, megszűnünk Magyarok lenni. A' Polgári alkotmányok az idővel változnak, de a' Nemzet meg nem szűnik lenni az, a' mi volt, 's éltető ereje inkább a' viszontagságok által élesztetik; de ha nyelve fogyaszttatik, megosztatik, a' Nagyok' palotájából kiküszöböltetik, a' Szép Nem' szájából kivétetik, akkor a' fogyasztó nyavalya kiűrtja a' Haza' szeretetét, elkorcsosodik a' Nép, 's addig szendeneg, magával küszködik, míg halálát éri. —

Ezen igazságokat a' Nemzetek' történeteiből tanulhatjuk. Anglia hét főbb városokból és annyi külömböztető Nemzetsegekből állott. A' Dánusok, Svécusok, Norvegusok, és Szászok győzedelmes fegyvereikkel úgy szólván, kiűrtötték az Angolyokat, és a' meghódított földön megtelepedvén, mindenik a' természet' ósatöne szerint igyekezett a' magá-létét éleszteti. A' Rómaiak' büzgő törekedése ide is kiterjedett, 's a' vetélkedő felek között könnyű volt végre-hajtani, hogy a' Deák nyelv' járma alá adják nyakaikat. Századok folytak-el a' vetélkedések között, 's addig Angliának nevendékei egyebet sem tanultak a' Deák nyelvnél. — Ezen erőltetett állapotnak a' háborúk valának leginkább fenn-tartói; utóbb a' kereskedés, a' szomszéd Nemzetek' bővebb esmérte, az értelemnek és tudományoknak útát nyitottak, be-esmérték az atyák tulajdon fogynokozásaikból gyermekeiknek káros neveltetését; látták, hogy a' több nyelv több és megosztott atyafiságokat szerzett, mindenik a' maga felekezetéhez csatlakodik, és így a' köz jó-megoszlik, 's a' megosztott erő előbb-utóbb veszedelmet hozhat a' Hazának; azért minden igyekezetjeiket oda fordították, hogy a' Deák nyelvnek a' honni Angoly nyelvet, melytől a' föld és nép vette eredetét, elejbe tegyék. Valamint az egyes emberek nem lehetnek egyszerre tökéletessé, úgy a' Nemzetnek is sok nehézségekkel kellett eleinte küszködni; egyik felekezet a' Vallás, másik a' Constitúció, Privilegiumok és Törvények' színe alatt dolgozott a' Nemzeti nyelv ellen; egyik rettegette a' népet a' meg hasonlós rász' következtéseivel, másik édeségtte ezen tudós nyelvhez; — de utóbb győzedelmeskedett az igaz ügy, a' Haza' szeretete lobbol vetett az Angolyok' szívében, 's az egy Angoly nyelvben mindnyájan egyesültek. És imé ki nem látja az Angoly nyelv' virágzását? ki nem csudálja a' Tudományok' gyarapodását? és ezen maroknyi Ország' hatalmát?

A' Franciaák' sorsa hasonló volt amazokéhoz. De előbb félbredetek álmaikból, hamarébb lerázták a' terhet, melynek súlya a' nemzetiséget fonnyasztotta, kimivétkézték nyelvöket; Tudományaikat, Privilegiumaikat, melyek szinte Deák nyelven valának írva, honni nyelvre fordították, hogy kiki tudná kötelességét 's jussait. És imé ki nem látja, mely közössé lettek Polgárjaik köz't a' Tudományok, mely virágzásra emelkedett az

Ország, mennyire gyarapította Nemzeti nyelvét és hatalmát! Nemde nem pallérozságának köszönheti e? 's hogy egész Európában Diplomatikai nyelvé lett, hogy becsültetik a' Nemzetek és Hatalmasságok által.

A' Németség, csak a' Francia könyvek után lettek tudóssá, 's a' Francia nyelv előntötte őket úgy, hogy Udvarjaik, Nagygyaik, Tudósaik 's már a' Köz-nép is ezen nyelven beszélenc. Észre vették a' Németség, hogy a' Franciaik' majmolása nemzetiségeknek ártana; — azért óriási lépésekkel terjesztették nyelveket, élesztették nemzeti szokásaikat, megkedveltették a' néppel a' nemzetiség-kellemeit. — És imé nem látjuk e' a' Német Nemzet' elő-menetelét, virágzását? nem tudjuk e' mely buzgósággal terjesztetik a' Német Literatúra? Átaljában pedig a' történetekből azt látjuk: hogy midőn a' Nemzetek honni nyelveket elhagyván, holt nyelvre szorultak, azt mindég a' durvaság, tudatlanság, és butaság követte; 's ezen siralmas állapotból csak a' vissza-állított honni nyelv szabadíthatja-meg.

Nálunk előbb a' szüntelen való fegyverkezések és háborúk miatt a' nemzeti pallérozságról és csinosodásról gondolkozni sem lehetett; most a' Deák nyelv' áldozatjai vagyunk. Hajdan Zászlósaink' nagyobb része a' Magyar nyelven kívül más nyelvet nem tudott, az idegen szokás nem szokhatott-be a' Nemes katonák közé, kik honni öltözeteiket, szokásaikat, a' múlt század' elejéig megtartották. — A' köz-tanácskozsók Magyar nyelven vezettek, mert a' Rákos-mezőjén lett Szász-seregés Nemes katonákból állott, kik Deáktól nem tudtak. Még ma is láthatjuk maradványát e' Magyar tanácskozsának, midőn az Ország Fő-Cancelláriusa Magyarul köszönti és szállítja koronás Fejedelmünket a' Törvény-hozó Test' Gyülekezetében.

A' mint az egyes embereknél szokott lenni, úgy van a' Nemzeteknél. A' mely ember mindég dologban, mozgásban és küszködésben töltötte férjfiúi korát 's egyszerre a' békesség' ölébe veti magát, elpuhul, ellankad, fonnyad, elveszti előbbi tűzét, erejét, tehetségét, 's elhal. — Úgy a' Nemzetek' crise a' békesség. Ha a' belső nyugodalmat Polgári munkával váltja-fel, új életet kap; ha pedig eszének, kezének hasznát venni nem akarja, elkorcsosodik, erkölctelenné lesz, elfogy és elhal. —

A' mi koronás Fejedelmünknek és Öseinknek bölcsessége belátta ezen igazságot, 's már 1723-dikban, a' 70-ik Artic. által arra törekedtek, hogy az ifúságot a' Tudományokban gyarapítsák. — Törvény által elhatározottat, hogy az Akademiákban a' Bölcsesség', Törvények', és a' Vallás'-tudományai egymástól bővebben elváltatva, és különböző órákban taníttassanak, mellette a' Polgári és Hadi-tudományok is, úgy, mint a' külső Nemzetek' Universitásaiban a' mi Hazánkban is tudós tanítók által gyarapíttassanak. Ezen szent és nagy cél' elérésére, állíttattak-fel a' Hrabóvszky, Szirmay, Foglár, Monyorókeréki Erdődy, Pázmán és számosabb halhatatlan Hazafiak' fundációi. Ezen szent és nagy cél' elérésére tétetett a' mi Koronás Királynéknak' Ludovicaei nagy Intézete; kinek, mint elfelejtethetlen nagy Aszszonyunknak, úgy szinte Gróf Festeticsnek 's Márcziánsynak, és egyéb jóltévőknek haladó emlékezete léssen, míg egy Magyar élni fog a' Hazában.

Leit e' tehát a' szent törekedésnek sikere? Nem, mert a' külföldön hasznosan tanított Polgári-tudományok helyett a' Deák nyelv lett a' tanítás' főbb tárgyává. A' mint

kifejleni kezd a' gyenge gyermek' esze, már a' Deák múzsa rebog a' nyelven, 's nyolcz esztendőök' lefolyása alatt, nem tanult mást, mint azon nyelvet. A' Sz. Vallás', a' Bölcsesség', és a' Természet'-tudományát, a' Szám-vetést, Viz- és Föld-mérést, a' honni Történeteket azért tanulja, hogy a' Deák nyelvből gyakoroltassék. Nem törekednek arra a' Tanítók, hogy értsen a' tanuló azt, a' mire tanítatják, csak rendesen, és kitelhető ékességgel tudja elől-adni Deák beszédjét. — A' Léleknek nem az ítélt, hanem emlékező tehetsége gyakoroltatik.

A' mi gyermekeink' nevelése kettőre czéloztatik, hogy belőlük vagy Papok, és Szerzetesek, vagy Prokátorok és Bírók legyenek. — Más Polgári és Katonai-tudományokra nem oktaltatván, ha e' két Státus' választásától eláll az ifjú, 's katonává, kereskedővé, gazdává, mester-emberré, vagy egyéb művéssé léssen, híjában pazérlotta-el idejét, mert az üres Deák nyelven kívül kevés Tudományt vissza-ki oskoláiból. A' Filozófia homályosan, a' Geográfia és a' Nemzetek' esmérte szárazon adatik az Ifjak' elejbe; még homályosabban a' Mathesis, nemzeti lélek nélkül a' História, usalmasan a' Gazdasági-Tudomány, a' Katonai-Tactikának, vagy egyéb Politechnikai Tudományoknak híre sintszen Tanító székeinkben. —

Avagy nem igazak é ezek? nem magunk tapasztalásából tudjuk-é ezen fogyatkozásokat? Ha igazak! ébredjen-fel bennünk a' Köz-jo' szeretete, kérjük-mag jó Fejedelmünket, hogy a' Polgári- és Katonai-tudományok Magyar nyelven taníttassanak; hogy az, a' ki hadban áll, értelmes Vezér; ki gazdává léssen, okos, értelmes Tenyésztő; a' Kereskedő, a' Fabrikáns, Művész-mester elegendő tudománnyal bírjon, hogy hasznos Polgártársunk lehessen.

Nem oda intézem én beszédemet, mintha a' Deák nyelvnek ellensége volnék, avagy azt edes Hazámból kiküszöbölni kívánnám. Tudom én azt, hogy az erőltetett lépés árt a' Nemzetnek, kárt és nem hasznot szerez; csak oda kívánom értekezésemet erányozni; hogy a' Deák nyelv' tanulására csak azoknak adassék alkalmatosság, kik Egyházi Férjfiakká vagy Törvény-tudókká akarnak lenni, kiknek pedig ezen Státushoz vonzódások nincsen, honni nyelven tanulják pálya-futásaihoz alkalmaztatandó Tudományukat.

Lesznek minden időben, kik Deákul tudni fognak, kik Törvényeinket, Privilegiámainkat feledékenységre nem bocsátják, valamint más Nemzeteknél is vannak ilyen Tudósok; de ezeknek színe alatt ne kényszerítsük a' többséget, hogy a' drága és vissza nem térő időt egy holt nyelv' tanulásával vesztegesse. Minden Atya, a' ki természetit ösztöntől vezéreltetván, ha csak kitélik tőle, taníttatja gyermekét, költ roé, míg az Ifjú sorsot választhat magának. A' 8-ik Iskola kitöltte után határozta-el magát az Ifjú, melly pálya-futásnak kíván eredni, de ha se Pap, se Törvény-tudó lenni nem akar, egyebet nem tudván a' Deák nyelvnel, szégyell újra tanulni, hanyálve töltő-életét, 's ezekből válnak azon fél tudós Polgárok, kik ma-holnap a' Hazának terhére vagy kárára lehetnek.

Eddig a' nevelésről szóllottam, lássuk-meg most, há vallyon kellésék é lépéseket tenni a' Magyar nyelv' elő-mozdításában a' Polgári dolgokra nézve?

Igen is kelletik; mert sem a' Nemzet' óhajátinak, sem a' Törvények' rendelkezésének elég-téve nincsen. —

Az Ifjúság a Nemzeti iskolákban Magyarul tanítatik ugyan, de nem felel meg a várakozásnak. Látjuk, hogy az atyák kéntelenek Magyar helyre adni gyermekeiket, ha azt akarják, hogy Magyarul beszéljenek. A következés mutatja tehát, hogy a tanításban fogyatkozás van. Hol itt a hiba? Ott, hogy a tanítás Német nyelven vezetetik, és a tanító azt mondja a nevelőeknek: *lassar Buchstabe heisst A.* — Ha azt mondaná: ez a betű A. — A gyermek előbb majmolná, utóbb értene, és beszélene a nyelvet. A hiba tehát a Tanítás sistemájában van.

A leánykák nevelésére kevés a figyelem. Ezekről senki sem gondolkozik, hogy Magyarul tanuljanak. Ezekből lesznek az anyák, kik által legbizonyosabban és legkönnyebben terjedne a honni nyelv. Idegen nyelvekre, szokásokra, történetekre tanítatnak, 's midőn gazd'asszonyokká lesznek, kevesellik vagy inkább gyűlölik feleiket, a gazd'asszony kötelességeit nem tudják, elkorcsosítják gyermekeiket, elszegényítik férjeiket és maradékaikat. — Ezekre kellene a Nemzetnek buzgó figyelmét fordítani, és áldozatok tételével is a siető fogyatkozásoknak gátot vetni. — A Királyi városokban a Racz és Német nyelv inkább terjed, mint a Magyar. A Felsőleges Kamaránál, a Bánya városoknál minden Intézetek Németül vezetettek.

A Nemzet egyik fő óhajítása a Haza-szeretetének gerjesztése. A Haza-szeretete pedig ellankad abban, hogy a Nemzet a nyelvek által él van oszolva. Ha Magyarok akarunk lenni, Magyarul beszéljünk; különben nem érdemeljük meg ezen dicső nevezet. A ki a nemzetiesség megvetésével, egyedül Constitutióját és a honi föld kívérségét szereti, annak nincsen erkölcsi szeretete, mert mind a kettőt hazánért szereti. — Milyhelyest mástól több hasznot várhat, eladja Constitutióját, eladja földjét. — Az ilyen Országban, hol az ön haszon keresése imádtatik, minden Polgár csak a jutalomért szolgál, senki sem tesz a Trónus' és Haza' elválaszthatatlan boldogságáért áldozatot. Egyedül a Haza' szeretete szülhet nemes Férjfiakat, kik a szükség idejében a Trónusnak és Hazának életet, vagyoniakat feláldozzák. A kinek mindegy akár felei Magyarul beszéljenek, akár Görögül, az nem szereti a Magyarokat, és így nem szereti a Nemzetiséget! — Van e tehát olyan Intézet, melly a Tötokat, Örményeket, Ráczokat, Oláhokat és Németeket megmagyarosítja? Van, de mi azoknak végre-hajtását elmúlásztjuk, 's egy szemfényvesztő okoskodással meggátoljuk.

Nincs tehát a Nemzet óhajításának megfelelően, de nincs a Törvényeknek is.

Az 1723-ik Esztendőbeli 70-ik Articulus, a mint fellyebb említettem, oda érányoztatott, hogy a tudományok minden nemei taníttassanak, azért hogy Polgár-társaink azok' segedeime által magokat többféle Polgári kötelességekre tskéltetésthessek. Kár, hogy ezen bölcs Rendelés fogamat nélkül maradt. Annyi tanult Ifjú van ma, hogy minnyájokat tanúságok és tudományok szerint lehetetlen alkalmaztatni; mert a Deák nyelvnel, a Törvénynél, Theologianál, Orvosi- és Földmérői-tudományoknál egyebet nem tudnak. Mindegyik Classis pedig tömve van tanult' férjfiakkal, úgy, hogy a Törvény-tudók, Theologusok, Orvosok, és Földmérők egymás kenyere után leselkednek. —

Ez az oka, hogy némellyek, kik a Tudományoknak és a Tudósoknak ellenségei, már a Tanítás-székeknek megkevesebbítésére akarják birni a Kormány-széket, de ezek vagy által nem bílják, vagy nem akarják, hogy a Tudományok bővüljen az értelmeket,

szelidítik az erkölcsöket, gyarapítják a valódi polgári erőt, 's a 'Nemzetek' fényességét 's dicsőségét. Az Isten az embereket az értelemmel és itélettel, vagy is egybe-foglalva az észszel különböztette az állatoktól, az ész, vagy is az értelem és itélet pedig egyedül a 'Tudományok által gyarapodhatik. Mentől pallérozottabb eszünk, annál inkább közelítünk az Istenhez, és mentől durvább és fogyatkozottabb az értelmünk, annál inkább az állatokhoz közelítünk. Nem a 'Tudományokat kell tehát fogyasztani, hanem azoknak nemét kell szaporítani, hogy az Isteni végzés' elrendelése szerint az embereknek változó tehetségei kifejtődjen, mindegyik természeti ösztönét követhesse. —

Aktor Hazánkban nem csak az Egyházi Férjfiak, Törvény-tudók, Orvosok és Földmészek lesznek, hanem a 'Mesterségeknek minden ágai okos művészekkel töltsenek-ei. Lesz az módja tanólt ifjainknak, hogy más Polgári Hivatalokba és Mesterségekbe léphessenek, és Hazánk' javát elő-mozdithassák. Nem lesznek a 'tanult ifjak kenyér nélkül. Erre kell fordítani tehát az Országló-székeknek, ezen Fő-Méltóság' Törvény-hozó Testnek figyelmét, nem pedig a 'Tanító-székeknek fogyasztására, szeméi előtt viselvén, mely ingadozó az Ország, hol a 'durva tudatlanság, a 'bü-bajos butaság, a 'veszedelmes keményfejség hatalomra kapott.

Az 1790: 15. 16. 1792. 7. 1805: 5. Artikulusok' bölcs intézeteit kegyes Fejedelmünknek 's nagy emlékezetű Attyának köszönhetjük, de az elmaradott fogamatlanságát magunknak és feleinknek tulajdoníthatjuk. Ezen nagy Fejedelmek alatt tartatott Ország-Gyűlései eleget buzogtak a 'leg-főbb Tárgy eránt, az idegen nyelvekkel elborított Vármegyék az Országunkkal össze-csatolt' Tartományok' Képviselei azt ígérték: hogy rövid idő-múlva oda fogják vezetelni a 'Nemzet' óhaját, hogy ezen felséges czél eléretessék. Lett e a 'szent ajánlásoknak, a 'Nemesi szó alatt tett fogadásoknak sikere? Oh Istenem! nehéz az emlékeztetés, nehéz reá a 'felelet is. Hány Vármegyék vagynak, kik még ma is Deákul vezetik Jegyző-Könyveiket? és minő elő-menetelt tett Horváth-ország a 'Magyar nyelvben? — hány Faluk tótosodtak-ei? hány városokat borít-ei a 'Német, Rác és Oláh nyelv és szokás? A 'mi legszomorúabb, a 'meghasonlással fenyegettetünk! Legalább három negyed része az Orzágnak a 'Magyar nyelv' tellyes behozását óhajlja, azt akarja é tehát a 'kevesebb rész, hogy a 'többség mondjon-le honni nyelvről, mellytől a 'Föld és Nemzet veszi nevezetét, viselje a 'Deák nyelv' jármát? Nem illendőbb é hogy a 'kevesebb rész csatolódjék a 'többséghez? nem illendőbb é, hogy a 'Tóth, Oláh, Rác és a 'Német tanuljon Magyarul, kinek földén éljenek, használják Constitutióját?

Az Ország' Törvény-hozó Gyűlekezetében arra kellének törekednünk; hogy a 'Magyar nyelv kenyér nyelvvé légyen. Minden Kormány- és Itélő-székekben egyedül honni nyelvünkön folyanak dolgaink, ügyeink; vélünk a 'Fő-Méltóságú Rendek, mint az Atya, a 'gyermekével; a 'testvér, testvérral, egy nyelven beszélnenek; ne hogy a 'nyelv' különbözősége nemzeti hasonlásra mutasson. —

Egy szóval, arra kérjük-meg Ő Felségét, hogy az 1812-iki Orsz. Gyűlésének javallatai tellyesíttessenek, hogy ekképp' a 'Nemzet' reménysege ne csak tépláltassék, de fogamatossá is tétessék.

Valóban mi magunk fogyasztjuk Nemzetiségünk' életét. 'Ha a 'Magyar nyelvnek akár színtelt barátjai, akár nyilvánosság ellenségei fognak nyertesek lenni, mi örömsök lesznek, F. M. Or. Műve 2. Negyed. 1826.

médán a' napról-napra gyarapodó Görög, Rácz, Oláh vagy Német nyelvek kiküszöbölők honni nyelvünket tulajdon Hazájából? és ez esetre kiknek tartjuk-fenn a' Constitutiót, melyet a' Magyarok szerettek, és annyi századoktól épolgattak.

Nagy a' Tárgy, melyet tanácskozásunk alá vettünk, a' Nemzet' életét tárgyazza; a' rossz, mely fogyását eszközli, siető lépésekkel terjed. Az Úr, Fejedelem, a' legjobb Atya és jóltévője Nemzetünknek, minden reményiségünket benne helyeztetjük, hogy valamint eddig a' legjelesebb és atyai kegyességét magyarászó Törvényei által oda vezette Nemzetünk' ügyét, hogy a' Haza' és Trónus' szeretetében neveltesék Ifjúságunk, gyarapodjék Nemzetiségünk, úgy most is kiirastja reánk áldott kegyelmét, hogy a' Tudományoknak minden ágai iskoláinkban taníttván, maradékaink bölcsesbbek; tanultab-
bak legyenek mint mi, és a' honni nyelvet elő-mosdítván a' nemzeti lélekben egygye-
sülhessenek.

K. M. után költi D. M.

15.

Gróf Vesselényi Ferencz Nádor' Védelme.

Babocsay Isák Tarczali Notárius (*Runy Monumenta Hungar. Tom. I. p. 21.*) védolja Vesselényit, kit nem úgy ismerünk mint lelkesen férfiút és rettegő katonát, hogy az Rakamaznál, által-ellent Tokajjal, felvonatván sátorait, mindennapi sípolásokkal tölté-el az időt, 's a' Váradí várba szorított Magyarokat veszni hagyta. Így szöli mindég, a' ki nagyon akar 's a' dolgot nem érti. Vesselényi ott nem maga parancsola, hanem egygyütt De-Sóuche Generálissal, 's talán oly formán mint Zrínyi Miklós (a' Generális és Költő) Montecuccolival. Zemplény Várm. Levél-tárjában találatik a' tiszteletes Nádor'nak egy levele (Fasc. 152. Nro 220.), mely azt bizonyítja, hogy ő ott sulyos nyavalyában feküdt: 's a' sátorba-szállott katonaság nem azért sípolgat, hogy magát mólassa. — Az itt közlött Levél, és a' mit általa bizonyitunk, intés lehet azoknál, kik régibb írásokat bírnak, mely vétek, a' szükségtelenek látszó papirosokat is elvetni, és hogy való az, a' mit Schläzer monda, hogy csak egy levél-boríték' elvetése is káros a' követk. időkre. A' nevezetesbb férfiak' leveleiket, ha azok nem bírtok' védelmére czélizók, hanem csak hiatóricai dátumok, legjobb volna össze-köttetni, hogy el ne szórathassanak.

Jutlat eszében Kgtétek ez el mult napokban requiraltuk vala Kgtéket az eő Felsőghe Armadaja számára az Nemes Camara pénzért bizonyos számu Kassay köből-Gabonát vétetvén ~~Kassay~~ szállította volna Tokayban. Mely requisitionkra mind eddighis választ nem adván, Kgtéket ~~akartunk~~ ujjobban intenünk serio, ha kételkedik az pénznek letételében.

anticipate bizonyos emberét Camera Praefectus Uramhoz küldvén, a' pénzt eö Kgtől azon Gabonára az előbbeni limitationk szerént (minden Kassay keöblöt egy egy forintra számlálván) vegye seöli, s-meg öröltetvén listöl Tokayban szállitassa. In reliquo éltesse B-ten Kgteket jo egessegben. Datum ex Castris ad Rakomaz positia die 27. Augusti Anno Dni 1660.

Earum Dnum Vrac.

Amicus ad servit. parat.
Comes F. Vesselény
manu aliendá propter gravem Infirmitatem.

Köszl. KAZINCZY FERENC.

16.

A' Fő-rendü Aszszonyoknak szükséges a' Tudományokat tanulni.

Sokszor csudálom, mi lehet az oka, hogy a' tudományok' tanulása nem teszi egy tulajdonképpen való részét a' fő-rendü ~~és gazdag aszszonyi személyek'~~ nevelésének. Az ö elméjek nem kéresebbé alkalmas a' tanulásra, mint a' férjüaké; miért nem kellene tehát azokat is szintén azon eszközök által kimivelni, mint ezeket? miért kellene az egyik nemnél az okosságot egészen magára, és vesztébe hagyni, a' másíknál pedig minden lehető gondnal formálni? Söt vagnak némelly olyan okok is, mellyeknél fogva a' tudományok, mellyek a' szép nemet jobban látszanak illetni mint a' miénket. Mert elsőben az aszszonyoknak több üres órájuk vágynak 's ök magánosabban élnék. Az ö foglalatosságuk a' házi dolgok körül vannak, nem úgy mint a' férjüakéi, mellyek igen gyakran ellenkeznek az olvasással 's vizsgálódással. Továbbá ök a' természettől több talentot nyertek az ékes-szóllásra mint a' férjüak. Minthogy pedig a' beszéllés' dolgában oly nagy bőséggel és gazdagsággal vagnak megáldva: nem volna e' kár, ha ezen gazdagságot 's bőséget haszontalanul vesztegetnék-el. Ha az aszszonyi nyelvek oly örömezt pörögnek, miért nem szoktatjuk öket arra, hogy okosan pörögjenek? Ha a' napban találató foltok-ról tudának beszélni: akkor talán nem emlegetnék minduntalan az ö szomszédjüak' hibáit. Ha az égi testeknek egymás eránt való állásokról 's járásokról tudományjuk volna: nem hallanánk tőlök másoknak szerelme vagy házassága felöl annyi balra magyarázásokat. Egy szóval: ha a' szép mesterségek és tudományok elméjeknek fontosabb tárgyakat adnának: nem lenne ez sokszor kéntelen költeményeket kigondolni.

Még egy harmadik okért is óhajtjuk, hogy az Aszszonyok magokat a' tudományok' tanulására adják, azért tudniillik, mert férjüak azokban sokszor járatlanok és idegenek. Már pedig felette szánaközásra méltó dolog az, ha valamely fő-rendü házbán, a' tudományoknak még csak híre sincsen.

Ha a híres Aszszonyok történeteit vizsgáljuk, sokakat találunk közöttük, kik még a bölcselekedésben is, sőt még olyan bölcselekedési dolgokban is magokat megkülönböztették, melyek az ő nemekkel ellenkezni látszanak. Voltak Pythagorásnak híres tanítványai; jóllehet ezen bölcselekedésnek fő-része a titkok megtartásában, és abban állott, hogy a tanítványoknak folyvást 8t estendeig halgatni kellett. Portia a Stoikusok, Hipparchia a Cynicusok között magoknak nem kevés hírt nevet szerettek.

A tudományok, tökéletességek rajtuk, még pedig nem annyiban, a mennyiben férfiak, hanem annyiban, a mennyiben okos teremtmények vagyunk, mely méltósággal a Férfiak és Aszszonyok egyaránt bírnak. Azt reményelem, mindenek meg fogják vallani, hogy a bölcselekedés az aszszonyi nem természetével legalább jobban megegyezzen, mint a játekből mesterséget-csinálás, s hogy sokkal oktalansabbul cselekszik az az aszszony, a ki hat hét óráig egy házomban kártya és kocka mellett ül, mint az, a ki fejezt tudományokkal megtölti. Ez is egy ok tehát resjok nézve, a tudományok tanulására, hogy t. i. üres órájknak eltöltéséről ne kelljen feleltébb aggódnunk.

Még azt az indító okot is említhetem szép olvasóimnak, hogy Nemékbéliek közül az olyanok, kik értelmekkel, tudománnyal és olvasással megvilágosítottak, gyakran az által a legfőbb tisztaságokra emelkedtek, s a legfényesebb szerencsére tettek szert. Több példákat hozhatnék elől, de csak az Athenais történetét tesszem ide, mely czélommal igen megegyezzen.

Midőn Theodosius Császár huszonnegy estendeig korában meg akart házasodni, kérte testvér-nőnyjét Pulcheriát és barátját Paulinust, hogy keressék ki számára egész birodalmában azt a személyt, ki nem csak legszebb, hanem különben is legtökéletesebb feleség lenne. Ezen keresés közben Athenais egy Görög Szép történelmből önként megjelent nála. Ennek atya, ki Athenében egy híres bölcselekedő volt, s leányát minden akkor virágzó tudományokra megtanította, meghalván, csak csekély értéket hagyott maga után; de erre nézve is a leányon a két férfiú testvérek igazságtalanságot követtek-el. E miatt Athenais kénytelen volt a Császárhoz folyamodni, s Konstantinápolyba menni. Ott egy rokona Pulcheriának eleibe terjesztette a panaszát, s könyörgött közben-járásáért a Császárnál. Ekképpen Athenais esmeretségebe jutott Pulcheriának, ki őtet a maga idejébéli leányok között legszebbnek találta, s úgy tapasztalta; hogy nem csak tudománnyal, hanem virtussal és ártatlansággal is egyebek felett ékeskedett. Nem sokára testvérenek Theodosius Császárnak a dolgot bejelentette. Ennek szívét úgy meghatotta a leány felől tett rajzolat, hogy azt testvére által tüstént barátjának Paulinusnak házába vitette, a hol maga is annak mind szépségét, mind más tökéletességeit nem csak a rola tett leírással megegyezzőnek, hanem azt felül-haladóknak is találta lenni. Paulinus megtérítette Athenais a Keresztény vallásra, s Eudoxia nevet adott neki. Melly megjelen, a Császár őtet feleségül vette, s vele sokáig igen boldog házasságban élt. Az új Császárné nem csak megbocsátott testvéreinek, hanem azokat a legfőbb tisztaságokra is emelte; egyébiránt pedig mind tudós munkái, mint fedhetetlen példás élete által úgy megkedveltette magát az egész birodalomban, hogy sok szobrok állíttattak tiszteletére, s a régi Egyházi Atyák is úgy szólnak róla, mint a maga nemének különös nagy ékességéről.

17.

Első LEOPOLD Római Császár és Magyar-országi Király, szerencsés Deák Epigrammatista.

En a' nagy Fejedelem Papnak vala nevelve, 's feltételét egyedül az változtatászeg, hogy testvére, a' IV. Ferdinand, még atyjok' halála előtt múlt vala ki. Nem csudálhatjuk tehát, ha Leopold e' részben még több ügyességet bizonyíthata, mint a' Fels. Ausztriai háznak egyéb tagjai, kik, már a' régiebb időkben is nagy gonddal, némellyike tudósan, neveltetének. Az ő dolgozása az itt következő, antithesisekből játékosan pörölyözött egy pár distichon is, azon jegyzés szerint, melyet a' kevés eszt. előtt Bécsben elholt Ribinyi az Udv. Bibliothecának egy Kéz-íratából teve:

*Bella fugis, bellas sequeris, pugnaeque repugnas,
Et bellatori sunt tibi bella thori.
Imbellis imbellis amas, totisque videris
Mars ad opus Ferraris, Murtis ad arma Venus.*

A' nyil egy Európai Királyra vala ellőve, kinek ismerjük gyengeségeit. —

Lónyai Ferencz Úr, egyik nevezetes birtokosa Bereg Vármegyének 1760 körül, a' verset egy fiatal-embernek küldő, ki korán elhagyván iskoláját, dicsekedni szerete, hogy vilézkedni fog Királyáért, 's innen az a' tévedés, hogy a' vers ezé. Így adám azt én is Orpheusban I. K. 135 lap. De Prof. Kéz Úr, még minekelőtte Göttingát és Párizst látta, 's így 1810 előtt megismertete egy Munkával, mellynek ajánlásában az, még minekelőtte Lónyai megszületett, l. g. le vala nyomtatva. A' könyv' címje ez: *Jura Gulielmi III. in Regna Angliae, Scotiae, et Hiberniae etc. ex fonte naturali et divino adserta ab Henr. Hulsio Theol. Doctore et Prof. Lugduni Batavor. 1697.* „Non te unquam deliciae capiunt, non pericula terrent, non labores frangunt, sed distingueris immane quantum a mulierose illo, cui occidunt: *Bella fugis, bellas sequeris* . . . 'stbb.

Egyszer'smind álljon itt a' lelkes Magyarinak Epitaphiuma, melly poetai ügyességét 's tanulásait kétségbe vehetlenné teszi:

*Cunas Dopsia, Paták libros, thalamumque Deregnő,
Sum requiem, actonam dat super astra Deus.
Corporis cuique licet hoc tegat ossa sepulorum,
Urna sed ingenium non capit ista meum.
Vixit ingenii partus post funera nostri,
Parle ego nec poteram nobiliora mori.
Ora rigant generi, circum pia turba nepotum,
Sola parum quae me defleat, usor erit.*

Poocs András, ki maga is frogatott deák és magyar verseket 1774 körül, és még osztán szerencsétlen Bregecében, elkéré Lónyáinak Verseit azon ígérettel, hogy Hollan-diában, hova indult, ki fogja nyomtattatni, 's a' nyaláb elveszett, a' nélkül, hogy Ló-nyáinál másban megmaradt volna. Annál inkább érdemi az, a' mit némelyek talán még bírnak, hogy közönségessé tétessék.

KAZINCZY FERENCZ.

18.

R É G I S É G E K.

(Stanaforthi és Ebergöztai Szoika, másképp' Zaik Kolleisz Familiai Írásából.)

1.

*Fenesy Mihály' (Fenesy György néhai Egri Püspök' edes Attya')
Kötelező Levele.*

En Fenesy Mihaly uallom es adom tuttara mindeneknek kiknek illik, hogy nagi szükségembe, talaltam megh az Nemzetes es Nemes Sopronban lakozó Bognar Balas uramat, es kertem keölchieön eö Kgtöl eözt az magyar forintot, a' mint hogy adott is eö kgme. Melij eözt az forintert igertem eö kgk interesset, annuatim sex percentum, à dato psentium; kit extendeö el teluen, ha eö kgk együt interesseuel, auagi maradeki-nak megh nem adnek, en es maradekim, a Rusti Heyiben leueö Gayer neueö szabados szeoleomet, teollem es maradekimtol schiak egy Zolga Bjro erejuel elfoglathassa, maga es maradekj, mind addigh biruan, megh az fellial megh irt summat en es maradekim le nem tennék; mindaztalt hozza teuen azt, hogy ha eö kgme a megh nevezet sum-mat tuab esztendeonel nem akarna nallam hadnj interessre, tactozzek eö kgme az cleoit egy honapal tuttumra adnj, hogy szerett tennem a pinznek, nem kellettnek a' fellial megh nevezet szeoleomet kezeuel keze bochjatannj; fel ueuen ezek felet terhet annyj ptensioit mindeneknek. Kinek nagiobb bizonisagara attam ez leueletet kezem irasa es Peschje-tem alst. Actum Sopronii die prima Julij. Anno 1641. Idem qui supra. m. p. (L. S.)

2.

*Fenesy György' Nyitrai Kanonok korában mostoha Anyához tr'
Kötelező-Levele.*

En Fenesy György Nitrai Cónonok, es Isperes etc. Adom tuttata minden rendbe-liknek, kiknek illik, hogy Nitrai Cónonoksagba lépüen, és mindgiart házi eplületekben

ésűn, magam is megh ruháznam kenszerítetuen, feles adosságokban kelleit magamat eitennem, gabonának drók nem léűn, es borunk igen keues, nem léűn mind ezekben modom **mint** adossaimat megh fizethessem, de kiváltképpen jóvendőbelj promotiomra avagi előfemenotelemre való dolgaimban is, hogy jobb modalitassal indulhassak, kenszeritettem szerelmes Atiam nemzetes Fenesy Mihaly uratot, és ő kgye szerelmes feleségét mustoha Aniamat nemzetes Triplin Soffia asszoniomat Sopronban megh keresnem, kéruén ő kket, Atiay, s, Aniy szeretetből való affectioiokat, és az fellüűl megh specificált szűkségheimet, hogy el tavasztathatnam, és magam eleűbb rugoszkodhatnam, adnának keűlchiűn három száz forintot. megh értvén ebbelj szűkségheimet es kgyek, noha voltanak tizenhiolez száz forint adosságban Interessűn es kgyk, a-hova szűkséghe leűt volna azt a- három száz forintot adniak, mindazattall keűniűrdűlűvűn raitam es kgyk, mint ados gűrmekeken, látűn, s, értűn, megh jrt rendes szűkségűmet, nem akartak hogj más idegenektűl kenszeritetsem ezeket fel szednem, kűrzen, vennem; hanem magok keűlchiűnszett io akarűt kűrték toubb várni, és azt az három száz forintot, kit másnak kellett volna fizetni, azon sex per centum interessere inkább nekem adtak es kgyek, mind szép es igaz niomű száz araniűl, melliet, leultam is es kgtűl. Mielű pedigű Uram Atiam beteges vűn Ember leűn, és sok adosságban is, minden örűkségűet is, nekem, hugomnak Soffinak, mustoha szerelmes Aniamnak kj mutatuan, holta után, ki kj melliket illetűn, hogj ezen fellüűl specificált száz araniűt valakinek hadnak es kgyek, kevalképpen Vram Atiam, annak tartozzam adnom, minden Interessevel, és Exceptio kiűűl, ki rekesztuen minden mentesűgeket, disputatioikat, hogj az, fiat, leaniűt, illette volna, es magunk jovaibul való gűűtemesűi volna; azért nem akarnam megh adni, illjen veszekeder Uram Atiam Legatariussűt vagi Feleségűt ha őrűn, es Tűrvenniűl kellenek Feleségűe, vagi Legatariussa töllem keresni, tehát a- fellüűl megh jrt az araniűl ed-jűűt, tartozzam Interesse kiűűl, száz forintot letennű; hozzá tevűn aztis, hogj edes Vram Atiamtűll hagiott Gavér, es Gerpergh Szabad, Nemes es Privilegiűt szűűleimet, Asszoniom es kgye, szerelmes feleségű-Vram Atiamnak, avagi Legatariussa kezűnűl tűrhassű, valsműgh jntegrű, mint ide fel megh vagion jva, megh nem adnűm. Halalom tűrtűven pedigű akarműkeppen, az ideű alatt; valakjre az en fellüűl megh nevezett szerelmes Vram Atiamtűll két Rusti szűűlűhegybeli Sopronj Varmegűűben designált Portiomat szállana, kűtue legien mind addig az usus fructussa, az fellüűl említett szűűlűknek, valaműgh Asszoniom Aniamat plenarie az három száz forintrol is fellüűl megh ist arani monetaivall az hozzá tartozandű interessevel egyűűt, megh contentalliak. Es hogj szerelmes Vram Atiamnűl, Edes Asszoniom Aniammal ezeket ugj vegestem, és alkűttunk, nagjűb bizonisűgnak okűűrt, chak szienten magűnk kűűűt, el akarűn tavasztatnam ennek szűűgeresűt, es talem beűűcsűletem sűrűlűművűl iűro alkűmatlan beszedek is; adtam nagjűb bizonisűgűra, és magűnos vűgezesemnek erűűsűtűsere, isműrt jűrűsomat, és szokott pechieteműt. Actum Sopronij die tertia Februarij Anni millesimi Sexcentmi quinqvagin octavi. Idem qvi supra Georgius Fenesy. m. p. (L. S.)

Festy György' Levele Kollaisz Ferenczhez 's a' t. Egri Püspök korában.

Praesent. die 8-a Junii, Anno 1697. — Generoso Domino Francisco Kollaisz, Sacrae Caesareae Regiaeque Majestatis Tricesimae Soproniensis Contrascriptor etc. fratri mihi charissimo.

*Posonio, Vienná, Neostadio Austriae, (Wiener-Neustadt) Sopronium **

(Gyűrű pecsét alatt.)

Köszönetem után Aldja Isten kgdet, minden Testi, lelkj üdvösséges jokkal! Két rendbelj levelét is vettem az Hugomnak doctor Beck Feleségének. Panaszolkodik szeginj, minemő nagy tribulatióban vagion az Ura miatt, kj el adása házat, és az Tanácsbelj Tisztétis resignaluan Bécsben szándékozik mennj, melly akarattjára az Hugom nem akar állanj, félvén szeginj, hogj ha távul esik az Attiafuitall, iobban és bátrabban fogia kinozni es mortificalni, azért jnkab kíván tölle el válni, és magán Istenisen szép csöndességben élni. Iria azt is hogj örökké szemére hanna az ezer Tallert, meljet az Rusti szőlőkre adott, hogj azért szegim Hugom ettől az galibas embertől ne szenvedjen annit, kgd közöllié valamellj tudós, es értelmes Szerzetes embertől ezen szörölkét az Hugomnak, repraesentáluan képtelen, s, már tovább el nem szenvedhető nagy kegyetlenségét az doctornak Feleségéhez, ha azon Szerzetes Ember ugj itelj, vegión Kgdt egy compulsorium Parancsolatot, az György Püspök Vicariussattal, s, mellet inquiraltasson Doctor Beck ellen, circa crudelitatem et sevitiem intolerabilem dicti doctoris, quam exercit in uxore sua, et compertá rei veritate kérjen Törvent, s, ha ugj itelj az Sz. Szek, hogj el vallasztassék, inkább vallék el tölle, hogj sem illien bajos es veszedelmes életet visellien mellette. Tartása irant, ha ő nem viseli gondjját, en magam teszek annualis Provisiot, hogj böcsületessen élhessen abbull. Az ezer tallertis ha ugj iteli kgd, s, mások is jóvállik mgh adatom az rossz embernek, hogj ne lehessen oka az tovább való zúgólódásra es Lamentatióra azirant. Ezeket mgh mondhattia kgd-nevünkell az io Hugomnak, köszöntuen igen officioso, hogj bene speret, et confidat in Deo, et mea Personá, el nem hagiom szegint, abban segura lehet. mindazsittal ha praecaveálhattia bonis modis az fellebb említett divortiumat, es egy másul valo el válast, inkább jóvállom, mert az illien csügéres állapot, nem szinten böcsületünkre válnék, csúfos a világ h varij varie jnterpraetatioitul? Et hac ratione sororis, kgd állapottia pedigh mi karban legien, ha fizetése irant obtinesíthatotte Bécsben valami jobbitast es auctiót? s, leheté bizonyos remenségé nem sokára következő valamellj promotióra? Item az szőlők ígérneké bő termést? Item ha szántatlaé, vettetteé kgd? avagy valamellj dezmkát nem szokotté mgh venni az

*) Megjegyzést vártamálj déleg, hogj 1697-ben a' Posonijból Sopronyba ledított levelek, mellyek most Képesítványok, Fehérredeknek, és Országosok szesznek, az cancl' huztatlaé Gus Bécsnek és Béci-Újvárosnak díjazottak.

Püspök Arendatoritoll? mind ezekről proxime informálion kgd; arralis hani fia, s hanj leania, s, az Eiasz-leözüll az nagioőbb hánj esztendőz, s, Iskolában iárnaké? kivonom ezeket tudni.

E' mellet kívantatnek nekem mindenek felet, egy io Gazda leginj, a' kj már maturj iudicij volna, s, Experientiaja egübenis masbanis, ahoz jó Lingvista, és dexter in actio-nibus, azt én Egerben hellieszetem üdövell, most pedigh lenne ad latu meum, hogj ísbíálhatnánk egy más humorát és erkölcsit. Ne jrtozzék attull, hogy messzi föld jde. Sopronj táis, mert ittis kenieret esznek az Emberek, s, elé mehet állapottiában. Fizetése pedigh töllem ollian leszen, hogj sohu Magyarorszagban iob nem; csak óis igiáke-zek tehetsége szerent io hasonlható gázdum, és szolgam lenj. Illien subjectumroll kgd gondolkodgick, s, másoktul is kérdésakediek, hol, s, kitől tudnának ollian jo Providus legint; s, ezen visgalás, és tudakozás pedigh had lenne sine strepitu fori, in silentio et taciturnitate; s, ha iol, és igazan kj tanulia kgd, az ollian töllem kívánt embernek qua-litatis, s, alkalmaztosnak jtéli ide az én szolgálatomra, jria mgh nekem circumstantialiter ki legien, s, az utan veuden ez én akaratomal jránta, disponálná elnejt és kedvét, tam per se, quam per alios az ide való jövetelre.

Az Eiasz deákis igen giakorta kezd betegeskedni, kj ha el találna hadni; az balál al-tall, bizonniara oda lenne fél cletem. Ollian leginrólis (noha ollianra sóha bizonj nem akadok) nem art gondolkodni klyk; s, felölle, ha valakit tudna engem tempetivé tudó-sítani, mind ezeket in secreto et confidentia jrván klynk. Engedje Isten talallia ezen le-velem, friss io egeseghben lydet, maraduan mind végigh lyd Igaz io akaro Battis. Já-szó *) az. May 1697. Fenesy György Egrj Püspök. m. s. k.

P. S. Az Hugomnak nem jrtam azon okbul, hogy nemethul nem tudok jrnya, ha-nem kgd informallya nyavalyást mindenekrül, és biatassa hogy el nem hagyom.

*) Eger Város háddal fejegetvén a' Török, Fenesy György akkori Egrj Püspök, a' Képviselével együtt a' Jászai Pré-postolná vette magáé, és a' Képviselet annak Kaszár Város által, s maga Jászai maradt; ott Prépostul columel is élt, (a' mint az alább írt nagyobb perent alatt kelt Okleveléből megismerik) s meghalástevén, ott is temetetesen, és idő-jártaival teleni az ócska krapákiól a' mostani pompá, nagy, új épület alatt később által-tetetik: ezen kelt még meg-kepe is nagyra Jászai; — az is tudva van ebla: hogy két Jászai lakos, Horváth és Alexi nevű szent: Famlik ismét sok jóval volt. — Itt az Okleveli!

„Nos Georgius Fenesy Episcopus Agriensis, Comitatum Heves et utriusque Szolnok Superioris ac Perpetuus Comes, Praepositus Beati Joannis Baptistae de Jászai, Ermae Casorevae Regiaeque Mattia Consiliarius, Beneficiatus Soproniensis etc. Datum pro memoria tenore praesen-tium, significando, quibus expedit universis: Quod siquidem Excellentissimus Dominus Doctor Joannes Guilielmus Beck &c.

Datum in Castro nostro Jászai, die 15. Mensis Oct. Anno Domini Millesimo Sexagesimo nono, gesimo quarto. Georgius Fenesy Eppus Agriensis. m. p. (L. S.) Sigillum majus.

NB. A' múlt Szász előjés az Orvos Doctoroknak Excellentiás címest adni köztöben volt, később a' Haza is-méltóság, s. m. a' Val. E. Köze Tandociak kadetá a' Tituláns díjazás, az Orvos Doctoroktól ékezett. —

Példája az akkor-ideji Német Stílusnak.

Von Gottesgnaden, Wilhelm Pfaltzgraf bey Rhein, Herzog in Ober und Nidern Bayern.

Vnsern gruas znauer Besonder lieber, Es hat vns, vnser freundlicher vilgeliebter Heer Sobu Erzhertog Ferdinandt *) vnlangst versprochen, die Contorfeln Gausrath. Vnd ans dere sachen, welche zu Carlsruhe in der Rhamer, an der grossen Stuben, an der Wand, Als wann Sy natürlidh wehen, aufgehengt, Abmalen, vnd vns zuetbomen zulassen, Ist ders halben Vnser gnedigs begeren an dich, du wellest dich erkundigen, Welchem Maler solt die Arbeit Anbeuolen worden, vnd solche bey Im sollicitirn, Dich auch befragen, Wie bald sy khänden fertig werden, Daneben wellest vns auch berichten, wie solche stehen An demselben Orth aufgemacht, Ob Sy gegen dem Licht, oder von dem Licht hangen müssen, damit Sy den rechten schatte haben, Ob sy auch an einer Hülzen Rohm, vnd an Posten, Vnd hylzen Tregln hangen; Ob Sy auch doppelt auf ein Ander, das ist, aus stails hecher, vnd einstails Niedere, hangen, Daran Thucern vns ein Gefallen, Vnd wir bleiben dir mit Ge: Dat. München den 6. Juny, An. 1617. Wilhelm. m. p. **) Vnser fern besönder Lieben Erzhertog Ferdinands Ernt: zu Vstereich, Camerdiner Mattheus sen Roltsen. — Gröz.

Össze-hasonlítván ezen Német írás-módot, az Egri Püspök Fenev' külsőleg majd ugyan azon korú leveleivel 's írás-móddival, láthatni: hogy akkor mivelkébb volt a Magyar, mint a Német nyelv; de idő-jártával a Magyarok több-több nyomorúságokra jutván és a Németekkel inkább-inkább össze-köveledés, el-összegedtek lelkeikben; a Németek nyelve ellenben, minékvánna Gottschald János Kristóf Grammatikai fundamentumai által jeget törve időtlen beszédök módjának újhalmozosabb hangid-sára találna, annak talp-követ letette; kivált Szaksóniában virágadára jutott; a Magyaroké pedig, kik hajdan írás módjokra néve elsőbök valának, hátrább maradt. — De mind ezek mellett is; minékvánna a Magyaroknak az úgy nevezett Apód törésökös Idő-szakassa után, IV-dik Béla alatt, második Idő szakossa következett-be; midőn 1241-ben a Tatáro' bérékondása a Magyarok' sudmát nagyon meghevésböltöde, (Lácd erre Rogerius' esen című Munkáját; „Miserabile Carmen Rogerii Cononici Paradinensis.“) kéntelentetett IV-dik Béla a Csehek, Morvok, Horvokot, Szászokot az országba behívni, a fja pedig V-dik István, atydíval való hadakozása alatt, a Lengyeleket és Oroszokat is behívta; sinen lett az, hogy nagyobb száma szereveden a Töök, a Magyarok elkeredtek maradani nemzeti nyelvökkel) a Németek pedig, kivéve a Szászokot, később és pedig leginkább a XVI-dik Szabadban kezdődött belő háborúk' alkalmával jöttek be. Még a ma időnkben is sok olyan kövildikeket tapasztalunk befőni hazánkba, kik megjelöten a Magyar bort, és időtön a mindenféle éle-segek' bőrségét, többé szieszta sem térnek haszjokba; sőt inkább a megmagyarosodott Szász' e pirúva nevet ekké' nevé' hallására, többé Szászok sem akarván nevezetni. — Mind a Német, mind a Tót Csehek, még most a mi időnkben is, főképpen mint erdei, mezöl-emberek, vadászok, legfeljebb mint muzsikusok jövének-be, 's később a valamennyire írnai és olaszai tudók, sőt nyire az Oshola-mesterek' helyét foglalták el; — rövid idő alatt erőre kapván, gyakran maradékolhat a Magyarok felett nem csak meg

*) Később II-dik Ferdinand Római Császár és Király.

**) Pécsettök' sötétmérés, beszéki-lebész esen metrófé volt: „Wilhelmi Comitia Palatii Reg. Ut Bava. Ducis.“

a' beszélet fő-pozitívra is felemelték, hanem egyszer' zmind szaporodásokkal a' nemzeti nyelvet is állványosították. — Az még is igen csudállatos, hogy Magyar-ország felső részeinek lakosai csak a' Nagy és Selyp apjak' korát megelőző időkről is Magyar nyelven hagyták-meg a' magok Jegyzéseit 's irásait: most mindazonáltal az egész Fejlesztésben, (kivéve a' Szepesség' azon részét, mely az ott fekvő XVI. Városok által németesedett-ol) a' maradékok Többségé lettek. — Ennek egygyetlen egy oka (elhalgatván egyéb lehetsé okadályokat) az, hogy édes Huzak elmulasztotta szemmel tartani azon szent-Égyes kötelességet, mellyel nyelvet és eredetiséget minden más nemzetek' példájára, folyóbb-folyóbb emelte, 's megtartani igyekezett. — Azonban mind ezek mellett is Magyar-ország dombár út, hat, 's több nyelvű kevert' Nemzetek közt (noha az ily környüt-állások közt nehezebb!) több jeles tudományú férfiakat matalhatván; annál hihetőbben virágásra fogja hozni, és annyira viheti nyelvét, hogy akármely Nemzetet is utól érhet. — Emlékezzünk vissza II-dik József Császár' idejére, mit tett és mit tehet a' Magyar?! — a' mikor csak tis esztendők alatt, még az előreged'itek is oly előmenetelt tettek a' Német nyelv' tudományában, hogy magok iránt a' többi csak egy nyelven beszélt Nemzeteket is dicsőlködésre gerjesztették. Vallyon más Nemzet a' Magyar nyelv' tis esztendői tanácsa után gerjeszthető e' tiszta Magyarban hasonló béműldeit?! —

So. K. más kéli Dalhá; Miköz.

19.

Egy Persa' Levele Párisból Smyrnába.

(Montesquieu-ból.)

A' Párisi Lakosoknak újságon való kapások, réndkívül való. Megérkezésemkor úgy néztek, mintha az égből szállottam volna: öregek, ifjak, asszonyok, gyermekek engem látni, repültek. Ha kimentem, minden ember az ablakba tódult; ha a' Tuilleriába vagyok, azonnal nagy sokaság vérszen körül, az ezer színekbe öltözött asszonyok is szivárvány formán állnak körültem. A' Játzó-szinben száz néző üvégeket egyengetnek ábrázatom felé: egy szóval egy halandót soha sem néztek annyit, mint engem. Gyakran nevettem magamban, midőn olyan emberek mondották egymás között, kik soha Párison túl nem voltak: „meg kell vallani, hogy valóságos Persa.“ Csudára méltó! képemet mindenütt találtam; minden Boltban, minden Kávé-házban, annyira félték, hogy nem láttak eléggé személyesen.

Az ilyen nagy megtiszteltetés tere; nem hittem magamat oly csudára méltó ritka embernek; 's ámbár magamról jól vélekedem, soha sem gondoltam, hogy egy nagy város' csendességét, hol éppen esmeretlen voltam, annyira megháborítsam. Ezen okból meghatároztam Persa köntösemet levetni, 's Európait felvenni; hogy lássam, vallyon marad é ábrázatomban valami béműldeésre méltó, így szabad lévén minden idegen öltözettől, nyilvánosságra jött minden becsém. A' Szabómra méltán panszolhatok, ki kevés órák

alatt elvesztette az egész közösség előtt volt becsületét; mert hirtelen megsemmiselve maradtam. Gyakran egész óráig sem néztek rám a társaságban, annál kevésbé szólottak hozzám: de ha valaki történetből tudtára adta a körül-lévőknek, hogy én Persa volnék, tüstént hallottam jobbra balra dorgani: Ah! ah! az Úr Persa?! — Rendes dolog! — ugyan-bizony, hogy lehet valaki Persa!!

Egy más Levél ugyan attól.

Nagy kérdés a Tudósok között, melyik volna jobb, elvenni az asszonyok szabadságát, vagy azt meghagyni. — Mind a két részt számos okok támogatják. Midőn az Európai azt mondja: nemtelenség szerencsétlenné tenni azon személyt, kit szeretünk, — az Á'siai azt feleli: alacsonyág felhagyni a hatalommal, melyet a természet az asszonyok felett adott a férfiaknak. — Ha ezeknek azt mondják, alkalmatlan az a sok bézártt asszony, így felelnek-meg: tiz engedelmes asszony nem olly alkalmatlan, mint egy, ki nem engedelmeskedik. Az Európai nem lehet boldog, ha felesége nem hív, az Á'siai erőltetett hűség előbb hátrább megúgáltatást húz maga után: itt a bírás nyugodalmas, minden félelmet és kívánságot kirekeszt; ott egy kevés coquetteria, sava a megromlásnak. Egy szóval, ha az Á'siai minden módokat elkövet önön nyughatatlanságát lecsendesíteni, az Európai igen jól cselekszi, ha ő arról semmit sem tud.

Más kérdés az, ha valósággal a természet törvénye veti é a férfiak' hatalmában az asszonyokat? Nem, így szólla a minap egy igen galánt Tudós: a természet soha sem mondott ily törvényt. Az ő rajtok való hatalmunk caupa kegyetlenség, 's vissza-élünk az ő nyájasságok, emberiségék és okosságokkal. Ennyi szép tulajdonságok őket felettünk emelték volna, ha mi lennénk okosabbak, de nem vagyunk.

Továbbá, ha igaz egy felől, hogy az asszonyokon kegyetlen hatalmat gyakorlunk, vagyon nekik is rajtunk természetes hatalmok; a szépség ez, melynek senki sem áll ellent. A miénk nem minden országban vagyon, az övék közösségesen mindenütt. Mért volna hát nekünk különös jussunk? Talám azért, hogy erősebbek vagyunk? Ez igazságtalanság. A' nevelés nagyon leveri az ő bátorságokat és talentumokat. Szokásunk ellen, meg kell vallani, hogy a' legpallérozottabb népeknél az asszonyoknak mindenkor tekintetek volt férjek felett; törvényesen megállított az Egyiptombélieknél az Isis' tiszteletére, Babiloniában a' Szemiramis' tiszteletére. A' Rómaiakról azt mondták: minden Nemzeteknek parancsoltak, 's feleségeiknek engedelmeskedtek.

Látod barátom, én már szeretem ezen országot, hol rendkívül való dolgokat szeretnek erősíteni, 's mindenből paradoxumot csinálni. A' nagy Próféta megvilágosította a' kérdést, 's mindegyik Nem' jussait meghatározta. Az asszony, így szól ő: tartozik férj-jét tisztelni; a' férj tartozik hasonlóképpen feleségét tisztelni; hanem felette vagyon még is egy kevésse.

BALOGH PÁL.

20.

Shakespear' Jubileuma.

Shakespear nem volt többé, de élt elméje' szüleményjeiben. Hatalmasan hatottak-ki ezek az Angoly szép Literaturáz' s lehetetlen volt nem látni, mi volt ő nemzetjének. Az a lélek, melly Színjáték' darabjaiban élt, erősen és zabola nélkül csapongott szélel nem esmérve határokat; — által-tört gyakorta a' szép-izlésnek korlátjain, de még is új fényvel világított a' még töretlen ösvényen. A' példa többeket vont, bár különböző szerencsével. Sokan sokat köszöntek a' halhatatlan költőnek. Ezek közt volt Garrick is, Angoly-ország'nak a' maga idejében híres Színjáték' Költője. Ez imádta Shakespear' s feltette magában, hogy ünnepet szentel neki, melly mind ahhoz, mind ő hozzá méltó legyen, s melly annak emlékül szolgáljon. Ezt a' feltételt teljesítette 1769-dik Esztendőnek nyarában. Warwickshirben Stratford' városa, születése' helye a' nagy Bárdnak volt orre kiválasztva. A' nemzeti Ünnepre egész Angoly-ország meghívattott. Képrzelhetlen sokaság tödült a' meghívásra össze, mellynek befogadására a' bár nem kicsiny Stratford, elegendő nem volt. Sokan a' város mellett felüött sátorok alatt telepedtek-meg. A' köznép közül ezrek tanyáztak a' szabad Ég alatt és sok érdemesebb személyek kocsiokban háltak. Nagy kedvességet nyert ez az Ünnepe, melly arra bírta Garrickot, hogy a' következett télen azt Drurylanban Játék-színére is felvinné, hol a' következett nyárig 97-szer adattott.

Ezen Szín-játék nem volt valamelly-nagy, öt felvonásokat magában foglaló Darab, hanem csak egy kisebb, melly toldalékul szolgálhatott valamelly nagyobbak. Címje e' volt: *The Jubilee* s tartott másfél óráig. Szerzője hihetőleg Garrick volt. Foglalatja sok egymással ellenkező jelenetekből állott, mellyek az említett városban a' Jubileum alatt részint vagy valósággal véghez-mentek, vagy véghez-mehettek. Voltak Angoly természet-festések eleven színekkel, elmésséggel és tréfásan, gazdag készületben. Majd parasat kunyhóban volt a' Scén Öreg aszszonyok között, majd útszán, hol egy csoport állócászok éjszakán mu'sikával köszöntöttek, majd piaczon, hol minden Scének egygyesülni látszattak, mellyeket nagy vásárokon is csak egygyenként lehet látni. Illyenek voltak: az alkudni akaró 'Sídók, a' portekájikat áruló Kalmárok, a' tánczó kutyák és majmok, a' néptől körül-vett útszani dalokat éneklő aszszonyok, a' trombitáló, lovas, mesterségjelet hirdető s czedulát kiosztó Equilibristák, az egymással verekedő emberek, a' lopásokat gykorló 'sebelők s több illyen tárgyak, mellyek sok százakból álló társaságot formáltak, királyi fény-üzést mutattak s a' csalatást legfőbb polczra vitték. Ezekkel tréfás s figyelmeztet gerjesztő Scének voltak össze-kapcsolva, de mellyek mindnyájan egy nagy egészét ábrázoltak. Megjelentek a' piaczon egy csoport Ivók, kik Shakespear' tiszteletére énekeket daloltak s tisztelettel ittak egy pohárból, melly abból a' szederj-fából készült, mellyet ez a' nagy Költő ültetett. Ezt a' poharat a' Stratfordi Magistratus ajándékozta Garricknek.

Mint valamely szentség ez ügy tartatott 's még ezen ivóktól is tisztelettel üfirtetett-ki. Végre a' Játék-szín a' Stratfordi nagy piacot ábrázolta a' belső részen egy nagy templommal együtt, mellynek tornyából egy harang erősen megkondult, mollyre a' játék-hely köz-néppel egészen megtellett, mellyet az útszáról hívtak-bé, hogy a' piac annál természetesebben adáttathassék. Erre elkezdődött az a' felséges processió, mellynél szebb Játék-színem még soha sem látatott. Ez ugyan az volt, melly Stratfordban is az Ünnepek díszét tette. Megnyitattott az egy nagy sereg tánczosok által, kik szépen ültökedve ünnepi tánczal vonultak-el a' nézők' szemek előtt. Ezeket követték a' Nymphák, az útra virágot hintve; — most elő-jöttek sorban Shakespearnek minden vig-játékjai és nevetségjei. Itt minden Darabnak főbb személyjei következtek nagy zászlók után halladva processióban. A' zászlókra a' Darabok' címjei voltak jegyeztetve. A' Szín-játék Daraboknak processióját győzelem-szeker zárta, mellyen Thália ült, vonattatva grotesk figurák által. Ezután megjelentek a' Mú'sák, Vénus' gráciájával, szerelem-isteneknek nagy Karjai 's a' Tréfák, Nymphák, Dryadok, Faunok 's t. kik Shakespear' emlék-oszlopját énekléssel kísérték. Ezek után jöttek a' szomorú-játékok zászlójikkal és Heroldjaikkal (pörös-lőjikkal) 's nem csak a' főbb személyek jelentek-meg itt győzelem-ünnepben, hanem még más hozzájuk tartozó dolgok is. Makbethben látta az ember a' boszorkányokkal együtt a' nagy kondért-is, Coriolanusban ennek a' Had-vezérnek fegyverekkel ékesített sátorát, Romeóban és Juliában az utolsóinak koporsóját. Ha a' személyek közelítettek a' Játék-helyhez, a' Darabnak egy fő-vonását pantomimussal adták elő, melly által az egész fellette elevenné tétetett. Lear Király' tébolyodását, harmadik Richard ütközését előző dühét mutatja. Hamletben a' lélek fegyver-készületében lépett-fel 's megjelent a' Hercegnek, mellyre ama' rettenetes Scén, a' rángatódrási beszéd következett. Makbeth véres gyilkjával jelent-meg 's hűvese' kezében gyertyával, háló-ruhában. Romeo mérget vett 's abban a' szempillantásban ébredett-fel Julia a' koporsóban. A' Julius Caesar című szomorú-játékban Lictorok és sasok, 's Coriolanusnál egy sereg fátyolos Római Matronák látszattak ezen győző lábainál fekünni. Mind ennek sátora, mind Juliának koporsója észre-vehetetlenül hátulról előre Machinák által tolattatott úgy, hogy a' történetet kifejteni 's végzödni látta az ember a' nélkül, hogy a' processió megtartóztatott volna, melly Melpomene győzelem-szekerével végződött. Ezt a' győzelem-szekeret Hősök vonták 's benn' a' Mú'sa állott, kezében gyilkot tartva. Utolsó Scénje ennek a' lényes Játék-darabnak a' halhatatlanság' templomát mutatta. Ebben a' Költőnek főbb Darabjai által-látszó rajzolatokban a' templom' öltárjaira feltéve látszottak. Ennek közepében állott Shakespear' szobra abban a' helyzetben, mellyben a' Westminsteri Apátúrságban láthatni. Itt már most öszsze-gyűlekeztek a' Mú'sák, Gráziák, Nymphák, megkoszorúzták a' Költő' szobrát virágokkal, ünnepi tánczokat jártak körüle 's hangos dalokat énekeltek az isteni láng-észnek tiszteletére. Ez egész Apotheosis volt, melly a' magos tálentomnak önként nyújtattott. A' Nemzet' tisztelete ezen halhatlan férjijü eránt az előtt-is már igen nagy volt, de e' Jubileum által Enthusiasmussá vált, melly határokat nem esmért. Utszák, Vénus'-fogadók, Kávé-házak és Thee-kertek neveztettek nevérol; képe minden házaknál búzákban (egy képekben) és rezekek felállítatott, 's a' számúra készült magasztaló énekek mindenektől énekeltettek. E' drága emlékezetnek megújítására Garricknek halála

után is megjelent e' Néző-játék a' Játék-színen, de nem azzal az eredeti fényvel, mint az volt, melly Garrick' becsület-vágyját és gazdagságát bebizonyította. Most már csak azért adattatik, hogy a' Játékszín emberekkel megtelljen. A' következő szép Epigrammát készítettek Shakespearre, de a' melly kevéssé esmertes:

*Nature her pencil to his hands commits,
And then in all her forms to this great Master sits.*

*A' természet esetjét kezeibe adta,
's úgy ált-le magát minden előléről mutatni a' nagy Mesternek.*

KISS JÓZSEF.

21.

Az Indiai Király' Könyv-tárja.

Dapselin, az Indiai Király, oly nagy Könyv-tárt állított-fel, hogy 100. Papok alig voltak elégségesek a' könyveket rendbe szedni, és ezer Tevék kívántattak azoknak egy helyről más helyre való vitelére. Mídon látná, hogy lehetetlen azokat mind megoldvasni, rá bíz 100 Papokra, hogy azokat ki velőzzék (extrahant.) — Ezek 20 esztendő alatt csak a' legjobbat 's leghasznosabbat írván össze, 12,000 darabra velőzték az egész könyv-tárt, mellyet már 30 Tevék akárhová könnyen vihettek. Azon örömkö, mellyel bemutaták Királyoknak a' kurtitást, szomorúságra változék, mivel a' Király viszont lehetetlennek állítá 30 Teve teréjű könyvet megoldvasni. Ők viszont össze-huzák azokat elébb 15, azután 10, megint 4, megint 2 darabra, már most egy Teve elbirta. Az alatt, míg könyv-tárja ennyire össze-olvaszták, megvénült a' Király, 's nem bízathatta magát, hogy könyveinek ezen — lény-velejét (Quintessence) kihörpítse, Pálpál Vezér monda Sultánjának: Én ugyan kevéssé ismerem könyv-tárodát; még is fogadom, hogy egy igen rövid és fontos kurtitmányt (extractus) készíték belőle, mellyet egy percz (minutum) alatt elolvashatsz, még is egész életében leszz benne tárgyad a' gondolkodásra.

Ezen szempillantásban egy palma levelet ragadá Pálpál, 's arany eszetkével (pémsel) ezen négy tételeket metszé rá:

- 1.) A' Tudományok' nagyobb része ezen egy szót foglallya magában: *Talám* — az emberi nem' egész története ezen hármat: *születék, szenvedték, meghaltak.*
- 2.) Semmit ne kedvelj, csak a' mi jó, és mind azt cselekedd-meg, a' mit kedvelsz. Csak azt gondold, a' mi igaz, és ne mond-ki, a' mit gondolsz.
- 3.) Emberek! fékezétek szellemeiteket, uralkodjatok ön' magatokon, 's ekkor csak gyermekek játék leszz boldogul élni. —
- 4.) Oh népek! meddig kell még néktek tanítgatni ama nagy igazságot, mellyet minden Száz-szak hirdetett: hogy nincs semmi boldogság virtus nélkül, és semmi virtus Isten félelem nélkül! —

St. M.

Próba-tétel Ovidius N. Munkáinak Magyar Fordításából.

A Nemzet nyelvében és a nyelvet fenntartják a beszéd és a tudós könyvek. A Római Népzet nyelvével együtt egyszerre enyészett-el. Vitéz őseink A'sia' aivalagjából át-törvén a barbarusok' során, bajnoki virtusokkal Európa' közepén szerettek magoknak lak-helyet; és gyönyörű nyelvek ezer veszedelmek után is, századokon által inné virágnak! Eljött az a' régen óhajtott idő, melyben Hazánk' lelkes fiai az Ország-gyűlésén egyik fő tárgyokká tették Honni szép nyelvünk' mennél inkább lehető kimivelését. Édes reménnyel biztattys az Irót a' jövőndő. Én is ettől élesztetve, de bizonyos Tudósoktól is serkenetve, bátorkodtam ismét tollat venni kezembe; minekutánna kedves Nemzetem az első Könyvetem annyira kegyesen vette, hogy 1000 Könyvből már nem sok van. Tehát Magyar nyelvre által tettem az esmeretes Ovidius Nasónak ezen munkáit:

1-br. *Pontusi Levelek.* (Epistolae de Ponto.) Ez folytatása a' már általam kijött Szomorú Verseinek, azal a' különbséggel: hogy már út kírja Rómának azon nagy férfiát, kikhez írta leveleit. Erővel, és az életet bölcsen inné mondásokkal tellyes.

2-or. *Átok Ibirre.* (Dirae in Ibin.) Ezt kiáltotta egy oly gonosz emberre, ki azon dolgozott Rómában, hogy ő számkivetéséből ki ne szabadúljon, és a' Feleségét akarta elcsábítani. Nagy elmét, és bőv históriai esméretet bizonyít.

3-or. *A Kesergő Dió-fa az út félén.* (Nux Elegia.) A' Rómaiak' erkölcsét ottan-ottan tárgyazza.

4-or. *At Orca' Orvoslása.* (Medicamina faciei.) Megmondja, hogy a' Szép-nemet leg-főképpen a' jó erkölcsök ékesítik, minthogy pedig már a' fény-űzés még a' férfiak között is közönséges Rómában; — tehát ő is ír nekik pomádét, a' mivel képjek' bibeitsoit orvosolják és színeket' szebbé tegyék. Már egészen készen vannak a' versek; csak a' nyomtatásra várnakoznak, melyek 2000 kettős versnél (Distichon) többél állnak; és így számosabbak, mint a' már általam kiadott Szomorú-Versei Ovidiusnak. A' nehezebb helyeket megmagyarászom, a' könyvben találtató neveket (ha azok még elő nem fordúltak a' másik könyvemben) megvilágosítom. A' ditséretes Poéta' jelesebb mondásait az eredeti nyelven, és magyarul a' könyv' végére nyomtatattam. Egy Peldányink az ára Elő-fizetésén nyomtató papirosra — 2 for. 30 xr. Velüre pedig 4 for. V.Czban. Az Elő-fizetés Augustus' közepéig fog terjedni: addig is a' Könyv nyomtatás alá fog menni, mihelyest elegendő nevek fognak beküldetni. Az elő-fizető, és a' pénzt beszedő Urak' neveit örökös háladatosságom jeléül kinyomtatattam; mert a' másik Könyvemből földalmamra azért maradtak-ki némelly Nevek: hogy kezemhez nem jöttek. Ha pedig valók Augustus' Hőlnapján túl fog beküldeni Elő-fizetést, el-fogadom. — annyi áron szolgáló könyvet, de már akkor a' neveket ki nem nyomtatathatom. Az Elő-fizetést szerző Uraknak a' 11-dik könyvet, pénz nélkül szivesen ajánlom. A' pénzt (abból fizetőd-

vén a' Posta, levelezés közben) lehet küldeni hozzáim biztos alkalmasságtól; vagy pedig általam alázatosan kérettetve, a' nagy érdemű Urakhoz: Bécsbe Tek. Theol. Prof. Patay János, Sopronba, Fő Tiszt. Tudós Kis János, Superintendens; Pestre, Tek. Ónódy Jonáthán, N. M. K. Tábla Ügyvédje, és Eggenberger, Könyvtáros, Miskolczra, Tek: L. Farkas Károly, Ügyvéd, S. Patakra, Tiszt. Tudós Majoros Professor Úrhoz.— Kiken kívül alázatosan megkérem az Iskolák' Tek. Tiszt. és Tud. Professorait, Könyvtáros, és minden olvasni szerető T. T. Urakat, méltóztatassanak Elő-fizetők' szerzésében hazafüti buzgó igyekezetemet Nyelvünk', némi-nemű gyarapodására elő-segíteni.

Irta: Losonczon, 1826-évi Május' havában.

IRTA: HOMONKAY LÖRINCZ, Prof.

A Pontusi Levelek IV.-ik Könyvének I.-es Levele, Sextus Pompéjushoz.

Megismeri, hogy egyiknek Pompéjushoz köszönheti az életben lett megmaradását, tehát szégyenli, hogy még eddig neki nem írt. Úgy látszik, számkivetett lévén nem bátorzkodott írni; másé most, a' háládatosság nem engedi, hogy halgasson; ha szintén Pompéjus neheztelne: az azért, mert ő mint-egy a' Pompéjus' tulajdons.

Vedd kegyesen levelét, ki köszönheti néked az éltét —
Sextus Pompéjus: tiszteletedre bocsásd.

És ha nem ellenzed, nevedet levelembé hogy írjam;

Érdemedét neveled többre — nagyobbra vele.

Bár te komoly képpel vérszed; mert bünt cselekedtem:

Vétkem' okát jóvá hagyja, ki' szíve szeret.

Hála-adó lelkem, nem tartóztatja magát meg;

Hát ne neheztelj rám, tisztelem a' ki tesztem.

Óh hányszor láttam hálátlannak magamat, hogy

Egy könyvemben sints írva ki drága neved.

Óh hányszor történt, mások' neveit mikor írnám —

Nem vigyazva; kezem metszte viaszra neved?

És e'féle hibát örömet láttam levelemben:

Hogy kitorúlta kezem, kintelenítve tevé.

Lássá kiálték majd; panaszkodják: hogy elébb nem

Sértém érdeme-ként — szégyen örökre nekem.

Tudásunk' ki-ülő Lethéből adj, ha ugyan van —

Még sem felejtém-el szívem imáda neved'.

Hiv kötelességem' vétkül nem véve — ne utáld,

'S kérlek színed elől bús szavam' el ne idézd.

E' kis háladás legyen annyi sok érdemedért, ha
 Nem kell is, lészünk érte mi hála-adók.
 Bús esetünkben jó vóltod, nem vólt soha sem rest:
 Erszényedből is bőv segedelmet adál.
 Mái napon szintűgy éltem' segedelme kegyelmed,
 Lészen is az: szörnyű fátumom el nem ijeszt.
 Kérde-d tán, bizodalmanak hol légyem alapja?
 A' maga munkáját védelni szokta kiki.
 Cósí Apellesnek, mint vigyáz képire Cypris
 Melly szárítja ama' tengere szűlte haját.
 És elefánt csontból, 's érczből, Phidiás' keze által —
 Lett Pallás, várát őrzeni szokta maga.
 'S mint faragott paripái' becsére ügyel Calamis, vagy
 Nagy Myro öntött réz szép tehenére tekint.
 Így én bírtokaid' nem utólsó része; nagy Ember —
 Hiv védlésednek munkai míve vagyok!

23.

Édes Honni Magyar-nyelvünk' Pártfogóinak tiszteletekre.

Látást láték. Nem, nem testi haszontalan álom,
 Mit, nagy 's szép lelkű Magyarok! Duna és Tisza mentén
 Hirdetek. A' Menynek feltiyilt kárpítja előttem,
 'S Hít szárnyán oda hol nincs semmi idő felevezvén,
 Látám Árpádot kegyes Angyali Kar' közepébe,
 Hozzá e' gyarló földről felszált Unokáit
 Mint ölelé fogadá Szögyényit és Klobusitzkit
 Kellemes új vendégit; kik is tiszteletére
 Tiszta ezüst hangon mondván Diadalmi Öröm dalt,
 Nemzete' sorsáról, fénylő Országa becséről
 Hírt vittek, mint hiv Követek 's így szóltak előtte:
 'Törzs Magyar, Országot szerzett, 's Népet telepített
 Szép Nagy-atyánk Árpád! hála Istennek örökké

Bajnoki pályádon Ki Vezéred volt, 's Nemes elméd
 Szép Intézetit boldog véggel koronáza.
 Tudj meg Nemzeted él, még most is Scythia Nemes Vér
 'S tűz van erebe, dicső czéljához igen közelít már.
 Bár, mint másodszor választott Népe az Úrnak,
 Már nem azért, hogy más Népet gyűlöle Zsidóul
 Nem, de azért, mivel önn testét szaggotta pogányul
 Szent 's igaz Eg méltó bosszúját vonta magára,
 'S öldöklő Angyat ment sokszor rajta keresztül:
 Még is az Úr kezeit nem vette le róla. Örökre
 Százszor süjtolván, százszor fordula kegyével
 Hozzá, 's most már mint Szeme-fényét keble szerelmét
 Őrzi veszélyektől, 's áldásaival veszi környül.
 Izzéssel páros Tudománnyal hágdos előre,
 Több Európa dicső mívelt nagy Nemzeti közzé.
 Im' Országodnak Nemes és Bölcs Nagyjai most is,
 Tölled eredt tüztől, melly szép tettekre hevülnek!
 Á'sia gyöngyei köz'tt termett, gyöngy Nyelvöket egy hőt
 - - - - - Nyelv már régóta csigázván
 Törvényt boztaq hogy rab-láncaiból szabaduljon,
 Bibor bársonyban járjon kényjére alá 's fel.
 A' vékony Zsellér Asszonyka becsülje magát meg,
 Balzsamozott hólival sem kell többé bibelödni,
 A' ki Magyar, magyarúl érezzen, szóljon ezentül.
 Follyanak a' hasznos Tudományok Nemzeti Nyelven,
 Mert lelket táplálnak azok; hát nem szabad éhen
 Hagyni csak egy kis köz lelket se, tökéletesedjen.
 Nézd mint füstölög a' Haza szent Oltára, reá fel
 Rakván, gazdag ajándékot, négy Dús Magyar, ih. nézd
 Szécsényit, Váyt és Andrásit, Károlyi Györgyét —
 A' Magyar Eg izmos vállú Átlási! mi harsány
 Hangon szólítják szép lelkü Társaikat, „már
 Ébredj álmodból (mondván) Magyar! éjjeled elunt
 A' bűzhödt Hóltak közzül már jer haza élni.
 Használd kincseidet, nem szép idegenre szorúlni,
 Gondolkodj, írj és élő szép Nyelveden olvass.“

Mint egy nyári heves nap után támadt zivatarba,
 Rejtentő szélvész, zápor jég, égi tüzek köz'tt
 És mikor Eg Föld már majd össze-szakadt; neki rémült
 'S szét szórt nyája felől virgoncz bojtára ha hirt hoz
 Hogy még épen van, 's egy kis bárány se veszett-el.
 Örvend a' pásztor; mejjébe repes buzog a' szív
 Már ki derült kegyes égre tekint, 's énekli hatalmát:
 Ily édes, de nemeseb' 's tisztább öröm árja hatá-át
 Árpádunk' Lelkét, halván Országa virágzó
 Léttét, 's finom arany poharát tüstént tele töltvén
 Menyeyi Nektárral; külvá örömebe, köszönvén
 Szent vendégire, 's így szóllott a' Nemzeti Órzo-
 Angyalhoz: „Bóldog Társ, Égi Barát nosza indúlj
 Menj menj országló fiam' bölcs Nagyjaihoz le,
 Mond-meg, hogy tetszik tűzök és Magyaros viseletjek.
 Küldök ajándékul Lelkemből egy bizonyos részt
 Hogy bátrak legyenek 's feltételeikben erősek,
 Kit köztök nemeseb' gondolkodnak 's cselekesznek
 Attyokkal fognak velem országolni örökké.“

Égi Barátja szavára repüle Posenba az Angyal,
 És mint Gerlicze, kisdedinek mikor emi vész, 's fát
 Mellyen fészke vagyon, néhányszor repdesi környül.
 Nincsen e lesbe Vadász? vagy tör elhányva? tekinget:
 Ó is az Ország-Háza felett kedvére lebegvén,
 Látá ellenség' seregét hadi rendbe kiadni,
 Önn-kény, irigység, harag, önn-haszon, ördögi bosszú;
 Nagyra való vágyás, egyenletlenség, beakartak
 A' Karok' és Rendek' középebe rohanni erővel,
 Legjobb, legnemesebb szándékot, 's köz bizodalmat
 Meggyengíteni; de Ó, valamint alvó csecsemője'
 Arczáról, hív Dajka, az: eh' legyeket leijeszti:
 Szólt, 's szent száne-efől őket kergette pokolba.

Ekkor hirtelen a' Haza kedvelt Nádora JÓ'SEF
 Tisztos képe alatt, Ország Gyűlésbe teremvén:
 „Bátran eló Magyarok! (mondá) Árpád Unokái

Most vessétek meg, most boldogságotok' alapját,
 Bátran elő! Európa dicső nagy Nemzeti közzé.
 Nincs akadály, mind Föld, mind Ég kedvez, maga Árpád
 Mint méltó Unokákra tekint mosolyogva le rátok,
 'S Lelkét adja — tovább nem folytathatta beszédét,
 Harmadik Égi dicső Fény támadt a' Palotába,
 Függeni látszottak sok arany Koronák le felülről;
 Nem gyöngyök, nem drága kövek; de valódi Tej-úti
 Apró csillag sor, pompásan pisloga rajtok,
 Egy kinyitott tisztes nagy Könyv is volt lebegett ott,
 'S Búza virág színű dolmányos Kar keze 's újja
 (Árpádé vala rá lehetett ismerni azonnal)
 A' Szent Könyv' levelit forgatta mutatta előttök,
 'S Honnunk' minden igaz Fia ezt olvasta belőle:
 „Nyernék őrök Koronát valakik igazán tusakodnak!
 Kész Szécsényi! (üçök végzet) számodra az első,
 Sorba utánna Vayt 's Andrásit, Károlyi Györgyvel;
 Úgy Telekit 's Illésházit majd véle Czirákit
 Más két Károlyival; készén várják Koronáik.
 Élet' könyvében boldog! neve írva kinek van.“

Megrendült a' Ház, Ámen dördülte az Égből
 Ekkor, 's Kéz, Könyv, eltűnván szem elől Koronákkal,
 A' Karok és Rendek felsóhajtának utónnok;
 'S bételvén minden szeretettel 's egygy akarattal
 Így könyörögtek: Atyánk Magyarok' segedelme Nagy Isten!
 Népedet a' ki ezer szövevényeiből kisegítvén,
 Őrző szárnyad alatt tartod, minden gonosz ellen,
 Lelked' töltsd-ki reánk, 's légy nagy munkánkba Vezérünk!

TEREZ SÁMUEL.

A' Haza' szeretete.

Oh! te ki rablánczal lekötéd szívemet,
 'S magadhoz hódítád minden érzésemet,
 A' kihez, bár a' sors gyors szárnyára vészen
 'S Arábia boldog hatáira tégyen,
Vágy még is a' bennem sóhajtozó lélek.
 'S utánnad esdeklem míg e' testben élek,
 Magyar Haza! lakta földemnek hántjai
 Tisza', Duna', Dráva', Balaton' partjai
Mi az ok, szóljatok kedves nevezetek,
Hogy annyira lángol szívem éretetek?
Igaz ugyan, Géres megnyitott kezekkel,
 Diszesíti térid' tőlt' kalász fejekkel,
Igaz, hogy halmait a' szép Hegyaljának,
Bakhus választotta lakó szállásának;
 Hogy e' kies halmok' arany szín máslassa
 Léhet az Égiek' nektárjának mássa;—
Még is ha vigyázok szívem' érzésre,
Más okot találok mért égek ennyire.—
 Nem csak azért gerjed hű szeretetedre
 Szívem hogy sok áldást szortál gyermekedre,
Több az, e' világra benned születtettem,
Első lépésemet kebeledbe tettem.—
 Ez által hódítád magadhoz szívemet,
Hogy el ne felejtsem születte földemet.

Pr. K. M.

Foglalatja a' 2.^{dik} Negyednek. 1826.

Ürményi Ürményi József' Élet-rajza. — *Kazinczy Ferencz.* Lap. 643

Negyedik Füzet. Aprilisz.

1. Egy futó tekintet a' Tudományok' állapotjára. <i>K. P.</i>	649
2. Persius' Élete, III-dik és V-dik Szatirájával egygüt. (<i>Egy régi Iró által.</i>)
<i>S. K. J.</i>	652
5. A' Világ' alkotmányáról egy lépéssel feljebb, mint Cartész és Neuton.
(<i>Folytatás.</i>) — <i>Débovics Basilius.</i>	667
4. Szelepcshény György' Nyitrai Püspöknek a' maga Török rabjához Ambeth
Aghához 1699-ben irt' levele. — <i>Közl Arvay Gergely.</i>	676
5. Fő-Magosságú Nádornénkhöz. — <i>Ponori Theoremek József.</i> — <i>Mária Dorot-</i>
<i>tya</i> született Würtembergi Fő-Herczeg Aszszonyra, Fels. Cs. K. Austriai
Fő-herczeg József Magyarországi Nádor' Dicső Hívesére. <i>Pozsonyban</i>
1826. <i>N. A. Kis Sámuel.</i> — <i>Pannónia' Sorsa.</i> 1521 — 1526. <i>Kolemen János.</i>	677

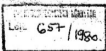
Ötödik Füzet. Májusz.

6. A' Tudomány 's Nyelv-tanítás' helyes össze-kötötéséről a' Felsőbb Tu-
dományos Intézeteken. (Feleletül a' F. M. O. Minerva' 1825-d. Decem-
beri Füzetében ezen Kérdés alatt: „ <i>Mi akadályoztatja többek közt tudomány-</i>
<i>heli tökéletesedését a' Magyarok?</i> “ kijött Értekezést.) <i>Pr. Miklós László.</i>	681
7. Magyar Törvényt illető Régiségek' és Ujságok' Töredékei. <i>Kövy Sándor.</i>	690
8. Könyv-Becslés. — <i>Kazinczy Ferencz.</i>	696
9. A' Nótelenség' okairól. — <i>Arvay Gergely.</i>	704
10. Azoknak kevelységekről, kik Fő-nemből, vagy régi jeles Familiából szár-
maznak. — ***	711
11. Eredeti Mesék. — <i>Szent-Miklós Aloyz.</i>	714
12. Május. — <i>Grynacus Aloyz, Bécsben.</i> — A' Vigasztalás. — <i>Makary.</i> — „ <i>Sófi</i> “
Emlék-könyvébe. — <i>Kovacsóczy.</i>	717

Hatodik Füzet. Június.

13. A' Kosbai Kápolna. (<i>Rege a' XV-dik Század' derekából.</i>) — <i>Szalay Antal.</i>	721
14. A' Magyar Nyelvről. — <i>K. M. után D. M.</i>	733
15. Gróf Vesselőnyi Ferencz Nádor' Védelme. — <i>Közl Kazinczy Ferencz.</i>	738
16. A' Fő-rendű Aszszonyoknak szüksége a' Tudományokat tanulni. — ***	739

17. Első Leopold Római Császár és Magyar-országi Király, szerencsés Deák Epigrammatista. — Kazinczy Ferenc.	741
18. Régiségek. (Stanafortli és Ebergöti Szóka, másképp' Zaik Kolléiz Faműai Irásából.) — Sz. K. után költi Dulházy Mihály.	742
19. Egy Persa Levele Párisból Smirnába. (Montesquieuból.) — Balogh Pál.	747
20. Shakespear' Jubileuma. — Kis József.	749
21. Az Indiai Király' Könyvtárja. — Sz. M.	751
22. Próba-tétel, Ovidius N. Munkáinak Magyar Fordításából. — Irmezi Ilmonnay Imre, Professor.	752
23. Édes Honni Magyar Nyelvünk' Pártfogóinak tiszteletekre. — Terkes Sámuel.
A' Haza' szeretete. — K. M.	754

Ezen Folyó-íráásra minden Cs. Kir. Posta-hivatalokon kívül, a' következő helyeken, és TT. Uraknál előre fizetni lehet, a' kik erre nézve alázatos bizodalommal meg is kérettetnek, úgymint:

Aradon: T. Percsényi Nagy László Úr, T. Ns. Arad Várm. Szolga-Bírája.
Bécsben: TT. Theol. Prof. Patay János Úr, Tek. T. Prof. Rummy György Károly Úr, és Tandler, 's N. Mannstein Könyvtáros Urak.
Beregszász: TT. Beregszászi Nagy Pál Úr, Böltselkedés Doktora, és több T. Várm. Tábla-Bírája.
Debreczenben: Nemes Tóth Mihály Úr Könyvtáros.
Egerben: Tek. Ivánszky Antal Úr, a' Magyar Nyelv és Literatúra' Tanítója.
Eperjesen: Tek. Aszalay Sámuel Úr, Prokátor, és több T. Nemes Várm. Tábla-Bírája.
Győrött: Könyvtáros Schwaiger Úr.
Kalotaszék: N. Tiszt. Wagner Tóbiás Úr, Kalocsai Érseki Megye Sz. Szék' Jegyzője.
Keckemetlen: Tek. Ladányi Sándor Úr, Keckemet Városa Fő Notáriussza.
Komáromban: TT. Alsó-Szopori Nagy Pál Úr, Év. Prédikátor.
Köszegen: Engel Pál Úr, Könyvtáros.
K. Lomnitzon: TT. Melczér Jakab Úr, Évang. Prédikátor.
Miskolcon: TT. Dunay Imre Úr, Professor.
Munkácsban: TT. Balajthy József Úr, Ref. és Évang. Prédikátor.
N. Váradon: Nagytisztelétű Huszly Károly Úr, Sz. Szék Jegyzője.
Nagy-Szombaton: T. Ocskai Ocskay Gáspár Tanácsos Úr.
Nyíregyházán: Kollár Károly Úr, Könyvtáros.
Nógrád-Vármegyében: T. Piliási Szilassy József Úr, Fő Bixtos.
Pápán: T. Pápay Sámuel Úr, Tábla Bíró és Uradalmi Fiskális.
Pannon-Haladón: Nagytisztelétű Guzmics Iszidor Úr, Theol. Doct. és Professor.
Péttsett: Nagytisztelétű Farkas József Úr, Theol. Doct. és Szemináriumbeli Professor.
Petten: T. Fái Fáy András Úr, több T. N. Várm. Tábla-Bírája, és Eggenberger József Úr Könyvtáros.
Pozsonyban: Landes és Schwaiger Könyvtáros Urak.
Sopronyban: Fő Tiszt. Kis János Úr, Dunántúl lévő Évang. Superintendens.
Sümeghen: Veszprém Várm. — T. Vízár István Úr, Magyar-ország', és a' Veszprémi Püspökség' Indzellőrije.
Szathmár Németlén: T. György József Úr, Ref. Prédikátor.
Szegeden: T. Bene József Úr, T. Ns. Csongrád Vármegye' Fő-Jegyzője.
Tömösváron: T. Dessewffy Antal Úr, Fő Sz. Bíró.
Újhegyben: Tek. Csabai Dókus László Úr, T. Ns. Zemplén Várm. Fő Jegyzője.
Veszprémben: TT. Flizár György Úr, Theol. Doctor és Professor.
Erdélyben. Nagy-Enyeden: Tek. Baticz János Úr, Orv. Doct. és Professor.
Erd. Kolozváron: TT. Méhes Sámuel Professor Úr, és Nemes Guttman János Úr Könyvtáros.
Erd. M. Vásárhelyen: T. Szizethy Gy. Mózes Úr, felekehüdt Ügyész.
Erd. Szebenben: T. Hochmeister Márton Úr, Városi Polgár-Mester, és Typograph.'s Könyvtáros.

Teljes bizodalommal kérettetnek az elő-fizetést beszédő (Tit. Tit.) Urak, kik az 1825-diki elő-fizetésből begyűlt pénzt még mind-ekkoráig is bé nem küldötték, ne terheltesenek azt hová hamarabb beküldeni, valamint az 1826-dik Esztendőre elő-fizető Tit. Tit. Uraknak is vezeték 's kereszt neveiket, titulussaikat és lakhelyeiket azon legközelebbi Posta-járá's tudósításával, a' honnan legrövidebb úton szokták leveleiket venni, méltóztassanak a' begyűlt pénzzel együtt, vagy Póston, vagy hiteles alkalmatosság által beküldeni; mivel tetemes költségekkel lévén össze-köttetve az efféle Folyó-Írások' kiadása; csak úgy tétetődhetik az állandóvá, ha a' köz-segedelem megcsökkenést nem szenved, és az elindult Intézet össze tett vállakkal támogatatik.

Továbbá ismételtetik: hogy azon Tudós Hazánk' Íróji, kik ezen Folyó-Írást, alkalmas, jó és eredeti munkáikkal elő-fogják mozdítani, minden kinyomtatott ívért egy egy pengő arannyal tiszteltetnek-meg. A' TT. Collector Uraknak pedig, mindén 9 Elő-fizető után a' 10-dik példányt ingyen ajánlja a' Kiadó.

Végre, a' Pest 's Budához közelebb lakó, 's ezen Idő-szaki Írásunkat feltartani kívánó tisztelt Olvasóink teljes bizodalommal kérettetnek, méltóztassanak az elő-fizetést Pesten, (Tit.) Könyvtáros Eggenberger József Úrnál, mint centrális helyen letenni.

